

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA GEOGRAFIJO
ODDELEK ZA SOCIOLOGIJO

NINA PREŠEREN

**Geografska in sociološka analiza obmejnega območja v Beli
krajini**

Magistrsko delo

Mentorja:
izr. prof. dr. Jernej Zupančič
izr. prof. dr. Damjan Mandelc

Študijski program:
Geografija - D
Sociologija - D

Ljubljana, 2017

Zahvala

Izr. prof. dr. Jerneju Zupančiču se zahvaljujem za potrpljenje in strokovno vodenje med pisanjem magistrskega dela. Hvaležna sem za vse napotke in vrsto pojasnil, s katerimi mi je razširil obzorje in vplival na drugačen uvid politične meje in življenja ob njej, in izr. prof. dr.

Damjanu Mandelcu za temeljito in kritično presojo dela ter bistvene predloge, ki so ga zaokrožili v geografsko-sociološko celoto. Obema mentorjema se zahvaljujem za njuno odzivnost in čas ter predvsem za dovolj proste roke pri izbiri raziskovalnega območja in elementov preučevanja.

Izvleček

Geografska in sociološka analiza obmejnega območja v Beli krajini

V magistrskem delu smo preučevali obmejni prostor v Beli krajini. Za obmejno območje štejemo prostor, ki je od mejne črte oddaljen do 25 km. V naše preučevanje smo tako zajeli obmejni pas v Beli krajini, svoje preučevanje pa strnili v obe občini, to je Metlika in Črnomelj, saj mejna črta teh dveh občin predstavlja tudi del slovensko-hrvaške meje. Raziskovali smo čezmejne povezave in odnose na območju Bele krajine in bližnjega obmejnega območja na Hrvaškem. Pojav politične meje je v ta prostor prinesel neke vrste diskontinuiteto, ki je grobo posegla v vsakodnevne interakcije. Ugotavljali bomo, katere vrste stikov so prisotne na tem območju, in opredelili njihovo intenzivnost. Raziskovanje smo razdelili na dva dela, in sicer na izvajanje kvalitativnih intervjujev na terenu in na pridobivanje rezultatov s pomočjo spletne verzije vprašalnika. Rezultati, pridobljeni na spletu, so večinoma potrdili rezultate, pridobljene na terenu. Spletni vprašalnik je tako služil kot podpora terenskemu izvajanju intervjujev. Delo je zasnovano kot preplet geografskega in sociološkega znanstvenega pogleda, ki problem preučuje iz obeh perspektiv. Empirični del magistrske naloge je bil izveden v mesecu maju in juniju 2017.

Ključne besede: državna meja, obmejno območje, politična geografija, Bela krajina

Abstract

The geographical and sociological analysis of the border region in Bela Krajina

In the master's thesis, we studied the border region in Bela Krajina. The border region is the area that extends 25 km from the border line. In our study, we included the border region in Bela Krajina, especially the municipalities of Metlika and Črnomelj, because the border line of these municipalities presents a part of the Slovenian-Croatian border as well. We studied the cross-border connections and relationships in the area of Bela Krajina and the near border region in Croatia. The appearance of the political border brought some sort of a discontinuity to this area, which severely interfered with the mutual daily interactions. We are going to establish what kind of contacts are present in this area and define their intensity. The research was divided into two parts, namely the execution of quality interviews in the field and also the gathering of results with the help of an online questionnaire. The results collected online confirmed the results gathered through fieldwork, so the online questionnaire actually served as support for the interviews in the field. The work is designed as a combination of the geographical and sociological scientific aspects; the combination studies the issue from both perspectives. The empirical part of the master's thesis was performed in May and June 2017.

Key words: national border, border region, political geography, Bela Krajina.

Kazalo

1 Uvod	1
1.2 Namen in cilji	2
1.3 Delovna hipoteza	3
1.4 Metodologija	3
2 Geografska opredelitev območja	6
2.1 Fizično-geografski oris preučevanega območja	6
2.1.1 Lega	6
2.1.2 Rečna mreža	6
2.1.3 Podnebje	7
2.1.4 Prsti in kamninska zgradba	8
2.2 Družbeno-geografski oris območja	9
2.2.1 Število prebivalstva in etnična sestava	9
2.2.2 Prometna infrastruktura	10
2.2.3 Gospodarstvo Bele krajine	11
3 Historiat južne slovenske meje – območje Bele krajine	13
3.1 Mejni prehodi s Hrvaško	20
4 Obmejna območja	22
5 Razumevanje in relevantnost prostora – o prostoru v sociologiji	28
6 Politična meja	31
6.1 O političnih mejah	32
6.1.1 O politični meji in kulturi	33
6.1.2 Politična meja in teritorialnost	34
7 Politična meja – klasifikacija	38
7.1 Genetska klasifikacija	40
7.2 Morfološka klasifikacija	40
8 Schengenski sistem	43
8.2 Schengenski sporazum	44
8.2.1 Schengen I	44
8.2.2 Schengen II	45
8.3 Dvostopenjski uveljavitveni mehanizem	46
8.4 Schengen v praksi	46

8.5 Kontrola zunanjih meja	47
8.6 Schengenski informacijski sistem	49
8.7 Patruljiranje na zeleni meji.....	51
8.8 Schengen v praksi	51
8.9 Čemu torej Schengen?	56
9 Čezmejno povezovanje in odnosi med prebivalstvom.....	57
9.1 Čezmejno sodelovanje s pomočjo evropskih projektov.....	63
9.1.1 Predstavitev učinkov projekta Curs Colapis	64
9.1.2 Prebujena kulturna dediščina	66
9.1.3 Viri življenja – Izvori života	67
9.1.4 Doživetje skrivnosti voda – MISTERION	68
9.2 Čezmejno sodelovanje na lokalni ravni	69
10 Izkušnje in percepcija prebivalstva z mejo	74
10.1 Motivi za prehajanje državne meje in njihova intenzivnost ter lokacija.....	75
10.2 Lastnina zemljišča.....	77
10.3 Spremljanje medijev in poznavanje jezika	78
10.4 Vpliv schengenske meje na obiskovanje sorodnikov, prijateljev in koriščenje storitvenih dejavnosti.....	80
10.5 Poznavanje čezmejnega sodelovanja	84
10.6 Se zaradi meje prebivalstvo počuti varnejše?	85
11 Neurejenost meje in arbitražni sporazum.....	96
11.1 Pregled ugotovitev arbitražnega sporazuma	102
12 Zaključek.....	104
13 Povzetek	107
14. Summary	109
15 Viri in literatura	111
16 Priloge.....	119
Priloga 1 – Vprašalnik s terena	119
Priloga 2 – Vprašalnik s spleta.....	120

Graf 1: Motivi za prehajanje državne meje v % (n = 184)	75
Graf 2: Lastnina zemljišč na hrvaški strani (n = 184)	77
Graf 3: Razumevanje hrvaškega jezika (n = 179)	79
Graf 4: Obiskovanje sorodnikov in storitev (spletni vprašalnik) (n = 95)	81
Graf 5: Prednosti in slabosti življenja ob meji (spletni vprašalnik) (n = 94)	85
Graf 6: Koncept politične meje (spletni vprašalnik) (n = 94)	87
Graf 7: Politična meja in varnost državljanov (spletni vprašalnik) (n = 94)	89

Karta 1: Fevdalna posest sredi 15. stoletja	15
Karta 2: Potek Vojne krajine	16
Karta 3: Mejni prehodi v Beli krajini	21
Karta 4: Čezmejna kulturno-zgodovinska pot	67
Karta 5: Potek meje – funkcionalna enklava Brašljeвица	97
Karta 6: Potek prometnice Bušinja vas–Radovica	97
Karta 7: Katastrska občina Grabrovec iz Franciscejskega katastra leta 1824	99
Karta 8: Satelitski posnetek MP Radovica—Kašt	100

Preglednica 1: Seznam mejnih prehodov	21
Preglednica 2: Obiskovanje sorodnikov in storitev (teren)	83
Preglednica 3: Poznavanje čezmejnega sodelovanja (n = 80)	84
Preglednica 4: Politična meja in varnost (n = 80)	90
Preglednica 5: Prost pretok ljudi in blaga (n = 80)	91

Slika 1: Prehodna točka Boldraž–Brašljeвица iz slovenske smeri	55
Slika 2: Mejni prehod Radovica–Kašt in posebna prometnica iz slovenske smeri	101
Slika 3: Mejni prehod Kašt–Radovica iz hrvaške smeri	101

1 Uvod

Razvoj političnih meja je rezultat težnje po teritorializaciji, obvladanju določenih političnih sistemov, potrebe po določitvi lastnega življenjskega prostora in prenašanju družbenih vrednot v določen prostor ... (Bufon, 2007; Bufon, 2011). Prostorsko razmejevanje odslkava prepletanje družbenih in kulturnih elementov in pomembno vpliva na percepcijo nas in onih. Bela krajina je zanimiv in edinstven primer kulturne pokrajine, ki se je oblikovala skozi sožitje naravnih in antropogenih elementov v prostoru. Ta prostor kaže specifične naravne in antropogene elemente, ki jih velja podrobneje raziskati.

Politične meje so zelo zanimive za raziskovanje, saj nam prikazujejo součinkovanje med različnimi družbenimi, ekonomskimi in kulturnimi procesi. V naravi niso vidne, kar pa ne pomeni, da njihovi učinki niso vidni v prostoru. Raziskovanja političnih meja so se tako lotili ne le politični geografi, pač pa tudi raziskovalci humanističnih in družboslovnih ved, kot so sociologija, pravo, politična ekonomija, zgodovina ... Politične meje so hkrati tudi družbene meje in tako predstavljajo spekter dogajanj na različnih področjih človekove dejavnosti, ki jih bomo v tem magistrskem delu raziskali tako iz geografskega kot tudi sociološkega pogleda. Naša obravnava bo tako geografska kot sociološka, saj obe znanstveni disciplini raziskujeta tematiko političnih meja oz. obe vedi interpretirata življenje na določenem prostoru. Nabor problemov lahko raziskujemo iz smeri obeh disciplin in tako temeljiteje preučimo mikrokozmos ob politični meji. S pomočjo vedenj, ki jih nudi prostorska sociologija in sociologija vsakdanjega življenja, bomo skušali interpretirati življenje posameznika ob državni meji.

Naš raziskovalni problem je politična meja med Slovenijo in Hrvaško na območju Bele krajine. Raziskovali bomo pester historiat politične meje in ugotavljali, kako politična meja danes vpliva na čezmejno prostorsko mobilnost pri zadovoljevanju vsakdanjih potreb in ohranjanju družbenih stikov. Raziskovanje meje na tem območju nas privlači zato, ker je zanimiv njen pester historiat, prav tako pa sta privlačni tudi etnična struktura prebivalstva in njegov odnos do meje ter medetnični odnosi in procesi v obmejnem območju.

Mejna črta je stara nad 600 let, v zgodovini pa je predstavljala predvsem administrativno mejo (Zupančič, 2001), ki prebivalstvu ni povzročala preglavic. Zgodovinar Bogo Grafenauer označuje večino današnje južne meje za staro mejo. Približno od leta 1200 je meja od Mure pri Veržaju pa do Rečine in njenega izliva v Kvarnerski zaliv pri Reki večinoma ustaljena in brez večjih političnih sprememb. To je bila torej precej stabilna meja med tedanjim Nemškim cesarstvom in Ogrsko-Hrvaškim kraljestvom, ki se je obdržala vse do propada Avstro-Ogrske leta 1918. Prve vidnejše spremembe so prinesli Uskoki pri Žumberaku v 16. stoletju. Del Kranjske je bil tedaj odmerjen Vojni krajini. Do spremembe je prišlo tudi v Čabarskem okraju, ki je v 16. stoletju prišlo v last gospodov Zrinskih in tako od 17. stoletja dalje spada k Hrvaški (Prosen, 2002). Intenzivnejše politične spremembe pa je prinesel razpad Socialistične federativne republike Jugoslavije oz. odcepitev Slovenije leta 1991 in nastanek nove, mlade politične meje med dvema suverenima državama.

1.2 Namen in cilji

Namen

Namen magistrskega dela bo raziskati različne družbene procese v obmejnem prostoru Bele krajine z vidika meje kot priložnosti za družbeno-ekonomski razvoj izbranega območja. Prikazali bomo percepcijo meje z vidika lokalnega obmejnega prebivalstva in izdelali vizijo čezmejnega sodelovanja.

Cilji

Želimo prikazati kratek zgodovinski opis razvoja meje na preučevanem območju. Današnja hrvaška meja je v svojem osrednjem in vzhodnem delu vzdolž Kolpe in Gorjancev, Žumberačke gore in Sotle ter Drave nastala v različnih fazah med 10. in 12. stoletjem kot južna meja Habsburške države oz. avstrijskih dežel Kranjske in Štajerske. Območje je modificiral tudi potek Vojne krajine v 16. stoletju. Analizirali bomo že obstoječe čezmejno sodelovanje. Ugotavljali bomo, kakšna je raven medetničnih odnosov, in skušali oceniti, ali so te vezi bolj ali manj tesne, ter raziskali in opisali dinamiko raznovrstnih stikov in odnosov med prebivalci. Poskušali bomo pridobiti informacije o tem, s katerimi težavami se srečujejo dvolastniki. Zajeli bomo

senzibilnost mejnega območja in skušali ugotoviti, kako različne skupine reagirajo na mejo in življenje ob njej. Poskusili bomo analizirati in preučiti dinamiko vsakodnevnega prečkanja meje v funkcionalni enklavi Brezovica pri Metliki. Gre za območje, ki je sicer povezano z matično državo, vendar je dostop možen le preko ozemlja sosednje države.

Raziskali bomo pomen tako imenovane schengenske meje oz. varovanja politične meje. Slovenija je postala država članica schengenskega območja 21. decembra 2007. Z vstopom v schengensko območje je slovensko-hrvaška meja postala zunanja meja schengenskega območja. Opisali bomo pravno-formalno vsebino sporazuma in navedli njegove posledice in obveze. Skušali bomo izdelati vizijo morebitnih novih razvojnih priložnosti obmejnega območja – Bela krajina je območje, za katerega je značilen turizem. Zanimalo nas bo, ali je možen razvoj nekega celostnega prostora kot zaključene turistične destinacije.

1.3 Delovna hipoteza

Poskusili bomo zagovarjati oz. potrditi hipotezo »Prebivalci ob slovensko-hrvaški meji ne čutijo vpliva politične meje v svoji bližini; schengenska meja ne vpliva na prepustnost meje«.

1.4 Metodologija

Prvi del magistrskega dela je sestavljen iz teoretičnega dela. Preučili smo izbrano geografsko in sociološko literaturo, ki se navezuje na obravnavano tematiko, in izdelali teoretični uvod. Drugi del magistrskega dela je sestavljen iz analize zbranih informacij na terenu, to je intervjujev, in analize zbranih informacij, pridobljenih preko spletnega vprašalnika. Naša naloga je bila pridobiti podatke od vsaj 100 do 150 respondentov na obmejnem območju. Zaradi poteka državne meje, ki zajema obe občini – Metliko in Črnomelj –, smo se odločili za pridobivanje podatkov na omenjenih lokacijah. Predvsem so nas zanimale izkušnje in percepcija prostora tistih, ki živijo v neposredni bližini meje.

Pripravili smo polstrukturiran intervju, v katerem smo si zastavili deset vprašanj oz. tematik, na katere smo želeli pridobiti željene odgovore. Med terenskim delom in pridobivanjem respondentov smo ugotovili, da je pridobivanje odgovorov v taki razsežnosti (10 vprašanj) za respondente zelo obremenjujoče. Srečevali smo se s težavami, kot so nezainteresiranost, prekinjen intervju in splošno neugodno počutje respondentov. Zato smo polstrukturiran intervju prilagodili respondentu. To pomeni, če smo naleteli na respondenta z izjemnimi informacijami glede specifične tematike, smo vprašanja prilagodili in ga o tematiki podrobneje povprašali. Po testnem izvajanju prilagojenega polstrukturiranega intervjuja (5 oseb) smo pripravili 10 krajših vprašanj, na katera smo skušali pridobiti najzanimivejše informacije za naše delo. V nekaterih primerih je intervju dopuščal daljšo razpravo, predvsem pri tistih respondentskih, ki jih je tematika bodisi zanimala bodisi so imeli za naše delo koristne informacije.

Izvajanje intervjujev je potekalo na terenu, in sicer v naseljih Črnomelj, Metlika, Bereča vas, Bušinja vas, Rodine, Otok, Križevska vas, Radovica, Malo Lešče, Čurile, Brezovica, Dolenjci, Vinica, Preloka, Zilje, Sinji Vrh, Griblje, Rim, Slamna vas, Boldraž, Bojana vas. Intervjuji so bili opravljeni v mesecu maju in juniju 2017. Na terenu je bilo opravljenih osemdeset intervjujev. Obiskali smo 21 naselij in po principu »od vrat do vrat« iskali morebitne respondente. Za večino intervjujev smo bili dogovorjeni – bodisi napovedani vnaprej bodisi usmerjeni s strani lokalnega prebivalstva. Intervjuji so potekali povečini z eno osebo, ponekod jih je sodelovalo več (cela družina ali del družine). V tem primeru smo kot respondente navedli vse osebe in upoštevali morebitna nesoglasja v odgovorih. Intervjuji so potekali gladko in brez zapletov. Ker smo opravili testne intervjuje, smo tako dosegli optimalen čas, ki je bil primeren tako za raziskovalca kot tudi za respondente. Manjši delež podatkov smo pridobili tudi preko telefonskega pogovora ali neposrednega dopisovanja preko e-pošte, preko katere so nekateri respondenti posredovali tudi fotografije in druge zanimive informacije. Poleg intervjujev smo izvedli tudi kombinirani spletni vprašalnik za tiste respondente, ki so se želeli udeležiti intervjuja, pa zaradi časovne stiske ali njihove odsotnosti to ni bilo mogoče. Vprašalnik je bil za respondente na voljo v mesecu juniju 2017. Ker je bil spletni vprašalnik javno dostopen, ga je rešilo veliko več ljudi, kot smo sprva predvidevali. Tako smo pridobili še 143 respondentov,

vendar bomo za našo analizo upoštevali le 104 statistično pravilno izpolnjene vprašalnike. Odgovore smo pridobivali s kombinacijo kvantitativnih oblik vprašanj in tudi odprtih tipov vprašanj, s katerimi smo pridobili številne zanimive informacije, na katere na terenu sploh nismo naleteli. Odprti tip vprašanj je bil namreč označen kot nujni del, ki ga respondenti niso mogli pustiti praznega. Respondenti, ki so reševali spletni vprašalnik, prihajajo iz naslednjih krajev: Boldraž, Lokve, Križevska vas, Sela pri Dragatušu, Črnomelj, Metlika, Brezovica pri Metliki, Kanižarica, Preloka, Grabrovec, Dolenja vas, Suhor, Pavičiči, Radoviči, Radovica, Čurile, Jankoviči, Dragoši, Drašiči, Vinica, Jelševnik, Tribuče, Daljne Njive, Gradac, Dolenjci, Grabrovec pri Metliki, Slamna vas. Vprašanja, ki smo jih zastavili respondentom, so v prilogi.

Rezultate v drugem delu magistrskega dela smo prikazali skupno; če je pri določenem vprašanju ali tematiki vidnejše odstopanje glede na vir pridobivanja podatkov, je to ustrezno zabeleženo.

Samo delo je potekalo v dveh fazah. Najprej smo preučili del znanstvene literature, ki se navezuje na tematiko političnih meja, nato pa smo se lotili izdelave vprašalnikov in terenskega dela. Ocenjujemo, da smo bili pri delu uspešni. Zadovoljni smo s številom zbranih respondentov tako pri terenskem intervjuju kot pri spletnem vprašalniku. Kombinacija zbiranja podatkov na dva različna načina se je izkazala za dobro, saj smo tako med seboj primerjali različne odgovore in lažje podali zaključke. Respondentov je bilo skupno 184, kar je zadovoljivo, in ocenjujemo, da so zbrane informacije relevantne za večji delež prebivalstva na tem območju. Če bi se še enkrat lotevali raziskovanja tovrstnega problema, bi verjetno zbrali le eno izmed metod pridobivanja informacij zgolj zaradi vidika ekonomičnosti in praktičnosti.

2 Geografska opredelitev območja

2.1 Fizično-geografski oris preučevanega območja

2.1.1 Lega

Bela krajina leži v jugovzhodnem delu Slovenije. Njen severovzhodni del obrobljajo obronki Gorjancev, na severozahodnem delu pa se stika z dinarskim gorovjem Kočevskega roga in s Poljansko goro, ki jo skupaj s kraškimi planotami in gorami Notranjske ločuje od severne Istre in severnega Jadranskega morja. Pogorje Gorjanci–Žumberak je sestavljeno iz dolomita, apnenca in peščenjaka in razmejuje Belo krajino od doline reke Krke in osrednje Slovenije. Bela krajina je robna pokrajina, ki je reliefno odprta proti Panonski nižini in predstavlja največji kraški ravnik v Sloveniji (Plut, 1988). Obsega 595 km², kar znaša okoli 3 % slovenskega ozemlja (Plut, 2008). Njeno južno mejo predstavlja reka Kolpa, po kateri tudi poteka razmejevanje med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško. Južni del se nasloni na Gorski Kotar ter Veliko in Malo Kapelo, ki omejujejo Belo krajino v južni oz. jugovzhodni smeri proti Kvarnerju in severozahodni Bosni in Hercegovini. Bela krajina je zaradi reke Kolpe precej odprta proti Kordunu in celinski Hrvaški ter v smeri Panonske nižine. Reka Kolpa meri 297 km in se izliva v Savo pri Sisku, del, po katerem poteka državna meja, pa meri 118 km. Dolina Kolpe je tako vedno predstavljala pomembno komunikacijo med Kvarnerjem in notranjostjo Panonije. Reke so se v Beli krajini ponekod kar globoko vrezale v kraško podlago, tako ponekod tvorijo vijugaste okljuje in mestoma precej globoke struge. Ob rekah so značilne nizke terase in ozke poplavne ravnine, ki jih obrobljajo suhi kraški ravniki.

2.1.2 Rečna mreža

Zaradi kraških značilnosti je rečna mreža zelo redka. Sestavljena je večinoma iz nizkega in pokritega krasa, ki je kotanjast in vrtačast. Nad nizkim kraškim ravnikom (160–200 m) se dviguje kraško in gozdnato Veliko Bukovje, ki se povzpne do 200 m nad kraškim ravnikom (Plut, 1988). V Beli krajini je le nekaj vodotokov, ki so ostali na površju. Najbolj znan vodotok je reka Kolpa, ki teče po južnem robu Bele krajine. Lahinja izvira pod Knežino in njen prvi večji pritok

Nerajski potok se ji priključi kmalu po njenem izviru. Struga Lahinje je ozka in ni preveč globoka. Njen drugi večji pritok je Podturnščica, v Črnomlju pa se vanju zliva tudi Dobličica. Od izliva Podturnščice naprej se struga poglobi na 19–20 m in prične tvoriti številne okljuke. V zgornjem rečnem toku je Kolpa izdolbila globoko sotesko, ki se postopoma začne zniževati in pri Gribljah preide v obsežne obkolpske rodovitne ravnine, sestavljene iz pleistocenskih nanosov, ki segajo vse do Rosalnic pri Metliki. Nižje ležeči predeli obkolpskih ravnin (ter izvirna območja Lahinje in Dobličice) so v zimskem času poplavljeni (Črnomaljski zbornik, 2008; Plut, 1985). Med Črnomljem in Gradacem pritokov ni, prvi večji je zopet precej vodnata in hitra reka Krupa, ki se v Lahinjo izliva blizu Gradaca. Po sotočju z reko Krupo se Lahinja usmeri proti vzhodu in se pri Primostku izlije v Kolpo. Skupna dolžina stalnih belokranjskih voda znaša 135,1 km. Rečna mreža je razredčena, saj so na površju ostale le glavne reke in njihovi najbolj vodnati pritoki. Bolj razvejano rečno mrežo pa tvori porečje Lahinje. Belokranjske reke pripadajo porečju Kolpe z Lahinjo, razen Črmošnjičice, ki teče po dolomitni podlagi v Krko. Belokranjske vode so svoje struge zarezale v debelo karbonatno osnovo. Kolpa se razširi mestoma le pri Starem trgu, Radencih in Vinici ter pod Gribljami. Njen tok teče po dokaj globoko vrezani strugi (20–50 m), ki pa v širino znaša tudi 60–100 m. Do Marindola teče v dinarski smeri, nato pa spremeni tok z ostrim zavojem in vse do Metlike teče v severni smeri (Plut, 1988).

2.1.3 Podnebje

Podnebje Bele krajine lahko označimo za toplo in vlažno, kakor bi lahko dejali tudi za večino Evrope in Slovenije, razen gorskega sveta. Temperaturni režim najhladnejšega meseca tako znaša nad -3 °C in povprečno temperaturo vsaj enega meseca nad 10 °C, kar zagotavlja uspevanje gozda. Pri padavinah so vsi letni časi približno enakomerno namočeni, torej se izrazita sušna ali deževna obdobja ne pojavljajo. Zaradi geografske lege in reliefnih razmer ima podnebje v Beli krajini določene posebnosti. Pomembna je odprtost proti vzhodu oz. Panonski nižini ter nizka nadmorska višina (150–300 m. n. v.), temperature imajo zato nekatere celinske poteze. Pomembno reliefno pregrado predstavljajo visoke dinarske planote, katerih del so Mirna gora, Poljanska gora in Rog. Zaradi te reliefne pregrade je preprečen toplotni vpliv bližnjega morja v Kvarnerskem zalivu, a hkrati se tukaj odcejujejo zračne mase, ki dotekajo iz zahoda in jugozahoda. Bela krajina ima zato več padavin kot ostala vzhodna Slovenija in

padavinski režim, ki je podoben v južni in zahodni Sloveniji. Tukaj se prepletajo omiljeni mediteranski in celinski vplivi, zato Ogrin tipizira podnebje Bele krajine kot poseben tip zmerno celinskega podnebja oz. »zmerno celinsko podnebje JV Slovenije« ali »subpanonsko podnebje Bele krajine« (Ogrin, 2008). Celinske podnebne poteze so najbolj izrazite na belokranjskem ravniku. Zime so hladne s povprečno januarsko temperaturo okoli 0 °C in topla, a ne preveč vroča poletja s povprečno julijsko temperaturo nad 20 °C. V slovenskem merilu je Bela krajina, razen hribovitega obrobja, podpovprečno namočena. V primerjavi s pokrajinami na obrobju Panonske kotline na vzhodu Slovenije pa spada med bolj namočena. Hriboviti predeli med Poljansko goro, Rogom in Gorjanci tako prejmejo letno do 1600 mm padavin, na ravniku pa je količina nižja, in sicer se zmanjšuje v smeri proti severovzhodu. V vznožju Semiča znaša tako letna količina padavin do 1300 mm, Črnomelj prejme okoli 1250 mm in Metlika okoli 1100 mm padavin. Bela krajina je pretežno gozdnata pokrajina, dno je prekrito predvsem z nižinskim gozdom gradna in belega gabra, pogosto je prisotna tudi breza. V višjih legah je prisoten najprej predgorski bukov gozd, temu sledi gorski bukov gozd, v najvišjih legah pa se pojavlja dinarski gozd jelke in bukve, kjer je prisotna pogosto tudi smreka (Plut, 2008).

2.1.4 Prsti in kamninska zgradba

Med najbolj zastopanimi kamninami sta v Beli krajini apnenec in dolomit. Na tem območju prevladujejo tektonsko razpokane karbonatne kamnine, ki so kredne in jurske starosti. Ravno zaradi te karbonatne sestave je površje prepleteno z različnimi površinskimi in podzemeljskimi kraškimi pojavi. Kredni fliš s peščenjaki, laporji in konglomerati se pojavlja v okolici Drašičev in Radovice. Kanižarska kadunja južno od Črnomlja pa je prekrita s pliocenskimi oceanskimi usedlinami, kot so glina, kvarcitni peski ter premogovnimi skladi rjavega premoga. Mlajši nanosi iz holocena prevladujejo na ozkem pasu ob reki Kolpi in Lahinji z njunimi pritoki. Kraška Bela krajina je izrazito uravnana, na nizkem kraškem ravniku prevladujejo strmine do 6°, v višjem obrobju pa strmine dosežejo med 6° in 20°. Zaradi prevladujočih karbonatnih kamnin so se razvile (na apnencih in dolomitih) v višjih legah plitve rendzine. Nižji kraški ravniki pa je prekrit z rjavimi in rdečimi prsti, katerih debelina se spreminja na zelo kratke razdalje. Na kraški glini, ki ponekod na debelo prekriva karbonatno podlago, so nastale rdečerjave prsti, zračne sivorjave prsti pa so nastale na krednem flišu okoli Drašičev. Prsti v Beli krajini so

zakisane, kar je rezultat nekoč zelo aktivnega procesa steljarjenja. Prsti na holocenskih nanosih ob vodotokih so bolj plitve in tudi pogosto poplavljene (Repe, Natek, Stepišnik 2008).

2.2 Družbeno-geografski oris območja

2.2.1 Število prebivalstva in etnična sestava

Leta 2016 je v treh belokranjskih občinah živelo 26.551 prebivalcev. Občina Črnomelj meri 339,7 km² in šteje 14.400 prebivalcev, kar pomeni gostoto 42 prebivalcev na km². Občina Metlika je velika 108,90 km², ima 8.354 prebivalcev in je najbolj naseljena med belokranjskimi občinami (76 ljudi na km²). Občina Semič ima 146,70 km² in 3.797 prebivalcev, kar pomeni 25 prebivalcev na km². Ker naše preučevano območje obsega samo metliško in črnomaljsko občino, navajamo še nekaj relevantnih statističnih podatkov za omenjeni območji. Podatki o selitvah (nanašajo se na drugo polletje 2015) razkrivajo, da se je iz obeh občin odselilo v tujino skupno 160 ljudi, iz tujine pa priselilo 105 ljudi. Selitveni prirast znaša torej -55 (Plut, 2008; SURS, 2017). Bela krajina je sicer območje, ki je v demografskem in gospodarskem nazadovanju ter potrebuje sistematičen načrt razvoja, ki bi preprečil odseljevanje prebivalstva in s tem zaraščanje kulturne pokrajine. Finančna sredstva, ki so bila po vstopu Slovenije v Evropsko unijo na voljo za razvoj podeželja, niso veliko vplivala na razvoj obmejnih območjih v Sloveniji. Obmejno območje se torej intenzivno sooča z depopulacijo in posledično z zaraščanjem kulturne pokrajine. Indeks staranja je razmerje med starim prebivalstvom (starim 65 let in več) in mladim prebivalstvom (starim 0–14 let) in znaša za preučevano območje 132,7 za črnomaljsko občino in za metliško občino 132,3. Najbolj ugodno razmerje med mlajšimi in starejšimi je razmerje z indeksom staranja pod 100 (SURS, 2017).

Etnična sestava prebivalstva je podana glede na raziskave, ki jih je v tem prostoru opravljala Vera Kržišnik Bukić. Območje Metlike ima zelo tipično prehodno obmejno lego. Skorajda vsako naselje v Metliki ima nad enoodstotni delež Hrvatov, med katerimi s 16 % prednjači Metlika. Ob reki Kolpi od Metlike do Božakovega beležimo nad petodstotni delež. Nad 2,5 % ima tudi celotno območje vzdolž izjemno razčlenjene meje z zgodovinskim Žumberkom in obkolpsko območje med Primostkom in Krasincem. Živahna čezmejna izmenjava in pestra sestava

prebivalstva je tudi posledica teritorialnih sprememb s sosednjo Hrvaško na območju žumberških Drag, ki so bile priključene Sloveniji, pred tem pa so bile v sklopu Občine Radatoviči, ki je bila v obdobju do druge svetovne vojne v sklopu črnomaljskega okraja (Kržišnik-Bukić, 2010). Na območju črnomaljske občine je delež Hrvatov najvišji v okolici Vinice in Črnomlja, kjer se giblje med 4 in 10 %. Nadpovprečna prisotnost Hrvatov je zaznana med delom Starega trga in Zagozdaca preko Sinjega Vrha in Vinice ter Marindola in Adlešičev (Kržišnik-Bukić, 2010).

2.2.2 Prometna infrastruktura

Bela krajina je prometno slabše dostopna iz smeri osrednje Slovenije. To območje ne prečka nobena cesta kategorije I. reda. Glavna cesta II. reda je prometnica v smeri Novo mesto/Ločna–Metlika, ki je zaradi mejnega prehoda Metlika, ki omogoča prehod tovornemu prometu, preobremenjena. Cesta je ovinkasta, prečka Gorjance in nasploh med vozniki povzroča veliko preglavic tudi zaradi zimskega sneženja, ki je v tem območju izdatnejše. Omenjena prometnica spada v kategorijo cest, za katere velja splošna omejitev tovornega prometa v Sloveniji, in sicer ob nedeljah, praznikih in dela prostih dnevih od 8.00 do 21.00. Omejitev velja tudi v petek pred veliko nočjo od 14. do 21. ure ter v turistični sezoni. Mejni prehod Vinica je trenutno še vedno neprehoden za tovorni promet, zato se regionalna cesta I. reda Žužemberk–Soteska–Črnomelj ne sooča s tolikšno preobremenjenostjo glede tovornega prometa. V isto kategorijo spada prometna povezava Metlika–Črnomelj–Vinica. Na analiziranem območju je še posebej zanimiva regionalna cesta III. kategorije, to je Bušinja vas–Radovica–Ostriž, ki v nekaj delih prečka neurejeno slovensko-hrvaško mejo. Zemljevid¹ kaže, da prometnica Bušinja vas–Radovica kar šestkrat prečka slovensko-hrvaško mejo. Zaradi specifik tega prostora oz. nerešenega vprašanja državne meje je bila ta prometnica predmet posebne obravnave in je vključena v Sporazum o obmejnem prometu in sodelovanju (SOPS). Na tem območju je glede na odgovore respondentov redno prisotna policijska patrulja bodisi ene bodisi druge mejne policije in izvaja samo vizualni nadzor nad območjem. Policijska patrulja pa je lahko mešana in lahko izvaja kontrolo prometa (Uredba o kategorizaciji ..., 2017).

¹ Zemljevid se nahaja na strani 97.

2.2.3 Gospodarstvo Bele krajine

Belo krajino Plut opiše »Bela krajina je pokrajina nizkega krasa, robna slovenska pokrajina z zapoznelo industrializacijo« (Plut in sod., 1984, str. 65). Bela krajina je periferna pokrajina, ki je zaradi svoje odmaknjenosti in slabo razvite prometne povezave imela slabši gospodarski razvoj.

Odprtje rudnika rjavega premoga v Kanižarici je z vidika razvoja gospodarstva pomenilo prvo večjo spodbudo in rast. Prvi podatki o delovanju rudnika segajo že v leto 1857 (Rudnik Kanižarica ..., 2013). Industrializacija Črnomlja se je začela leta 1917 s postavitvijo parne žage. Le-ta je izkoriščala bogato gozdnato zaledje iz gozdov Velikega Bukovja in okolice. Po vojni se je žagarstvo razmahnilo in nudilo priložnost zaposlitve prebivalcev iz mesta in številnih okoliških vaseh. Ustanovljeni sta bili tudi dve žagi, ki sta izkoriščali velike vaške roške gozdove, les pa so prevažali po gozdni železnici (Črnomelj ..., 2017). Železnico je mesto dobilo v letu 1914, in sicer povezavo med Črnomljem in Karlovcem. Leta 1991 so bila v Beli krajini najpomembnejša kovinskopredelovalna (760 zaposlenih) in lesnopredelovalna (250 zaposlenih) industrija, namenjena moški populaciji, ter tekstilna industrija (60 zaposlenih), namenjena ženski populaciji (Plut, 1984). Železnica Ljubljana–Karlovec, ki vodi tudi skozi Metliko, je pozitivno vplivala na gospodarsko strukturo mesta. Metliki je v času industrializacije pustila največji pečat ravno tekstilna industrija (obratni Novoteks, Beti, Komet). Razmah tekstilne industrije je sledil kmalu po drugi svetovni vojni in je na svojem višku zaposloval okoli 2000 ljudi. Tovarna Beti je odprla tudi srednjo tekstilno šolo in uvajala bodoče šivilje in krojače. V Semiču je 1. aprila 1951 odprta Iskrina tovarna kondenzatorjev nudila zaposlitev okrog 750 zaposlenim (Črnomelj ..., 2017).

Pogled v zgodovino razkriva, da je bilo najtežje obdobje v drugi polovici 19. stoletja, saj je bila industrializacija veliko kasnejša v primerjavi z ostalimi slovenskimi kraji, prav tako je pozno prišla belokranjska železnica, pokrajino pa je pestila tudi skromna elektrifikacija (Plut 1984).

Visoko razvitega gospodarstva Dolenjska z Belo krajino ni imela niti v Jugoslaviji, ki je sicer predvidevala odprtje nekaterih obratov (predilnica, konfekcija, tovarna čevljev, žaga), vendar ti niso bili tehnološko zahtevnejši in niso zaposlovali veliko delovne sile, sploh pa ne kvalificirane (Plut, 1984). Razvoj vidnejše industrije je sledil z odprtjem SOZD Iskra v Semiču, tekstilne tovarne v Metliki, Črnomlju, Vinici in Adlešičih, ki pa je zaposlovala večinoma žensko delovno silo. Industrija, ki je se je locirala na območju Bele krajine nekje do začetka dvajsetega stoletja, je bila večinoma delovno intenzivna, saj nizka raven izobrazbe prebivalstva ni bila privlačen dejavnik za industrijo (Plut, 1984).

Danes je gospodarska slika Bele krajine še vedno slabša. Vse tri belokranjske občine so vključene v pokolpski program, ki služi razvoju gospodarsko šibkejših regij, ki jih pesti visoka brezposelnost. V program so priključene tudi občine Kočevje, Loški Potok, Osilnica in Kostel. Stoletja se je Bela krajina spopadala s slabše razvitim gospodarstvom, a vendar na situacijo ne smemo gledati tako črnogledo. Med večjimi zaposlovalci na tem območju takoj po osamosvojitvi so bila tekstilna podjetja, kot sta Beti in Komet, podjetje za izdelavo kompresorjev Danfoss, podjetje Sun Roller (izdelava mobilnih hišic), podjetje Iskra itd. Po soočanju z gospodarsko krizo so številna podjetja ali preselila proizvodnjo (Danfoss) ali pa prestrukturirala in močno zmanjšala obseg dela (Beti). Med večjimi zaposlovalci trenutno velja omeniti v Črnomlju družbo Akrapovič, Adria dom in Polycom. V semiški občini še vedno prevladuje Iskra PE-kondenzatorji ter Cablex, medtem ko se v metliški občini znova prebujata tekstilna proizvodnja. Nekdanji Komet se je prestrukturiral v Komet plus, Beti Pletiva pa je svojo proizvodnjo preusmerila v barvanje teksturirane niti.

Bela krajina nudi tudi številne možnosti zaposlovanja v turizmu in kmetijstvu. Če je Bela krajina za Slovenijo periferna regija z manjšimi možnostmi zaposlitve, pa velja ravno nasprotno za prebivalce bližnjih obmejnih naselij tik čez hrvaško mejo. Podatki, ki smo jih dobili na terenu od respondentov, namreč kažejo na to, da hrvaški prebivalci iz okoliških vasi iščejo priložnosti zaposlovanja v Beli krajini. Predvsem to velja za tekstilne delavke oz. šivilje. Prestrukturirana podjetja, ki se ukvarjajo s tekstilstvom, namreč dobro poslujejo in zaposlujejo tudi velik delež šivilj iz Republike Hrvaške, ki dnevno migrirajo zaradi zaposlitve.

3 Historiat južne slovenske meje – območje Bele krajine

Slovensko-hrvaška meja je najdaljša, meri 670 km. Izoblikovala se je najkasneje, torej je tudi najmlajša meja. Njen nastanek lahko razdelimo v tri obdobja. Na severu ob reki Muri je meja postala določena po prvi svetovni vojni z določitvijo upravnih območij (kasnejše Dravske banovine). Odsek med Prezidom in Piranskim zalivom je nastal po letu 1955, ko je bilo z londonskimi in kasneje rimskimi sporazumi Svobodno tržaško ozemlje razdeljeno med Italijo in Jugoslavijo (Obmejna območja ..., 1999). Med stare evropske meje sodi meja med Prezidom in Razkrižjem, ki je stara več stoletij. Ravno v ta odsek, ki je najdaljši, sodi naše preučevano območje. Ta odsek je prav tako vedno predstavljal le upravno in ne politično mejo. Na obeh straneh meje se je izoblikovala enotna kulturna pokrajina, mentaliteta ljudi in njihova pripadnost ter splošna ljudska kultura (Obmejna območja ..., 1999). Narečne oblike so si več kot blizu, o čemer je pisal že Valvasor, ki je za »bele Kranjce« dejal, da so njihov jezik, navade in noša precej podobni hrvaškim, zato je prebivalce tega dela Kranjske označil za Hrvate (Golec, 2013). Medsebojna komunikacija v tem prostoru je torej obstajala že stoletja.

Ime Bela krajina se za obravnavano območje uveljavi šele v 19. stoletju. Sinonim za Belo krajino do tega obdobja je Metliško oz. Metlica ali Möttling (srednjeveško ime te dežele). Viri, ki govorijo o oblikovanju meje v Beli krajini v srednjem veku, so zelo skopi oz. si med seboj tudi nasprotujejo. Vprašanje meje v srednjem veku še ni bilo docela rešeno, zato podajamo zgolj ilustrativne razlage, s katerimi si bomo orisali historiat na tem območju. Za politično razmejevanje v Beli krajini so bile poleg političnih in upravnih meja zelo pomembne tudi cerkvenoupravne in zemljiškoposestne meje (Zajc, 2010).

Območje Bele krajine se razteza med reko Kolpo na južni strani, na severovzhodni strani jo obrobajo višji predeli Gorjancev, njen zahodni del pa Rog. Na tem območju se prepletajo tako vplivi Dinarskega gorstva kot tudi Panonske nižine. Južno in vzhodno mejo obrobja reka Kolpa, ki je lahko prehodna na več mestih. Bela krajina je ravninsko odprta proti jugu, reka Kolpa pa zaradi svoje prehodnosti ni predstavljala komunikacijske ovire, zato je naravna gravitacija Bele krajine segala proti jugu in vzhodu. Od mlajše železne dobe pa do zgodnjega srednjega veka je

gravitacija segala preko reke Kolpe proti tamkajšnjim gravitacijskim centrom. Metliško je bilo kasneje podvrženo oblasti Hrvaškega kraljestva. To se je zgodilo v 10. stoletju, ko se je zaradi ogrske grožnje slavonski prostor začel povezovati s takratno Tomislavovo Hrvaško (Weiss, 2013). Takrat je Metliško predstavljalo skrajno jugozahodni del slavonskega prostora in bilo podvrženo šibki oblasti Hrvaškega kraljestva. Leta 1091 je Madžarska osvojila Slavonijo in nekatere dele Hrvaške. Metliško je tako postalo del Ogrskega kraljestva (Weiss, 2013). Bela krajina pa je v srednjem veku predstavljala mejni prostor dveh velikih teritorialno-političnih tvorb, in sicer Svetega rimskega cesarstva nemške narodnosti in Hrvaško-Ogrskega kraljestva. Gre za dve različni družbeni in politični celoti. Prebivalstvo na tem mejnem območju je spletalo med seboj prijateljske, družinske in kulturne odnose, ki so se prepletali tudi z verskimi in ekonomskimi odnosi. V obdobju srednjega veka tudi sama meja med Nemškim cesarstvom in Hrvaško-Ogrskim kraljestvom ni bila konstantna. Spreminjala se je na podlagi različnih političnih in gospodarskih sprememb. Res pa je, da se je večinoma ujemala z mejami cerkvenih pokrajin, torej zagrebške škofije in oglejskega patriarhata. Ta prostor je bil v nekem trenutku lahko bolj ali manj politično povezan, toda jezikovna oz. kulturna povezavo so tvorili prebivalci slovanskega porekla. Plemstvo je bilo v tem prostoru lahko drugega porekla. Bela krajina je bila v obdobju visokega in poznega srednjega veka prostor prepletanja tako na politični kot tudi verski ravni (Kekez, 2013). Eden izmed virov, ki govori o Beli krajini v srednjem veku, je raziskovalec Ljudmil Hauptmann, ki utemeljuje pomen plemstva v širjenju takratne dežele Kranjske. Za »napredovanje dežele Kranjske preko Žumberaka in Bele krajine na ono stran« (Zajc, str. 58, 2010) naj bi bili odgovorni plemiški družini Višnjegorskih in Spanheimov. Prav Spanheimi naj bi premaknili politične meje Kranjske na ozemlje Hrvaške, in sicer »od spodnje Krke na črto onstran Gorjancev, ki poteka, obsegajoča Žumberk, od spodnje Bregane do severovzhodno Metlike« (Zajc, str 58, 2010). Medtem ko so Spanheimi izvajali ofenzive na severu, so v južnem delu Višnjegorski po njegovih ocenah med letoma 1135 in 1172 tudi prispevali k premiku meje v korist dežele Kranjske. Svoje akcije so vodili iz gradu Mehovo, ki je bil v 12. stoletju izhodišče za ofenzivne akcije (Zajc, 2010).

Bela krajina je bila del dežele Kranjske, ki je bila le ena izmed cele vrste krajin, ki so se razvile še pred koncem 10. stoletja na vzhodu vojvodine Karantanije. Kranjska je bila od leta 1002 naprej samostojna mejna grofija, ki je imela lastne mejne grofe. Najprej je leta 1365 postala

vojvodina in nato je bila med leti 1849 in 1918 kronovina. Kot upravna enota je bila del Svetega rimskega cesarstva in kasneje Habsburške monarhije. Ukinjena je bila z ustanovitvijo Države Slovencev, Hrvatov in Srbov. Slovenske zgodovinske dežele (Štajerska, Koroška, Kranjska in Goriška) so se izoblikovale začasa Habsburške monarhije oz. leta 1500, ko so izumrli goriški grofje. Takrat je bila habsburška posest na slovenskem strnjena in naposled so se izoblikovale slovenske zgodovinske dežele (Atlas ..., 2006). V poznem srednjem veku so torej belokranjska tla pripadala habsburški posesti. Habsburško-ogrska meja pa je na območju Bele krajine potekala po dokaj že ustaljeni mejni liniji.

Karta 1: Fevdalna posest sredi 15. stoletja

Vir: Atlas ..., 2006.

Karta fevdalne posesti sredi 15. stoletja nam prikazuje, da je bila Bela krajina razdeljena med habsburško posest (rjava barva) in celjsko kneževino (zelena barva).

Slovensko ozemlje se je v novem veku soočalo s turškimi vpadi. Plenilski pohodi so načeloma izvirali iz obmejnih območij v Bosni. Njihov prvi napad na slovenska tla je bil leta 1408. Sprva so pustošili predvsem po Beli krajini, kasneje pa je njihova moč segla vse do Ljubljane in globoko v Koroško ter Furlanijo. Zaščito pred turškimi vpadi je predstavljala tudi tako imenovana Vojna krajina, ki je imela sedež v Karlovcu in Varaždinu. Na to območje se je preseljevalo predvsem uskoško prebivalstvo, kar je prineslo spremembe v prebivalstveni strukturi in tudi spremembe v upravno političnem smislu.

Karta 2: Potek Vojne krajine

Vir: Atlas svetovne zgodovine, 2006.

Karta poteka Vojne krajine kaže, da je potekala po Hrvaški in po južni Sloveniji (rdeča črta). Uskoško prebivalstvo se je preselilo na to območje predvsem zato, ker so bežali pred turškim preganjanjem. Na tem območju so se naselili, da bi branili ozemlje avstrijske monarhije v zameno za hrano in dom (Atlas ..., 2006). Prva naselitev Uskokov je zabeležena v letu 1530; takrat govorimo o zametku Vojne krajine. Število Uskokov je raslo, zato so morali leta 1548 povečati njim namenjeno strnjeno ozemlje. Naseljevati so jih začeli tudi na slovenskem bregu Kolpe pri Adlešičih (Marindol, Paunoviči, Miliči). Meja med civilno in vojaško upravo je prinašala različne načine življenja (Zajc, 2010). Prišlekov se niso razveselili plemiči in lokalno prebivalstvo, saj ti niso razvili posebnega odnosa niti do zemlje niti do lastnine. Velikokrat so plenili po okoliških krajih, saj je oblast nemalokrat zamujala s plačilom. Živel so kot svobodnjaki v hišnih zadrugah in niso bili vpleti v sistem poznega fevdalizma, prav tako so imeli številne pravice in privilegije. Spori med belokranjskimi kmeti in Uskoki so terjali natančno določitev meje med metliškim in žumberškim območjem. Meja je potekala po črti Sveta Jera—Dedni studenec—Potok—Kamenica—Kolpa (Zajc, 2010).

Dve vojaški enklavi, ki sta bili umeščeni med Kranjsko, ki je bila del Svetega rimskega cesarstva (do 1806), in Hrvaško-Ogrskim kraljestvom, sta vnesli v obkolpsko območje drugačno dinamiko. Opozoriti je potrebno na različne mejnosti, ki so se zrcalile na tem območju. Prvi poudarek je na mejnosti civilno-vojaškega razmerja, med katerima je vladala opozicija. Na eni strani je bila civilna uprava Kranjske in Hrvaške in na drugi strani vojaška uprava Vojne krajine. Druga mejnost je bila religija. Na tem območju so bile tri veroizpovedi, ki niso bile usklajene z

upravno-političnimi mejami (katolištvo – Kranjska in Hrvaška, grkokatolištvo – Žumberak, pravoslavje – Marindol). Še tretja mejnost, na katero je potrebno opozoriti, pa je bila meja sama – pred vzpostavitvijo Vojne krajine – med Kranjsko in Hrvaško (Zajc, 2010). V tem času so bili civilno-vojaški odnosi precej nejasni oz. nedorečeni. Okoli leta 1690 so sklenili kompromis, da so žumberški Uskoki v vojaških zadevah podrejeni obmejnemu poveljniku v Karlovcu, v civilnih zadevah pa najprej žumberškemu kapetanu, nato pa kranjskemu deželnemu glavarju. Spori med karlovškim generalom in Kranjsko so potekali tudi začasa Marije Terezije. Kranjski deželni glavar je namreč trdil, da Žumberak nedvomno leži na Kranjskem, zato je prosil, da se Žumberak zopet dodeli Kranjski. V 18. stoletju se je Vojna krajina preuredila. Žumberško glavarstvo se je priklopilo karlovškemu generalatu in Kranjska je dokončno izgubila vpliv nad Žumberkom in Marindolom, ni se pa želela odpovedati lastništvu. Nastopil je problem, kako razmejiti vojaški del Kranjske, se pravi Žumberak in Marindol, od civilnega dela. Šlo je za razmejitev znotraj državnopravnega ozemlja Kranjske, zato so za načelo razmejitve vzeli »dejansko stanje posesti«. Tista posest, katere lastniki so bili Kranjci, je pripadala civilni upravi Kranjske, uskoška pa žumberški enklavi oz. Vojni krajini. Posledica tega je bila močno razčlenjena meja severovzhodno od Metlike, ki je vsebovala številne posestne enklave na eni in drugi strani (Zajc, 2010).² V 19. stoletju so to območje zaznamovali mejni spori med gospostvom Ruperčvrh in slunjskim poveljstvom polka, h kateremu sta spadala Žumberak in Marindol. Tukaj se je vzpostavilo tudi vprašanje, ali ne gre pri tem tudi za mejni spor med Kranjsko in Ogrsko oz. za vprašanje, kam državnopravno spada območje Žumberka. V prvi polovici tega stoletja smo tako priča številnim poskusom reševanja vprašanja meje na jugu Kranjske. 24. julija 1829 sta dve komisiji (ogrska in kranjska) s pomočjo geometrov dosegli sporazum glede rektifikacije spornega območja. Njuno delo so spremljale številne težave, ugotavljali so namreč, da geometrijske fiksne točke niso natančno določene, da je reka spreminjala svoj tok ipd. Dogovora niso dosegli. Naslednji pregled terena in poskus razmejitve sta sledila 15. oktobra 1860, ko so se sešli predstavniki Kranjske in slunjskega regimenta z namenom, da bi rešili vsaj del na Gorjancih oz. spor med Žumberčani in gospostvom Ruperčvh. Spor se je zaostрил, saj je kranjska stran zagovarjala mejo, ki je bila vrisana v Franciscejski kataster, Žumberčani pa so se sklicevali na Jožefinski kataster in na dogovor, da Franciscejski kataster ne bo prejudiciral meje (Zajc, 2010). S procesom razpustitve

² Več o specifikih te meje, ki še danes ni določena, bomo spregovorili v poglavju o nerešeni meji in arbitražnem sporazumu.

Vojne krajine pa se je vprašanje meje Žumberka in Marindola spremenilo tudi v politični problem, porodilo se je namreč vprašanje, ali je potrebno to območje vrniti Kranjski ali priključiti Hrvaški kot preostali del Vojne krajine. Začasno sta bila Marindol in Žumberk podrejena hrvaškemu banu. Žumberško vprašanje se je zatikalo tudi kasneje. Leta 1883 je prišlo do konstituiranja skupne avstrijsko-ogrske komisije, ki je bila zadolžena za razmejitve. Dualistično kolesje monarhije pa je spor le še zavlačevalo. Razmejitev je bila namreč podvržena obema parlamentoma, tako da se izvršni oblasti obeh državnih polovic nista mogli sporazumeti brez privolitve obeh parlamentov. Stanje ni bilo razjasnjeno vse do konca dvojne monarhije (Zajc, 2010).

Nove spremembe na meji so se torej dogajale po začetku ustavne dobe v Avstriji leta 1861. Hrvaška je v tem času ostala v uniji z Ogrsko, čemur pa so številni politiki nasprotovali. Leta 1868 so s sklenitvijo nagodbe Hrvaški priznali ozemeljsko celovitost. Uvedena je bila notranja samouprava, šolstvo in sodstvo. Uradni jezik je postal hrvaščina. Hrvaška s Slavonijo je bila formalno kraljevina, ki je pripadala (skupaj z Ogrsko) deželam krone svetega Štefana, ki jo je nosil habsburški cesar. Leta 1881 je bila Hrvaški priključena tudi Vojna krajina. Skratka, po letu 1867, ko je bila sklenjena avstro-ogrska nagodba, imamo na političnem zemljevidu dve ločeni državi, in sicer avstrijsko z dednimi deželami in Ogrsko kraljestvo, ki ju je povezovala vladarjeva oseba, to je Franc Jožef (Atlas ..., 2006). V avstrijski del je poleg drugih dežel spadala tudi za nas pomembna dežela Kranjska, medtem ko je v ogrski spadala Hrvaška s Slavonijo in kasneje Vojna krajina.

Avstro-Ogrska je leta 1908 izvedla aneksijo Bosne in Hercegovine k monarhiji. To je bil povod za sarajevski atentat na prestolonaslednika Franza Ferdinanda v Sarajevu, kar je sprožilo prvo svetovno vojno. Zaostrene razmere so bile tudi na slovenskih tleh, kjer so se vršili številni napadi in aretacije na osebe, ki so bile jugoslovansko usmerjene. 23. maja 1915 je Italija napadla Avstro-Ogrsko in takrat je slovensko ozemlje postalo ožje vojaško območje. Te zaostrene razmere zagotovo niso predstavljale ugodnega časa za razprave o meji med Slovenci in Hrvati, veliko pa se je razpravljalo o zavezništvu (Zajc, 2006). Anton Korošec je z majniško deklaracijo (1917) zahteval v imenu Jugoslovanskega kluba zedinjenje Slovencev, Hrvatov in

Srbov na podlagi narodnega načela, hrvaškega državnega prava v samostojno državno telo pod habsburškim žezlom. Deklaracija je bila osnova za veliko narodno gibanje. 20. julija 1917 sta emigrantski jugoslovanski odbor in srbska vlada na Krfu izdala skupno deklaracijo, v kateri se Srbi, Hrvati in Slovenci zedinijo v skupno parlamentarno monarhijo z dinastijo Karađorđevićev na čelu. Notranja ureditev te države ni bila povsem jasna, dorekli pa so enakopravnost narodnih imen, grbov, zastav, pisav in veroizpovedi (Zajc, 2006). Država SHS je bila ustanovljena 29. oktobra 1918, še istega leta (1. december) pa se je združila v Kraljevino SHS. Razpad Avstro-Ogrske in vzpostavitev več manjših nacionalnih držav na njenih temeljih, med drugim tudi Kraljevine SHS, je postavil nove parametre za razvoj slovensko-hrvaške razmejitve. Pojavile so se razprave in spori med jugoslovanskimi unitaristi in slovenskimi avtonomisti (Zajc, 2006). Sprejetje vidovdanske ustave je uzakonilo centralizem in unitarizem, država pa je postala ustavna monarhija. Slovensko-hrvaška meja je pridobila povsem drugačen status. Nekdanja kranjsko/štajersko-hrvaška meja več ni obstajala, ker tudi teh dežel več ni bilo. Sicer je že 29. oktobra 1918 z ustanovitvijo Države SHS izgubila status meje med avstrijsko in ogrsko polovico monarhije. Po ukinitvi Deželne vlade za Slovenijo (12. julij 1921) pa slovenski del Jugoslavije več ni bil povezan v eno upravno enoto. Obstajali sta samo ljubljanska in mariborska oblast skupaj s Prekmurjem in Medžimurjem. Nekdanja kranjsko/štajersko-hrvaška meja je postala upravna meja med različnimi oblastmi (Zajc 2006, 285 str.). Leta 1929 je bila po vzpostavitvi kraljeve diktature Jugoslavija razdeljena na 9 banovin. Večina slovenskega dela države je bila združena v enotno upravno območje, imenovano Dravska banovina. Dravska banovina je bila tako med leti 1929 in 1941 upravna enota Kraljevine Jugoslavije na delu današnje Slovenije. Pri uvedbi banovine pa niso povsod upoštevali narodnostnih in zgodovinskih meja, nekaj časa ta namreč ni obsegala Bele krajine. Sedež banovine je bil v Ljubljani, sicer pa je bila razdeljena na ljubljansko in mariborsko oblast. 28. avgusta 1931 je prišlo do pomembnih sprememb, saj sta bili Dravski banovini priključeni srez Metlika in Črnomelj ter občine Štrigova, Razkrižje, Radatovići (Zajc, 2006, str. 286). Slovensko ozemlje se je s to spremembo zaokrožilo, kar je Slovenski katoliški tabor, takrat najmočnejša politična sila v Dravski banovini, močno podpiral (Zajc, 2010).

Zelo pomembne spremembe v tem obdobju pa se tičejo območja ob Marindolu, kamor spadajo vasi Marindol, Miliči, Žuniči, Paunoviči. Do leta 1881 so ti kraji spadali v upravo Vojne krajine, kasneje pa so bili podrejeni banski Hrvaški. Med leti 1918 in 1941 je to območje

spadalo v srez Karlovec. Med drugo svetovno vojno, ko so določali mejo med italijansko okupacijsko upravno enoto Ljubljansko pokrajino in NDH, pa so omenjene vasi zopet pripadle takratni Ljubljanski pokrajini (1941). Povojna ureditev Slovenije leta 1945 je narekovala, da so vasi Marindol, Miliči in Žuniči spadali pod okraj Črnomelj. V tem zakonu pa je izpadla vas Paunoviči. Leta 1946 je nastala drugačna upravna razdelitev Slovenije – vse štiri vasi so bile dodeljene k Sloveniji. Leto 1948 je prineslo še eno spremembo. Glede na upravno ureditev je ostala v Sloveniji le vas Žuniči. Kaj kmalu, že leta 1952, pa se je na željo večine prebivalstva celostno območje Marindola zopet priključilo upravni razdelitvi LR Slovenije.

Žal zaradi zmede, ki vlada v literaturi, o točnih datacijah in pripadnosti vasi ne moremo govoriti. Nekateri viri namreč navajajo informatorje, ki govorijo o referendumih na tem območju, vendar zgodovinarji te informacije zavračajo. Velike politične enote pri postopku razmejitve niso upoštevale želje obmejnega prebivalstva, včasih je meja ljudi ovirala, zopet drugič so od meje lahko imeli koristi. Današnja slovensko-hrvaška meja v tem območju se je torej izoblikovala na podlagi ozemeljskih sprememb in neskladij meja (ozemeljske spremembe so pripeljale do razhajanja različnih meja) ter sprememb mejnosti ustaljenih meja, saj so meje večkrat spremenile svojo naravo (Zajc, 2010). Po osamosvojitvi sta se državi lotili reševanja mejne problematike, vendar do konsenza nista prišli. Potrebna je bila določitev meje v obliki arbitražnega sporazuma. Največ problemov je povzročala in še povzroča funkcionalna enklava Brezovica pri Metliki.

3.1 Mejni prehodi s Hrvaško

Meja z Republiko Hrvaško je sedaj po končanih arbitražnih postopkih določena. Po podatkih Geodetske uprave Republike Slovenije meri kopna in rečna meja s to državo 670 km (od tega 380 km kopenske in 290 km rečne meje). Na meji z Republiko Hrvaško je 57 mejnih prehodov (Policija.si, 2017).

Prestop državne meje na mejnih prehodih za mednarodni promet je dovoljen za vse potnike; sem spadata mejna prehoda Vinica in Metlika. Prestop državne meje na mejnih prehodih za

obmejni promet je dovoljen za upravičence po Sporazumu o obmejnem prometu in sodelovanju in vse državljane, ki uživajo pravico Evropske unije do prostega gibanja.

V Beli krajini je šest obmejnih mejnih prehodov (Sodevci, Žuniči, Krasinec, Božakovo, Krmačina, Radovica). Za obmejne mejne prehode veljajo tudi posebni obratovalni časi.

Preglednica 1: Seznam mejnih prehodov

Obmejni prehod	Delovni čas	
	delovni dnevi	nedelje
Sodevci	5.00--23.00	7.00--21.00
Žuniči	8.00--20.00	8.00--20.00
Krasinec	5.00--23.00	8.00--20.00
Božakovo	8.00--20.00	8.00--20.00
Krmačina	6.00--22.00	8.00--20.00
Radovica	5.00--23.00	7.00--20.00

Vir: Policija.si, 2017.

Za dnevne migracije lahko prebivalci torej izkoristijo 8 mejnih prehodov. Na zunanji schengenski meji se pri prehodu opravlja mejna kontrola, in sicer vse do vstopa Hrvaške v schengensko območje. Meja med Slovenijo in Hrvaško se prestopa na mednarodnih mejnih prehodih in mejnih prehodih za obmejni promet, kjer je prehod dovoljen z veljavnim potnim listom ali osebno izkaznico po določbah SOPS in velja za vse državljane, ki uživajo pravico Unije do prostega gibanja (Policija.si, 2016).

Karta 3: Mejni prehodi v Beli krajini

Vir: Policija.si, 2017.

4 Obmejna območja

Lahko bi rekli, da so obmejna območja neke vrste nov predmet preučevanja v politični geografiji in sorodnih znanostih. Tradicionalna politična geografija je svojo pozornost usmerjala večinoma v »boundary making«, se pravi metodologijo trasiranja čim bolj pravičnih in najbolj sprejemljivih meja (Bufon; 1996). Osnove za načrtovanje teh meja so morfološke in antropološke značilnosti, ki jih bomo kasneje opisali. Koncepti, ki so temeljili na tovrstnih osnovah, pa so zastareli in politična geografija je posegla po novih metodoloških pristopih. Politična geografija je v svojih regionalnih raziskavah in geografskemu preučevanju obmejnosti priključila tudi sociologijo, antropologijo in druge družboslovne znanosti. Svoj predmet preučevanja je razširila na raziskovanje teritorialnosti in obmejnosti. Ta dva pojma sta močno pripomogla k poglobljanju problematike meja in obmejnih območij ter pospešila sam razvoj sodobne geografije obmejnosti (Bufon, 1996).

Prostor postane politično pomemben zaradi interpretacije in vrednotenja, ki mu ga pripisujejo ljudje. Med človekom in njegovim okoljem se izoblikuje poseben odnos, ki ga poimenujejo teritorialnost. Razvoj politične geografije in preučevanje regionalnih gibanj v perifernih oz. obmejnih območjih pa pojma obmejnost in teritorialnost med seboj približa. Oba pojma namreč izvirata iz opažanj lokalnega prostorskega vedenja družbenih skupin iz različnih družboslovnih in humanističnih zornih kotov. Prostor tako dobi neko novo dimenzijo, saj postane pomemben tudi zaradi interpretacij in vrednotenja, ki mu ga pripišejo ljudje. Sodobna geografija obmejnosti se srečuje z zanimivo interpretacijo prostora. Lokalne obmejne skupnosti imajo zelo veliko vlogo z vzdrževanjem svojega avtohtonega naselitvenega ozemlja (kulturne pokrajine) in z ohranjanjem ter vzpostavljanjem čezmejnih stikov. Geografija obmejnosti se tako sooča s kulturno-geografsko interpretacijo prostora, saj so kulturni elementi najpomembnejši pri identifikaciji neke lokalne skupnosti. Obmejne regije so lahko povezovalni člen, ki omogoča čezmejne odnose tudi zaradi afinitet med dvema političnima prostoroma. Različne empirične študije so raziskovale temeljne elemente in procese pri čezmejnemu povezovanju ter vpliv, ki ga imajo na to povezovanje pogoji bolj ali manj odprtih meja (Bufon, 1996). Študije so preučevale propulzivne in odbojne faktorje pri prekomejnem sodelovanju, prostorske in družbene procese preoblikovanja obmejnih območij in njihovo prilagajanje

mejnemu režimu, funkcionalno povezanost obmejnih območij itn. Vse te empirične študije so potekale v prostoru različnih srednjeevropskih obmejnih območij in so nedvomno pripomogle k razvijanju zgodnjih konceptov, zlasti funkcionalnih in regionalno-planskih oblik čezmejnega povezovanja. In geografija je bila eden izmed glavnih preučevalcev tovrstnih družbenih dogajanj (Bufon, 1996). Z uveljavljanjem novega pojma »obmejno območje« so se odprle številne nove raziskovalne teme, a so se hkrati zaradi različnih pristopov raziskovalci razdelili na dva pola. Prvi pol je obravnaval meje kot ovire za širjenje inovacij, informacij itn., medtem ko je drugi pol (ekonomski geografi) zagovarjal, da je politična državna meja le ena izmed številnih meja v družbeni organizaciji življenja, ki sicer definira nek sistem, ampak omogočajo tudi medsebojno komuniciranje. Glede na to je mogoče družbe pojmovati kot pretežno odprte sisteme, pri katerih dobivajo meje funkcijo filtriranja zunanjih vplivov. Stopnje filtriranja oz. prepustnosti meja pa so seveda različne tako v času kot v prostoru in gredo od zaviranja do usmerjanja čezmejnih povezav (zlasti tranzitnih tokov) skozi večje ali manjše število mejnih prehodov. Prav tako lahko stimulirajo vsestranske čezmejne odnose med obmejnimi prebivalstvom in oblikujejo pravo obmejno regijo. Za obmejni prostor je torej zelo pomembno, da se v njem raziskuje oblike in dejavnike prekomejne povezanosti, hkrati pa ne smemo zanemariti delovanja ovir v tem prostoru. Politično mejo je namreč mogoče interpretirati tudi kot učinkovito oviro na raznih področjih, vključno z difuzijo inovacij in tehnologij, kapitala in migracijskih tokov. Efekt oviranja je odvisen predvsem od stopnje notranje povezanosti obmejnih območij (Bufon, 1996). Politična meja lahko v različni meri ovira socialne in kulturne izmenjave, ne more pa jih učinkovito zaustaviti – niti v primeru izoliranega sožitja dveh zaprtih obmejnih območij. Obratno sorazmerni s stopnjo medsebojne povezanosti pa so medsebojni konflikti: bolj ko je obmejna regija integrirana, manjše so možnosti za pojavljanje konflikta (Bufon, 1996).

Bolj regionalni stvarnosti prilagojena je metodologija socialnih geografov, ki mejo dojema bolj v prostorskem oz. conalnem smislu. Meja v tem primeru ni oddeljena od ozemlja, ki jo obdaja, ampak pripomore k oblikovanju svojstvenega obmejnega območja. Ta območja so torej kompleksni prostori, ki so med seboj visoko povezani, integrirani, komplementarni in jih zato upravičeno imenujemo za obmejno regijo. Pri raziskovanju se lahko osredotočimo na infrastrukturne oz. makroekonomske aspekte prekomejnega povezovanja ali pa raziskujemo

pomen drobnih čezmejnih izmenjav na mikroekonomskem, družbenem in kulturnem območju. Zelo pomembno je, da so ravno te drobne izmenjave zelo pomemben del v prostorski mobilnosti obmejnega prebivalstva pri zadovoljevanju njihovih vsakdanjih potreb. Sem lahko uvrstimo tudi potrebe po delu, preživljanju prostega časa, izobraževanja in tudi vzdrževanju čezmejnih medsebojnih vezi. Hitre politične spremembe so v nekaterih območjih razrezale v некоč skupno življenje in posegle v že obstoječe prostorsko in družbeno vedenje. Zanimivo je raziskovati, kako se prebivalstvo vede na teh območjih po uveljavljeni spremembi. Lahko se prebivalstvo vede, kot da nove razmejitve sploh ne bi bilo in skuša ohraniti prvotno enoten kulturni prostor; lahko pa nova meja precej poseže v некоč skupno življenje in spremeni vzorce vsakdanjega življenja ob meji. Možnost razvoja tovrstnih procesov je vedno povezana z mejnim režimom oz. dinamiko prepustnosti meje. Jasno je, da se sodobne obmejne regije razvijejo ravno na območjih, ki so bila v preteklosti povezana. Za čezmejno integracijo imajo tako največ možnosti ravno ta območja, ki so pri politični delitvi lahko doživljala pretrse zaradi razbitja некоč povezanega kulturnega in upravnega območja. Pri obmejnih regijah tako lahko ugotavljamo stopnjo kulturne in socialne povezanosti, ekonomske integracije in tudi analiziramo strukturo čezmejnih stikov, ki se prilagajajo običajnim družbenim življenjskim vzorcem. To je raziskovala nemška socialno-geografska raziskovalna metoda v okviru kategorij bivanja in življenja v skupnosti, dela, oskrbe, izobraževanja in preživljanja prostega časa (Bufon, 1996). Socialna geografija se osredotoča na raziskovanje posameznih socialnih grup in njihovega prostorskega vedenja. Še bolj specializirana pa je tako imenovana vedenjska geografija, katere predmet preučevanja so odnosi na individualnem družbenem nivoju oz. mikrosocialno prostorsko dožemanje in vrednotenje. Vedenjska geografija se je uveljavila v šestdesetih letih kot odgovor na preveč statistično in poenostavljeno raziskovanje posameznikovega odločanja in vedenja v prostoru. Vedenjska oz. behavioristična geografija je stremela k temu, da se preučevanje vedenja v prostoru ne raziskuje samo v ekonomskem in prostorsko racionalnem obnašanju, ampak da se človekovo vedenje v prostoru obravnava bolj celostno. Človek je miselno bitje, ki na dražljaje iz zunanjega sveta ne reagira vedno enako. Njegove reakcije, ki skozi dejanja preoblikujejo pokrajino, so plod odnosa med posameznikom in njegovim okoljem. Percepcija pa je tisti proces, ki preko zaznavanja s pomočjo čutil in miselne predelave podatkov povezuje zunanje, dejansko okolje z zaznavnim, miselnim okoljem. Delovanje človeka je torej rezultat reakcije na neko miselno podobo, ki jo ima ustvarjeno v glavi, ne pa na dejansko, saj za

posameznika obstaja le ena pokrajina, to je dojeta pokrajina. V tem se percepcija okolja kaže kot ključni mediator med okoljem in posameznikovo reakcijo (Staut et al. 2005). Vedenjska geografija odkriva individualno percepcijo in vrednotenje okolja, za katerega je značilna dinamičnost, saj se pod vplivom novih informacij, mobilnosti, izkušenj nenehno spreminjata. Poleg teh percepcij so prisotne tudi določene generalizacije oz. grupni stereotipi, ki izvirajo iz trajnejših kulturnih vzorcev življenjskega okolja obravnavanih socialnih skupin (Bufon, 1996). Relativizacija prostora na osnovi individualnega prostorskega dožemanja in njegove generalizacije se v vedenjski geografiji izraža v »mental maps«. Na podlagi tega se lahko razvijejo različne hierarhične skupine na osnovi opaženega akcijskega radija med obravnavanim prebivalstvom. To je akcijski oz. vedenjski prostor, v katerem se odvijajo glavni prostorski procesi, ki jih izvajajo posamezne socialne grupe. Socialna geografija v tem prostoru izpostavlja bolj strukturno-funkcionalne elemente tega prostora, vedenjska geografija pa kulturne. Kombinacijo ene in druge metode lahko uporabimo v preučevanju obmejnih območij in njihove funkcionalne povezanosti oz. pri ugotavljanju obsega akcijskega radija ob meji živečega prebivalstva (Bufon, 1996).

Preučevanje meje oz. obmejnega območja se je razvijalo postopoma. Klasična politična geografija se je ukvarjala večinoma z mejo kot političnim limesom, problemom trasiranja meja ter s preučevanjem konfliktov okrog poteka mejne črte. Geografija obmejnosti pa je v svoj fokus od začetka šestdesetih let dalje postavljala raziskovanje različnih procesov znotraj obmejnih regij. Študije opisujejo in definirajo temeljne procese v obmejnih regijah, ki se med seboj prepletajo in zaznamujejo strukturo in dinamiko razvoja obmejnih prostorov.

Kako točno pa se definira obmejna regija? Ne moremo govoriti, da gre tukaj za pokrajino ob meji oz. pokrajino, katere del je meja, ker je to premalo natančno. Obmejna regija prav tako ni samo skupek dveh oddeljenih obmejnih območij, ne da bi upoštevali njune čezmejne interakcije. Obmejna regija ne predstavlja zaključene in homogene enote, saj je pojav politične meje vnesel diskontinuiteto v ta prostor. Za obmejna območja so ključne povezave oz. interakcije med dvema oddeljenima regijama oz. funkcionalni odnosi med njima. Tovrstni odnosi se lahko razvijejo zaradi nekaterih disparitet (načeloma so ekonomske narave) in pa

tudi afinitet (načeloma so kulturne narave), ki se odražajo v obmejnem območju. Drobne ekonomske izmenjave na področju oskrbe, dela in preživljanja prostega časa praviloma izhajajo iz trenutnih neravnovesij v valutnih tečajih, stopnji inflacije in kupni moči med obema območjema. Vse te transakcije so zato manj stabilne in se lahko hitro prevesijo iz ene smeri v drugo. Vsi stiki, ki izvirajo iz neke kulturne oz. družbene potrebe, pa so zelo trdoživi in stabilni tudi v primeru manj odprtih mejnih režimov. Zasnovani so namreč na potrebi obmejnega prebivalstva po ohranjanju tradicionalnih vezi v okviru njihovega skupnega kulturnega prostora (Bufon, 1996).

Obmejna regija je torej funkcionalno območje, ki se srečuje z nesorazmerji in prilagajanji obmejnega prebivalstva, hkrati pa predstavlja neke vrste homogeno celoto, saj prebivalci pripadajo isti kulturni pokrajini oz. imajo iste kulturne karakteristike (Bufon, 1996). Pojavlja se tudi vprašanje same delimitacije obmejnih regij. Mednarodni akti, ki sprejemajo dvostranske sporazume o urejanju prekomejnega pretoka blaga in oseb, za obmejna območja določijo območja v širini do 25 kilometrov od mejne črte. Dejanski obseg obmejne regije pa lahko od te zamejitve odstopa. Lahko gre tudi za manjše območje od določenih 25 kilometrov od mejne črte (Bufon, 1996).

Slovenska geografija se je dokaj uspešno vključevala v mednarodne raziskovalne tokove obmejnih območij po zaslugi svojevrstne sinteze med socialno-geografskimi raziskovalnimi metodami definiranja prostorskih procesov ter struktur znotraj obmejnih območij in tudi kulturno-geografskimi elementi, ki so identificirali lokalne skupnosti oz. etnične manjšine ter raziskovali njihovo vedenje v obmejnem prostoru (Bufon, 1996). Slovenska literatura na temo obmejnih regij oz. obmejnih območij je svoje raziskovalne tokove usmerila predvsem na slovensko-italijansko obmejno območje, manj pa je študije, ki bi raziskovale manj izrazite obmejne regije, kot je denimo slovensko-hrvaško obmejno območje. Prav tako slovenska geografija ni usmerjala veliko pozornosti k raziskovanju notranjih, administrativnih meja ter zgodovinsko pomembnih preteklih meja na slovenskem ozemlju. Te meje so velikokrat odločilno vplivale na oblikovanje lokalnih ali regionalnih skupnosti in opredeljevale njihovo prostorsko vedenje. V tem oziru velja še posebej izpostaviti bivšo republiško mejo s sosednjo

Hrvaško. Z osamosvojitvijo Slovenije smo tako dobili novo priložnost za raziskovanje geografije obmejnosti in odprli številna nova raziskovalna področja, ki bodo pripomogla k razumevanju obmejnih območij. Slovenija velja za obmejno deželo, zato je raziskovanje pojavov, povezanih z obmejnostjo, pomembno tudi z vidika mednarodne integracije in samega geopolitičnega položaja Slovenije v Evropi.

Ugotovili smo, da politična meja ne predstavlja več statistične predpostavke oz. načrtane kulturne ali politične meje v pokrajini. Politična meja še vedno ostaja težnja po teritorializaciji in obvladanju določenih političnih sistemov ter njihovem širjenju. Poleg tega pa politična meja ne more deliti družbenih in kulturnih prostorov, ampak predstavlja element povezovanja v kulturnem prostoru. Politična meja je postala zanimiv predmet preučevanja raziskovalcev, ki jih zanima ohranjanje in spreminjanje kulturne identitete, družbena integracija, prostorska mobilnost, čezmejno sodelovanje itn.

5 Razumevanje in relevantnost prostora – o prostoru v sociologiji

Mlinar razume prostor kot inherentno razsežnost družbenega življenja, ki zahteva in omogoča celovito in sistematično družboslovno, to je sociološko raziskovanje. Prostorske razsežnosti družbenega življenja se v sociologiji obravnava v sklopu ruralne in urbane sociologije ter v sklopu regionalnega preučevanja. Avtor teži k temu, da bi se oblikovala prostorska sociologija, ki bi poenoteno obravnavala vse ravni prostorske in teritorialne organizacije (lokalne, regionalne, nacionalne in globalne), ki se jih je doslej načeloma preučevalo vsako zase (Mlinar, 1994). Raziskovalni okviri v okviru urbane in ruralne sociologije ter sociologije lokalnih skupnosti so postali preozki za celovito in sistematično pojasnjevanje prostorske organizacije in sprememb na vseh ravneh teritorialno-družbene organizacije.

Razvidno je, da družbena teorija v preteklosti ni dovolj resno upoštevala prostorske in časovne razsežnosti družbenega življenja. Anthony Giddens³ o prostoru zapiše tako: »Na prvi pogled ni nič bolj banalnega in nepoučenega kot to, če trdimo, da družbena dejavnost poteka v času in prostoru. Toda niti čas niti prostor nista bila vključena v središče družbene teorije; običajno jih obravnavajo predvsem kot »okolja«, v katerih poteka družbeno delovanje ..., ne pa kot sestavino njegovega pojavljanja.« Zaradi morebitnega geografskega determinizma se je prostor izrinil iz družbenih znanosti. V primeru (neo)marksistične teorije je znano, da je le-ta v sociologiji in geografiji veljala kot usmeritev, ki je izključevala prostorskost ali pa celo aktivno nastopala proti njej. Poskuse usmerjanja pozornosti k prostoru so zavračali kot teoretično in politično nesprejemljiv odklon od osrednjih vprašanj, kot so analiza razredov, razredne zavesti in razrednega boja. Prostorskost se je tako v okviru marksizma pojavljala kot postranska nadrobnost in površinski odsev bolj temeljnih družbenih proizvodnih odnosov. Takšna razprava je predpostavljala, da sta prostor in razred dve ločeni in morebiti celo nasprotujoči si kategoriji. Razred naj bi bil prepoznan kot prevladujoč in delujoč, prostor pa le kot njegov odsev, ki ima podrejeno vlogo (Mlinar, 1994). Prišlo je tudi do nasprotij med radikalno sociologijo in marksistično geografijo, saj so geografi opozarjali predvsem na to, da je šla radikalna kritika (najbolj vidna v sedemdesetih letih) predaleč v zavračanju pomena prostorske

³ A. Giddens, 1979.

organizacije stvari, distance in geografske diferenciacije (Mlinar, 1994). Ervin Goffman⁴ opozarja, da sociologija mora preučevati ne samo kako prostor obstaja »nekje zunaj« kot nekaj, kar je eksterno in nasprotno posamezniku, ampak tudi kako se uporablja »tukaj in zdaj« v epizodičnem izražanju družbene interakcije.

V okviru družbene teorije se moramo zavedati, da ko govorimo o prostoru, ne govorimo le o okolju, znotraj katerega poteka določena dejavnost, ampak o prostoru, ki hkrati oblikuje in predstavlja družbeno in kulturno eksistenco. Mlinar opozarja, da je bila v okviru kritične družbene oz. urbane teorije zelo poudarjena ideološka razsežnost te tematike ter splošna marginalizacija vloge prostora. Prostor pa kot omejena dobrina dobiva vse večji pomen, saj se s tem ko se zmanjšujejo razpoložljive površine (zmanjšuje se velikost parcel, povečuje se število različnih rezervatov, ki niso dostopni za splošno uporabo, povečuje se gostota naseljenosti ...), vse bolj zavedamo pomembnosti prostora. Hkrati se soočamo z zmanjševanjem razpoložljivega prostora, a tudi z vse večjimi potrebami po prostoru (zaradi procesa individualizacije). Individualizacija namreč zahteva vse več prostora tako za izražanje posameznikove identitete kot za »tamponsko vlogo«. Vidimo torej, da se zmanjšujejo razpoložljive zemljiščne površine in povečujejo restriktivni ukrepi glede njihove uporabe (Mlinar, 1994).

Avtorji, ki govorijo o prostoru oz. teritoriju, pa v družbenih znanostih prepogosto razpravljajo na preveč splošni ravni in uvajajo pojme, ki naj bi bili uporabni tako v mikro kot tudi v makro družbenem kontekstu (Mlinar, 1994); torej na vseh ravneh prostorske organizacije družbe, kar pa je preveč enostavno, zato je potrebno prostor opredeliti bolj specifično. Giddens uvaja splošen pojem prizorišče oz. »locale«, ki se nanaša na uporabo prostora tako, da zagotavlja določeno okolje ali kontekst za interakcije. Prizorišče se v njegovem smislu nanaša na »širok razpon od sobe v hiši, uličnega vogala, delavnice v tovarni ali manjših in velikih mest do teritorialno razmejenih območij, kakršna zajemajo nacionalne države« (Giddens, 1986). Govori torej o »lokalitetah« oz. o prostoru, ki predstavlja okvir in hkrati kontekst interakcij. V našem preučevanem primeru je ravno obmejni prostor tisti, ki predstavlja okvir in kontekst

⁴ E. Goffman, 1959.

številnih interakcij, ki so po njegovem podlaga za socialno integracijo. Obmejni prostor lahko torej razumemo kot prostor skupnega bivanja, ki omogoča raznovrstne stike med ljudmi in je zato pomembno stičišče družbene kohezije.

Lefebvre pravi, da imajo »družbena razmerja produkcije« in družbena razmerja nasploh »družbeno eksistenco le do te mere, v kolikor imajo tudi prostorsko eksistenco. Projicirajo se v prostor, se tja zapišejo in v tem procesu producirajo prostor sam« (Lefebvre v Mlinar 1994). Družba in prostor sta torej med seboj nujno povezana oz. družba je vedno pogojena s prostorom. Eden od skupnih imenovalcev v socioloških temah je torej zagotovo prostor, sociologija pa kot interpretativna veda nudi razumevanje prostora in tudi delovanje akterjev v njem. Prostor ne moremo povsem izločiti iz družbenega dogajanja, saj bi potemtakem postal prazna danost, ki ne more predstavljati samostojnega predmeta in podlage za sociološko raziskovanje prostora. Moramo ga preučevati povezanega z družbenimi akterji in različnimi interakcijami, saj če bi ga absolutizirali kot neodvisno determinanto, nam seveda ne bi mogel pojasnjevati nobenih družbenih sprememb. Prostor lahko upoštevamo kot inherentno razsežnost samega družbenega življenja in si v tem smislu prizadevamo za konstruiranje »prostorske sociologije«, ki naj bi vključevala celovito in sistematično raziskovanje in pojasnjevanje prostorske organizacije ter pogojenosti sprememb na vseh ravneh teritorialno-družbene organizacije (Mlinar, 1994).

Mlinar se skuša z razpravo o prostorski sociologiji zavzeti za poenoteno obravnavo družbene in prostorske dinamike ter ne vidi rešitve v nasprotnem ekstremu (fetišizmu prostora). Za sociološko raziskovanje je ključnega pomena ugotovitev Goffmana⁵, ki ugotavlja, da ljudje uporabljajo prostor v različnih vsakdanjih življenjskih situacijah, kar kaže, da prostor in družba nista dve ločeni sferi realnosti, temveč da prostor predstavlja inherentno sestavino predmetnega področja sociološkega preučevanja, torej ne le ozadje, na katerem se odvija družbeno dogajanje. Za razliko od »kritične urbane teorije«, ki je marginalizirala vprašanja prostora, se kaže, da se najbolj intenzivni konflikti danes odvijajo prav na področju prostora in

⁵ Goffman 1959.

okolja na lokalni in nacionalni ravni (zmanjševanje velikosti parcel, manj prostora za življenje ...).

6 Politična meja

Ko govorimo o meji, imamo v mislih navidezno črto, ki med seboj nekaj ločuje. Če najprej preverimo v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, dobimo tale odgovor:

Mêja -e stil. -é ž, rod. mn. mêj in mejá (é) 1. črta, ki ločuje, razmejuje države ali ozemlja: meja poteka, teče po vrhovih gor; označiti mejo; državna, občinska meja / Jugoslavija in Madžarska imata zelo dolgo skupno mejo; prestopiti mejo / ta meja je strateška, utrjena / publ. položaj na meji je napet mejni državi sta na meji pripravljeni za morebiten spopad // črta, ki ločuje, razmejuje zemljišča, parcele: kositi čez mejo; meje po katastrski mapi / soseda se tožita zaradi meje / meje igrišča so slabo označene (SSKJ, 2017).

Tako pa mejno črto opredeljuje Zakon o varovanju državne meje:

Mejna črta razmejuje območje Republike Slovenije od območij sosednjih držav. Državna meja je kopenska in morska meja ter letališča in pristanišča, prek katerih poteka mednarodni promet (Zakon o nadzoru ..., 2007).

Rezultat človekove potrebe po delimitiranju lastnega življenjskega prostora in prenašanju grupnih vrednot v prostor je meja (Bufon, 2007). Slovar slovenskega knjižnega jezika mejo označi kot črto, ki ločuje, razmejuje države ali ozemlja. Meja je kompleksen pojav, ki součinkuje med naravo, kulturo in družbo. Politična meja in razmejevanje predstavljata raziskovalno področje različnih humanističnih in družboslovnih ved. Raziskovanje tega področja se tako lotevajo družbena geografija, sociologija, politična ekonomija, antropologija in pravo (Bufon, 2007).

Politična geografija je presegla svoj prvoten interes, ki je bil usmerjen v preučevanje politične ali državne meje, in svoj fokus razširila še na druge vidike fenomena meje. Poleg preučevanja

različnih vidikov razmejitvenih črt v svoji raziskovalni sferi vključuje tudi preučevanje širšega obmejnega prostora in prostorskega vedenja obmejnega prebivalstva. Politična geografija se je torej lotila tudi raziskovanja procesov, ki se izražajo v obmejnih prostorih, ter njihovih vplivov k večji ali manjši integraciji v obmejnem prostoru (Bufon, 2007). Človekova potreba po prenašanju kulturnih vrednot v določen prostor in razmejevanje tega je rezultirala v vzpostavitvi specifičnih kulturnih oz. družbenih enot ter težnje po obvladovanju le-teh.

6.1 O političnih mejah

Fizične meje so v naravi dobro vidne. Zlahka razločimo med kopnim in morjem, visokim in nizkim svetom itd. Težko pa se dogovorimo, kje oz. na kateri višini bo meja med visokim in nizkim svetom. Meja med gričevjem in hribovjem ter gorovjem je določena v teoriji, v praksi pa se spreminja glede na geografsko širino določenega območja. Geografske značilnosti se tako lahko popolnoma spremenijo in kažejo popolnoma drugačne značilnosti. Prav tako lahko na nekem geografskem območju izpostavimo različne manjše enote. V Alpah lahko tako razlikujemo Julijske Alpe ali pa Triglavsko pogorje. Prav tako lahko izdvojimo višinski pas mešanega gozda ali življenjski areal gamsa. Poleg omenjenih naravnih prostorov pa se na teh območjih prepletajo še družbene in kulturne meje, kot so pojavna meja kozolca ali meja Triglavskega narodnega parka (Bufon, 2007).

Meje v naravi namreč niso linearne, ampak bi jih lahko opisali kot cone prehajanja med eno in drugo geografsko obliko. V naravi torej ni opaziti specifičnega razmejevanja, saj se elementi v naravi prelivajo drug v drugega. Razmejevanje tega naravnega in tudi družbenega ter kulturnega prostora je plod človekove potrebe po razmejitvi prostora. Meje, ki so produkt človeške kulture, se v prostoru naslanjajo na neke že obstoječe naravne strukture – naravne meje. Tako se v naravnem prostoru razvijejo različni kulturni in družbeni procesi, ki med seboj součinkujejo. Človek je torej posegel v prostor in ga preoblikoval ter se z njim identificiral. Prostor poleg specifičnih naravnih zato pridobi tudi antropogene elemente (Bufon, 2007).

6.1.1 O politični meji in kulturi

Oblikovanje različnih kulturnih pokrajin je prispevalo k vzpostavljanju meja v naravnem in kulturnem prostoru. Razvoj različnih oblik družbene organizacije in vzpostavitev družbenih norm in vrednot ter človekovo kulturno vedenje nasploh je v naravni pokrajini izdvojilo posebno kulturno pokrajino (Bufon, 2007). Beseda kultura izhaja iz latinske besede »cultura«, kar pomeni gojiti. V splošnem se nanaša na dejavnosti človeka in simbolične strukture, ki dajejo človeški aktivnosti nek pomen. Pri pojmu kultura gre za proces gojenja specifičnih kulturnih elementov, znanja, norm, vrednot in življenjskih vedenjskih vzorcev, ki jih ima določena skupina ljudi. Družbeni razvoj je pripeljal do številnih kulturnih skupin v različnih prostorih. Posamezne skupine se med seboj identificirajo ali pa razlikujejo. Da se določena civilizacijska skupina ohranja, se morajo z njo identificirati posamezni člani te družbe. Posledica identifikacije ljudi z določeno civilizacijsko skupino je razvoj etnocentrizma. Znotraj pojma etnocentrizem razumemo torej prostorske in kulturne identifikacije posameznih skupin in gojenje različnosti, posebnosti, ki to skupino razlikuje od druge. Uveljavljanje teh različnosti oz. posebnosti pa je pogoj, da se določena civilizacijska skupina sploh oblikuje in ohranja skozi čas. Avtoidentifikacija s skupino temelji na visokem vrednotenju lastne skupine in podcenjevanju vseh ostalih skupin, o čemer je govoril že Durkheim⁶ v okviru svoje teorije o mehanski solidarnosti. Durkheim je razvil mehanski in organski tip solidarnosti; vsak tip je značilen za različno vrsto družbene organiziranosti in vpliva na posameznikovo integracijo v družbeno skupino. Postopek povezovanja pripadnikov lastne skupine s pomočjo izključevanja vseh ostalih skupin je opredelil kot mehansko solidarnost (Bufon, 2007). V mehanski obliki solidarnosti prevladuje medsebojna podobnost med člani (podobnost zavesti) oz. enake norme in vrednote, močne kolektivne ideje in identifikacija članov s sistemom – ta oblika pa je razvita v tradicionalnih družbah. V večini primordialnih družb se je na tak način z izrazom »ljudje« označevalo pripadnike lastne skupnosti, medtem ko se je za vse ostale uporabljal izraz »neljudje«, s katerim so poimenovali vse tujce. V antropologiji se danes uporabljata izraza »in-group« za pripadnike skupnosti in »out-group« za zunanje skupine. Organska solidarnost pa temelji na delitvi dela oz. na različnosti funkcij, ki jih opravljajo ljudje v neki družbi (Makarovič, 1995). Etnocentrizem pa ni značilen le za prvobitne družbe in plemensko organizacijo, saj ga

⁶ Durkheim v Miličinski, 1985.

je kasneje razvijal moderni nacionalizem (Bufon, 2007). S prvinami etnocentrizma se torej oblikujejo kulturne meje med nekim prostorom, ki je že obvladan in poimenovan, ter med tujim prostorom. Vse, kar se nahaja izven začrtanih kulturnih meja, spada v polje neznanega. Etnocentrizem je bil sprva prisoten pri opisih prvih svetovnih popotnikov in raziskovalcev, kot sta bila Marco Polo in Krištof Kolumb, ki sta opisovala neznana področja. Današnja družba je na visoki stopnji demokratizacije družbenega življenja, a se je kljub temu ohranila mitologija manjvrednosti »out-grupe«, sploh na kontaktnih oz. robnih prostorih, ki so prostor konfliktnega stika med različnimi kulturnimi in družbenimi skupinami (Bufon, 2007).

6.1.2 Politična meja in teritorialnost

Posamezniki določeni družbeni prostor oz. življenjsko okolje sprejmejo kot svoj dom in ga v skladu s svojo percepcijo prostorsko delimitirajo. Okoli tega človekovega identifikacijskega in vedenjskega prostora se razvije več koncentričnih krogov glede na intenziteto in tipologijo odnosa med posamezniki in drugimi socialnimi skupinami ter njihovim skupnim življenjskim prostorom (Bufon, 2007). Običajno se tovrstni odnos med človekom in različnimi družbenimi skupinami ter njihovim okoljem opredeljuje s pojmom teritorialnost (Bufon, 2007). Teritorialnost bi lahko opredelili tudi kot prostorsko opredeljenost. Navezuje se na človekov individualni odnos do prostora in omogoča posamezniku, da svoje kulturno in družbeno obzorje materializira in okrog sebe zgradi sistem domačnosti in tujosti. Človekova teritorialnost je izraz kolektivne identitete in družbenih vrednot, ki jih človek z dolgoletnim bivanjem na določenem območju vnese v prostor in ga oblikujejo v kulturno pokrajino (Bufon, 2013).

Teritorialnost in osebni prostor raziskuje tudi Mlinar, ki pravi, da se pomen prostora in njegovo zaznavanje razlikujeta glede na značilnosti razpoložljive tehnologije, kulturo, življenjsko fazo posameznika in njegove vrednote (Mlinar, 1994). Sack⁷ pravi, da lahko teritorialnost pri ljudeh razumemo kot prostorsko strategijo, s katero je mogoče vplivati na vire in ljudi ter jih nadzorovati, ko nadzorujemo določeno območje; kot strategijo pa je teritorialnost mogoče

⁷ Sack v Mlinar, 1994.

vkjučiti ali izključiti. Teritorialnost se po njegovem tiče vprašanj o tem, kako se ljudje organizirajo v prostoru in mu pripisujejo določen pomen, kar tudi vključuje prizadevanja posameznika ali skupine, da vpliva na dejavnosti drugih. Sack je prišel do formalne opredelitve teritorialnosti, ki po njegovem pomeni težnjo posameznika ali skupine, da bodisi nadzoruje bodisi vpliva na ljudi, pojave in odnose, tako da razmejuje in uveljavlja nadzor nad posameznim geografskim območjem. Takšno območje pa se imenuje teritorij. Nek prostor postane teritorij torej le tedaj, ko se njegove meje uporabijo, da bi z njimi vplivali na vedenje z nadzorom dostopnosti. Teritorij se lahko uporabi za to, da vključuje, zadržuje ali pa tudi izključuje. Posamezniki, ki opravljajo nadzor, pa niso nujno znotraj teritorija, ta nadzor lahko opravlja že ograja ali zid. Teritorialnost vzpostavlja nadzor nad območjem kot sredstvo nadzora do stvari ali odnosov (Sack v Mlinar, 1994).

Po Sacku vsebuje opredelitev teritorialnosti tri med seboj odvisne odnose.

1. Teritorialnost mora vključevati obliko opredelitve ali klasifikacije tako, da na podlagi območja določamo pripadnost stvari neki kategoriji.
2. Teritorialnost mora vsebovati neko obliko komunikacije. To je lahko znamenje ali znak, kot ga običajno predstavlja meja. Teritorialna meja je lahko edina simbolna oblika, ki kombinira sporočilo o smeri v prostoru s sporočilom o posesti ali izključitvi.
3. Vsaka oblika teritorialnost mora vključevati prizadevanje po uveljavitvi nadzora nad dostopnostjo do območja in do stvari znotraj njega ali pa do stvari zunaj njega z zadrževanjem tistih, ki se nahajajo znotraj.

Sack zagovarja trditev, da človeška teritorialnost sicer ni nagona, ampak je pogojena s kulturo in pomeni poskus vplivati in nadzorovati vire in ljudi, ko se vzdržuje nek nadzor nad določenim območjem (Sack v Mlinar, 1994). Teritorialnost je po njegovem torej »akt volje« in je vedno družbeno konstruirana. Posamezniki in skupine lahko obdržijo določene prostore in obvladujejo njihovo dostopnost. Teritorialnost kaže na dejstvo, da človeški prostorski odnosi niso nekaj nevtralnega, pač pa gre za vpliv in nadzor aktivnosti drugih in nadzor njihovega dostopa do virov – teritorialnost je temeljna prostorska oblika moči (Mlinar, 1994). Gre torej za delovanje človeka ali skupine, ki želi imeti ali izvrševati vpliv nad ljudmi ali pojavi na nekem geografskem prostoru. Da pa se neko vedenje ali dejavnost opredeli kot teritorialnost, morajo

biti zadoščeni naslednji pogoji: klasifikacija prostora, komunikacija oz. simbolna označitev posestva ali izključitve ter poskus uveljavljanja nadzora nad določenim območjem, pomembna pa je družbeno-prostorska interakcija. Ljudje se enostavno navežejo na prostor, tako jim teritorij predstavlja velik pomen in hkrati služi kot del njihove identitete (Kumer, 2013).

V ta sklop so po Ratzlu vključeni vplivi prostora na človekovo dejavnost in njegovo vrednotenje prostora v smislu uveljavljanja lastnega življenjskega okolja (Bufon, 2007). Človekova teritorialnost se tudi tesno navezuje na socializacijski proces v okviru določene družbe. Tako ni samo izraz posameznikovih izkušenj, ampak izraz prevzetega znanja in navad. Družbena teritorialnost zato ne izraža le potrebe po kulturnem obvladovanju življenjskega prostora, ampak tudi potrebo po njegovem vključevanju v posebne politične enote kot izrazu njegovega »udomačevanja« (Bufon, 2007 str. 234). Pojem teritorialnost je rezultat opazanj vsega »lokalnega prostorskega vedenja« družbenih skupin iz različnih družboslovnih in humanističnih zornih kotov. Prostor postaja politično pomemben, saj so mu ljudje začeli pripisovati različne interpretacije in ga na svojevrsten način začeli vrednotiti. V teh razmerah se nato začnejo zrcaliti družbene in kulturne meje, ki označujejo že obvladan prostor. Te meje se seveda spreminjajo glede na razvoj posameznih družbenih skupin. Medtem ko nomadski pastirji potrebujejo več prostora oz. širši prostor, so nanj manj navezani. Popolnoma drugače je z intenzivnimi kmetovalci, pri katerih je teritorialnost bolj razvita. Industrijska družba se je morala poenotiti v prostorsko in družbeno enotno tvorbo, imenovano nacionalna država, današnja elektronska družba pa prostorsko dojemanje potiska nekam v svet virtualnega in ustvarja tako imenovano globalno vas (Bufon, 2007).

Meje nam obvladanega, nam znanega in nam domačega sveta se med seboj prepletajo in prekrivajo. Dojemanje in vrednotenje prostora je pri različnih družbenih skupinah in okoliščinah seveda drugačno. Ker je človeško bitje etnocentrično naravnano, je odvisno tudi od njegovega stojišča, kako bo določeni prostor obravnaval in vrednotil. Isto pokrajino lahko tako povsem drugače sprejemajo, obravnavajo in vrednotijo politiki, zgodovinarji, geografi, pripadniki različnih družbenih in etničnih slojev, političnih skupin itd. Prostor se zaradi tega močno relativizira (Bufon, 2007). Na osnovi sodobnih dognanj politične geografije in sorodnih

družbenih znanosti lahko prostor opredelimo kot skupek različnih hierarhičnih enot, znotraj katerega si človek v individualnem in grupnem pogledu oblikuje različno obsežen akcijski prostor (Bufon, 2007, str. 235). To pomeni, da se med družbenim prostorom neke grupe ali lokalne skupnosti ter državo lahko ustvarjajo različne vmesne plasti kulturnih, zgodovinskih, administrativnih, naravnih in planskih prostorov, ki se glede na različno izhodišče posameznikov in posameznih družbenih skupin med seboj prekrivajo, obenem pa spreminjajo zaradi spreminjanja strukturnih lastnosti populacije ali širših transformacij v družbenem in političnem kontekstu (Bufon, 2007, str. 236). Z vsakodnevno uporabo in delovanjem v prostoru se tako človek giblje po prostoru v vertikalnem in horizontalnem smislu. Tako lahko na različne načine opišemo naše in sosedovo dvorišče, občino, regijo ali državo. Meje med temi prostori so sicer nevidne, vendar jih človek zaznava. Hkrati so objektivni in subjektivni pokazatelj odnosa človeka do svojega lastnega okolja. Razmerje med fizičnimi in kulturnimi danostmi je pripomoglo k oblikovanju specifičnih kulturnih pokrajin. Politične meje so se tako v zgodovini pogosto opirale na etnične meje ali na meje prostorov. Tako definirane politične meje povratno vplivajo na spremembe v etnični in jezikovni strukturi prostora. Politična meja se je pogosto opirala tudi na bolj izrazite fizične elemente v naravi, saj jih ti delajo bolj prepoznavne in efektivne (Bufon, 2007).

7 Politična meja – klasifikacija

Meje so neotipljiv in neviden prostorski element, ki pa vendar ima določene efekte v prostoru. Politična meja je zelo izrazit pokazatelj součinkovanja med različnimi družbenimi, ekonomskimi in kulturnimi procesi, zato bomo v tem razdelku spregovorili o samem razvoju oz. klasifikaciji politične meje ter o obmejnem prostoru kot takem. Geografija oz. politična geografija je veliko pozornosti namenila raziskovanju politične meje in tudi obmejnega prostora.

Politična meja je zaradi svoje vpetosti v kulturne procese predmet preučevanja političnih geografov, sociologov, zgodovinarjev, pravnikov in še bi lahko naštevali. Kot izraz družbenega razmejevanja in številnih spremljajočih družbenih procesov so meje zanimive iz različnih zornih kotov, prav tako pa se je pojmovanje politične meje spreminjalo tudi skozi zgodovino. V starejši literaturi iz obdobja formiranja in utrjevanja centralistično urejenih držav – nacij je bilo veliko govora o tako imenovanih naravnih mejah. Te meje pa niso sledile nekim naravnim fizično-geografskim danostim, ampak so sledile moči posameznih držav. Vse do konca druge svetovne vojne so bile politične meje dinamične in premične, nakazovale pa so razmerja sil v politično-vojaški areni.

V zgodovinskem pogledu pa sprva politična meja ni bila linearen pojav, ampak bolj širši, conalni pojav. Ime za mejo v evropskih jezikih izvira iz latinske besede »fronteria« ali »frontaria« (špansko – »frontera«, francosko – »frontière«, angleško – »frontier«, italijansko – »frontiera«) in označuje ozemlje na robu sveta, ki so ga tedaj že obvladali. V stari germanščini ima podoben pomen beseda »Mark«, s katero so označevali obmejna oz. robna območja. V nemškem prostoru pa se vse od 13. stoletja dalje uveljavlja nov izraz, in sicer »Grenze«. Ta izvira iz poljskega imena »granica« (v uporabi v teh deželah že od 12. stoletja). Nov izraz »Grenze« je bolj linearen in natančneje določa prostor v primerjavi z izrazom »Mark«. Tudi v angleškem jeziku se od conalnega izraza »frontier« uveljavi nov, bolj linearen termin »boundary« ter tudi sopomenka »border«. Vidimo, da je prišlo do premika od conalne k linearni politični meji. Razlog za to moramo iskati v težnji po teritorializaciji takratnih evropskih

političnih tvorb v moderne države. Za to je seveda potrebno natančno določevanje njihovih državnih meja in najti rešitve za najbolj pereča razmejitvena vprašanja. Ta prehod od conalnega k linearnemu konceptu nakazuje tudi na prehod od ofenzivnega k defenzivnemu družbeno političnemu sistemu, torej k politični stabilizaciji in dogovorom glede lastne zemlje oz. posesti »obvladanega sveta« (Bufon, 2007). Politična meja resda postane do določene mere linearna črta, vendar zaradi številnih interakcij, ki potekajo med različnimi družbami, ne bo nikoli postala statična oz. ne bo predstavljala popolnoma definirane družbene meje ali meje dosega vpliva posameznih družb. Državne politike so zato od 18. stoletja dalje poskušale preseči neusklajenost med političnimi in družbenimi mejami na tak način, da so se meje čim bolj naslanjale na fizično geografske meje (na primer orografske – Alpe, Pireneji). Kjer ni bilo primernih naravnih delitvenih elementov, pa se je ustvaril pas »nikogaršnje zemlje« ob meji, ki je bil sicer močno zastražen in neposeljen. Kljub temu pa še tako neprehodne meje ne morejo preprečiti čezmejnih družbenih kontaktov in ne morejo kljubovati toku družbenih dogajanj (Berlinski zid je danes le še turistična atrakcija). Fizičnemu razmejevanju so se pridružile tudi različne ideološke zahteve, ki naj bi uskladile družbene in kulturne meje s političnimi. Porast različnih ideologij se je začel v prvi polovici 20. stoletja in na vprašanje razmejevanja (neusklajenost med političnimi in kulturnimi mejami) odgovoril z ekstremizacijo nacionalizma. Ekstremni primer tega so etnično čiščenje, nasilna asimilacija, fizično odstranjevanje, deportacije, genocid itd. Po prvi svetovni vojni so na primer znana prisilna izseljevanja Grkov in Armencev iz Turčije in Turkov iz Grčije in Bolgarije. Pred drugo svetovno vojno, med njo in po njej pa so bili tarča Judje, Poljaki, Nemci in po letu 1990 smo bili priča podobnim prizorom pri nas (Bufon, 2007).

Klasičen pristop je dal največ poudarka državnim horizontalnim mejam. Kasneje, v drugi polovici prejšnjega stoletja, pa je uveljal drugačen koncept, ki je priznaval kompleksnost in prepletenost različnih horizontalnih ali teritorialnih ter vertikalnih ali funkcijskih meja, za katere je značilno, da sočasno obstajajo v družbah. Trenutno obstoječe politične meje simbolizirajo že zaključen proces formiranja nacij oz. družbenih tvorb. Globalni procesi že težijo k preraščanju teh meja s pomočjo širjenja različnih oblik mednarodnega sodelovanja in integracij. Obe svetovni vojni sta javnost tudi naučili, da »pravične« meje ne obstajajo, zato se

je mednarodna pozornost usmerila k mehčanju ter preseganju meja in ne k spreminjanju ter prilagajanju politične meje glede na trenutno geopolitično situacijo.

Bufon loči dve klasifikaciji kopnih političnih meja, in sicer genetsko in morfološko klasifikacijo (Bufon, 2007), ki ju bomo na kratko predstavili.

7.1 Genetska klasifikacija

Na začetku dvajsetega stoletja je imela fizična geografija primat v geografski stroki. Genetsko klasifikacijo je predlagal geograf Hartshorn (1936), ta pa se močno opira na fizično geografske elemente. Predlagal je delitev političnih meja na štiri skupine. K antecedentnim mejam prišteva meje, nastale po evropski kolonizaciji Novega sveta in Afrike. Evropske velesile so se dogovorile o teritorialnem razmejevanju, pri tem pa niso upoštevale lokalnih danosti. Primer antecedentne meje je tudi meja med ZDA in Kanado, sem prištevamo pa tudi meje v Afriki. Ta oblika meje ignorira že obstoječo kulturno pokrajino in lokalne danosti. Subsekventne meje večinoma sledijo etničnim, jezikovnim in verskim razlikam. Sem bi lahko prištevali velik del novejših meja v srednji Evropi. Tretji sklop so imponirane meje – gre za neke vrste subsekventne meje, ki načeloma malo upoštevajo naravne in kulturne danosti. Imponirana oblika meje je »vsiljena« oblika meje s strani neke zunanje velesile (Afrika v času kolonizacije, delitev Vietnama, Koreje). Reliktne meje so izgubile nekdanjo funkcijo, a jim ne smemo odvzeti pomena, ki ga še vedno prinesejo v kulturni prostor oz. kulturno pokrajino. To so na primer historične meje avstrijskega cesarstva ali turškega imperija.

7.2 Morfološka klasifikacija

V skupino fiziografskih mej spadajo tiste meje, ki sledijo nekim naravnim fizičnogeografskim elementom v prostoru. Lahko jih poimenujemo tudi naravne meje, saj sledijo orografskim linijam, razvodnicam, rečnim linijam ... Kljub temu da sledijo naravnim danostim, ne smemo pozabiti, da so še vedno rezultat človeške dejavnosti. V ta tip sodijo najstarejše politične meje, saj so bile naravne pregrade najbolj primerne za določitev posameznih političnih enot. V tej

skupini so orografske meje tiste, ki so najbolj vidne v pokrajini in nudijo enega izmed lažjih načinov razmejevanja. Kljub temu pa tudi meja po gorskih slemenih in razvodnicah ne predstavlja meje med kulturnimi pokrajinami. Le-te se med seboj še vedno prepletajo in tako naravna meja ni v skladu s kulturnimi, jezikovnimi in etničnimi mejami. V Alpah je veliko takih primerov, ko se meja po razvodnici, na kateri praviloma temelji politična meja, ne sklada s kulturno ali jezikovno mejo. Druga skupina so hidrografske meje, ki se lahko v primeru večje reke uporabljajo kot samostojni naravni razmejitveni element. V primeru manjših vodotokov pa se uporabljajo v kombinaciji z drugimi oblikami meja. Reka predstavlja v naravi dobro vidni in linearni pojav, ki pa ni le razmejitveni element, ampak tudi ovira pri komuniciranju (kot so lahko to tudi v prejšnjem primeru gore). V začetku 20. stoletja je bil v vojaških in diplomatskih krogih uveljavljen koncept britanskega geografa Holdicha, ki je meji pripisal »obrambno funkcijo«. Po njegovem so najboljše tiste meje (na primer orografske), saj nudijo najmanj možnosti za navezovanje čezmejnih stikov, interakcij. Zagovorniki drugega koncepta tako imenovanih asimilacijskih meja pa so priporočali hidrografski razmejitveni koncept. Reke naj bi sosednje države politično delile, ekonomsko in kulturno pa povezovala. Da bi v tem primeru posploševali, bi bilo zmotno, saj je politična meja tako kompleksen pojav, ki ne more slediti premočrtnim zarisanim vzorcem. Zaradi rečne dejavnosti lahko razmejitev po rečni črti marsikdaj povzroči težave, zato hidrografske meje ne predstavljajo najbolj stabilnih meja. Iz tega vidika je bila problematična na primer Rio Grande med Mehiko in ZDA. Leta 1933 so jo zato regulirali in tako fiksirali tudi politično mejo. Velja pa tudi, da ob morebitni spremembi rečnega toka ostane politična meja fiksna glede na politični dogovor med državama. Sprememba rečnega toka lahko prinese številne težave pri upravljanju enklav, ki jih odmik rečne linije pušča na obeh straneh dogovorjene meje. Tak primer imamo tudi v Sloveniji, in sicer na reku Muri. Sedanja državna meja namreč sledi prvotnemu rečnemu toku pred regulacijo. Nov potek meje naj bi se prilagodil reguliranemu toku reke Mure. Mejna črta se po navadi določi po sredini rečne struge, lahko poteka sredi plovne črte (če se ta odmika od srednje rečne linije) ali pa vzdolž rečnega bregu. Razmejevanje lahko poteka tudi skozi conalne naravne elemente. Sem spadajo gozdovi, močvirja, puščave, ki lahko predstavljajo ustrezno naravno oviro in tako predstavljajo osnovo za nastanek politične meje. Zaradi svoje conalne oblike se ne pojavljajo kot neke točno določene definirane meje in se zato redkeje uporabljajo v procesu mednarodnega razmejevanja. Ker obsegajo širša območja, predstavljajo bolj meje med različnimi družbenimi in kulturnimi prostori. V to skupino uvrščamo tudi jezera, kjer

državna meja sledi srednji liniji jezera oz. upošteva enakomerno oddaljenost od jezerskih bregov.

Druga skupina so geometrične meje. Gre za obliko razmejitev črt, ki sledijo poldnevniški ali vzporedniški črti. To so umetne linije, ki so prenesene v prostor, mnogokrat brez morebitne naslonitve na fizičnogeografske ali naravne elemente. Splošni primeri tovrstnih meja so meje v Združenih državah Amerike, v Avstraliji in puščavskih predelih Afrike. Tudi meja v Koreji sledi temu principu, in sicer poteka po 38. vzporedniku.

Tretja skupina so antropogeografske meje. To so tiste meje, ki sledijo v prostoru nekim že obstoječim družbenim oz. kulturnim mejam. Lahko so verske, etnične ali jezikovne meje. K tovrstnim mejam pa prištevamo tudi upravne meje, katastrske in občinske meje ter druge morebitne meje poddržavnih upravnih enot. V primeru delitve večnacionalnih držav na manjše samostojne enote so kulturne meje tiste, po katerih se lahko orientirajo politične meje. Kulturni elementi se v prostoru vedno prepletajo in linearna razmejitev je tako pravzaprav nemogoča. Tako antropogeografske meje spremljajo različni konflikti, sploh ko je prisotna morebitna nasilna asimilacija tujerodnega prebivalstva. Konflikte prav tako sprožajo politično motivirane migracije. V primeru medsebojnega spoštovanja in ohranjanja tradicionalnih vezi v prostoru so lahko kulturne meje dobra podlaga za razvoj čezmejnih odnosov in medsebojnega povezovanja. Zaradi tega je na osnovi kulturne meje zelo težko načrtati politično mejo, saj se družbeni in kulturni vplivi medsebojno zelo prepletajo. Princip razmejevanja po kulturnih mejah zato v praksi sledi upravnim mejam, ki so veliko bolj stabilne.

Na slovensko-hrvaški meji se stvari zapletejo, saj se je izbira družbene oz. upravne meje izkazala za problematično. Sledila naj bi bivši republiški meji oz. katastrski meji občin, vendar se ponekod obe črti ne ujemata in zaradi tega dopuščata možnost različnih interpretacij poteka mejne linije. Primer slovensko-hrvaške je pokazatelj prepletanja družbenih meja, saj je zgodovinska meja dokaj stabilna. Vplivala je na oblikovanje etnične in kulturne meje in na tej osnovi nato prevzela funkcijo upravne ter politične meje (Bufon, 2007).

8 Schengenski sistem

Evropska unija je v svojem temelju predstavljala ekonomsko integracijo ki pa je sčasoma prerasla tudi v politično nadgradnjo. Poleg prvenstveno gospodarsko-ekonomskih vzrokov se kažejo tudi različni interesi v povezovanju na področju skupne zunanje in varnostne politike ter notranjih zadev.

Z nastankom Evropske unije s Pogodbo o Evropski uniji, ki je bila podpisana 7. februarja 1992 v Maastrichtu in začela veljati 1. novembra 1993, je evropska gospodarska integracija prerasla v politično nadgradnjo. Ta vključuje sodelovanje med državami članicami tudi na področju skupne zunanje in varnostne politike (drugi steber EU) ter na področju pravosodja in notranjih zadev (tretji steber EU) (Burian, 1999). Pogodba o Evropski uniji je torej temelj politične unije, ki je zgrajena na skupni zunanji in varnostni politiki. Takšna politika je osredotočena na varovanje skupnih vrednot, temeljnih interesov in neodvisnosti unije, krepitev varnosti vseh članic, ohranjanje miru, krepitev mednarodne varnosti, razvijanje in utrjevanje demokracije, pravne države in spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin.

Osrednjo pozornost dobiva tudi varovanje nadzora državne evropske meje, pri kateri ima slovensko-hrvaška meja – kot zunanja schengenska meja – še posebej velik pomen. Vstop Slovenije v schengensko območje prinaša velike pozitivne gospodarske učinke, a tudi obveznosti. Odprava notranjih meja med državami članicami, uveljavitev skupne vizne politike za državljane tretjih držav, boj proti nezakonitim migracijam, uvedba skupne zunanje meje ter uvedba komplementarnih ukrepov, ki nadomeščajo odpravo notranjih meja prinašajo za Slovenijo tudi precejšnjo odgovornost. Morebitno neizpolnjevanje sporazumov in standardov lahko povzroči ne le gospodarsko škodo, temveč predstavlja tudi varnostno tveganje (Mihovec, 2007).

8.2 Schengenski sporazum

Meja med Slovenijo in Hrvaško je 21. decembra 2007 postala zunanja schengenska meja Evropske unije. Republika Slovenija je začela izvajati določila schengenskega pravnega reda in s tem postala polnopravna članica tako imenovanega schengenskega sistema. Ta sistem predvideva prosto gibanje oseb na območju ozemlja držav članic schengenskega sistema in usklajeno ureditev pogojev za vstop v države, ki niso članice tega sistema (čez zunanjo mejo Evropske unije), ter poenotenje pogojev za pridobitev vizumov.

Slovenija je morala tako kot druge članice Evropske unije najprej izpolniti različne kriterije za pristop k schengenskemu sistemu. S članstvom v Evropski uniji ni hkrati postala del schengenskega območja. Vsaka država, ki vstopi v schengenski sistem, se mora na to temeljito pripraviti, in sicer mora imeti urejeno varovanje podatkov, ustrezno varovanje zunanje evropske meje, vključitev v SIS ter poenoteno izdajanje vizumov in sodelovanje policije med državami članicami (Zunanja ..., 2008).

Poleg odprave notranjih meja pa so članice obvezane upoštevati še dva važna ukrepa, in sicer okrepitev zunanje meje in uvedbo komplementarnih ukrepov. Na podlagi teh se namreč zagotovijo razmere, ki z varnostnega vidika dopuščajo možnost začetka oblikovanja prostora, kjer je omogočeno prosto gibanje oseb (Mihovec, 2007).

Sam izraz »schengen« se uporablja za dva mednarodna sporazuma (Schengen I in Schengen II), podpisana v vasici Schengen v Luksemburgu. Gre za mednarodni instrument, ki naj bi odpravil mejne kontrole na notranjih mejah med državami članicami.

8.2.1 Schengen I

V kraju Schengen, ki se nahaja blizu Luksemburga, so 14. junija 1985 Belgija, Nizozemska, Francija, Luksemburg in Zahodna Nemčija podpisale sporazum o postopnem odpravljanju

mejne kontrole na skupnih mejah. Odprava mejnih kontrol naj bi zagotovila predvsem hitrejši in učinkovitejši pretok blaga znotraj držav članic.

Medvladni sporazum vsebuje 33 členov, ki so razdeljeni v dve poglavji. V členih 1–16 prvega poglavja obravnava kratkoročne ukrepe za zmanjšanje mejne kontrole. Najbolj pomembni so 2., 3., in 5. člen, na podlagi katerih lahko policijski in carinski organi osebna vozila, ki prestopajo skupno mejo z zmanjšano hitrostjo, praviloma kontrolirajo le vizualno, ne da bi jih ustavili. V 9. členu je jasno izražen namen okrepiti sodelovanje med carinskimi in policijskimi organi držav članic, še posebej v boju zoper kriminaliteto. Drugo poglavje, to so členi 17–33, pa v členih 17–27 vsebuje katalog dolgoročnih kompenzatornih ukrepov ob popolni odpravi mejne kontrole na notranjih mejah. Določbe iz 18. člena predvidevajo dogovore o policijskem sodelovanju, vključno z uvedbo pravice do čezmejnega zasledovanja (Burian, 1999).

8.2.2 Schengen II

19. junija 1990 je bil v kraju Schengen s strani »skupine petih« podpisani Sporazum za izvajanje Sporazuma iz Schengna, podpisanega 14. junija 1985, imenovan tudi Schengenski izvedbeni sporazum ali Schengen II, tudi Schengenska konvencija. Veljati je začel 1. septembra 1993, uveljavil pa se je 26. marca 1995. Ta sporazum je državna pogodba, ki jo je bilo potrebno ratificirati. To določa amsterdamska pogodba, ki predvideva njegov prenos v Evropsko unijo. Ravno to je bilo potrebno, da so vse nove države članice Evropske unije prevzele celoten schengenski pravni red. Namen Schengenske konvencije je zagotoviti učinkovito izvajanje v sporazumu dane zaveze o odpravi kontrol na skupnih mejah (notranjih mejah – mejah med državami članicami, podpisnicami sporazuma) ter o pospešitvi pretoka blaga na teh mejah (Kosmač, 2012).

8.3 Dvostopenjski uveljavitveni mehanizem

Za doseganje čim večje varnosti pri uporabi Schengna II so se države ustanoviteljice, to je »skupina petih«, ob njegovem podpisu junija 1990 sporazumele, da za njegovo uveljavitev velja dvostopenjski mehanizem (Burian, 1999). Prva stopnja je tako imenovan Začetek veljavnosti. Država s podpisom sporazuma postane polnopravna članica, po preteku določenega obdobja pa začne v celoti izvajati zahtevane določbe. Čas od podpisa do uveljavitve sporazuma je prehodno obdobje, v katerem država zagotovi in ustvari pravne pogoje, v katerih bo lahko v celoti izvajala pravna določila sporazuma. Prav tako je to obdobje namenjeno postopkom njegove ratifikacije. Mejna kontrola je tako lahko odpravljena le takrat, ko se popolnoma uveljavi sporazum in so ga ratificirale vse zainteresirane članice. Schengenski sporazum se v državi članici začne uveljavljati šele takrat, ko podpisnica popolnoma izpolnjuje vse pogoje za izvajanje in dejansko opravljanje kontrole na zunanji meji Evropske unije. To je druga stopnja, imenovana Uveljavitev (Burian, 1999; Kosmač, 2012).

Dejstvo je, da sta schengenska sporazuma v Evropi z množico svojih določb o tujskem pravu in notranji varnosti zagotovo pomemben mejnik v razvoju policijskega sodelovanja med evropskimi državami. Zelo pomembna je tudi določba 140. člena Schengenskega izvedbenega sporazuma, ki govori, da k sporazumu lahko pristopi vsaka država članica evropske skupnosti (Burian, 1999).

8.4 Schengen v praksi

Osnovna ideja schengenske ureditve je zagotavljanje pravice do prostega prehajanja znotraj schengenskega sistema, torej prost prehod skozi notranje meje. Vsakemu državljanu je omogočeno bolj preprosto potovanje ali delo v katerikoli podpisnici sporazuma. Schengensko območje je zagotovilo vsem državam podpisnicam in njihovim državljanom, da lahko prosto potujejo med državami članicami. Da pa je prosto prehajanje skozi notranje meje lahko vzpostavljeno na takšen način, se mora poostriiti nadzor na tako imenovani zunanji schengenski meji, predvsem zato, da se ustavi nezakonito priseljevanje, tihotapstvo drog in

različne druge oblike kriminala. Na mejnih prehodih z Republiko Hrvaško je prisotna samo policija, ki opravi pregled potovalnih dokumentov. Carinska služba se je 1. julija 2013 umaknila z mejnih prehodov s Hrvaško. To je bila velika sprememba za občane in podjetja. Carinska kontrola na meji med Hrvaško in Slovenijo je popolnoma odpravljena, tudi v notranjosti Slovenije ni blagovnega carinjenja za blago, ki prihaja iz Hrvaške v Slovenijo ali obratno. Blago za osebne potrebe in komercialno blago podjetij lahko potuje popolnoma prosto. Poleg skupnih pravil za kontrolo na zunanjih mejah schengenskih držav, ki se izvajajo na mejnih prehodih in na državljane vplivajo neposredno, pa so v boju proti organiziranemu kriminalu in za zagotavljanje splošne varnosti na schengenskem območju zelo pomembni tudi čezmejno policijsko sodelovanje, usklajevanje zakonodaje držav članic, pravosodno sodelovanje v kazenskih zadevah, skupna vizumska politika, izmenjava podatkov v centralnem schengenskem informacijskem sistemu in podobno. Te ukrepe imenujemo izravnalni ukrepi, saj se z njimi uredi varnostni deficit, ki nastane z ukinitvijo kontrole na notranjih mejah (Slovenija pet let ... 2012). Pod notranje meje se ne štejejo le skupne kopenske meje držav pogodbenic, ampak tudi letališča in pristanišča, na katerih se odvija redni zračni in pomorski (rečni) promet neposredno iz ene v drugo članico pogodbenico Schengena. To pojasnjuje tudi smisel pristopa Grčije, čeprav nima kopenske meje z nobeno drugo tako imenovano schengensko državo.

8.5 Kontrola zunanjih meja

Namen Schengena II je uresničitev tako imenovanega notranjega prostora, v katerem je zagotovljen prost, od nacionalnosti neodvisen osebni promet, kar pa ne sme vplivati na pomanjkanje varnosti. V praksi to pomeni, da se je nadzor z notranjih meja postavil in okrepil na zunanjih mejah pogodbenic Schengena. Zunanja mejna kontrola tako postane v interesu vseh podpisnic, zato so se oblikovali posebni enotni kriteriji, ki določajo, katere so tiste osebe, ki lahko vstopajo v notranji prostor brez kontroliranja oz. kako učinkovito preprečiti nedovoljeno preseljevanje.

Za mejno kontrolo na vstopu so v 2. odstavku 6. člena določena enotna osnovna načela, za katera pa veljata dve intenzivnostni stopnji (Burian, 1999).

1. Prva stopnja obsega ugotovitev identitete na podlagi pokazanih potnih listin in se izvaja ne glede na državljanstvo pri vseh potnikih.

2. Druga stopnja pa poleg kontrole identitete obsega tudi preverjanje izpolnjevanja pogojev za vstop in bivanje v schengenskem prostoru ter tiralično-tehnično preverjanje v SIS in nacionalnih informacijskih sistemih. Izvaja se pri vstopanju državljanov tretjih držav .

Isti člen prav tako navaja, da ima vstopna kontrola prednost pred kontrolo na izstopu s schengenskega območja. Poleg opravljanja navedenih kontrol na mejnih prehodih pa morajo države pogodbenice nadzorovati tudi zunanje meje izven mejnih prehodov in mejne prehode, ko ti niso odprti. Ta nadzor izvajajo s patroliranjem. Delo na zeleni in modri meji mora biti organizirano tako, da ne spodbuja izogibanja rednim kontrolam pri prestopu meje na mejnih prehodih. Kontrola na zunanjih mejah mora biti torej poostrena, da se zagotovi varnost na notranjih mejah. Zato so potrebni številni ukrepi in stroga enotna pravila za prehajanja čez zunanje meje. Zlasti je pomemben skupen zakonik o mejnih pregledih in skupna navodila glede postopkov in pogojev za izdajo vizumov. Vsi posamezniki so za vstop na zunanji meji deležni pregleda, ko pa pridejo v notranje območje, uživajo svobodo gibanja preko notranjih meja območja. Prehod čez eno od zunanjih mej namreč dovoljuje prosto prehajanje po notranjih mejah in avtomatsko priznanje vizuma za krajše bivanje, izdanega s strani ene od držav, podpisnih na vsem schengenskem ozemlju (Knez, Hojnik, 2011). Državljan Evropske unije vstopajo na schengensko območje z identifikacijo, in sicer s potnim listom ali osebno izkaznico. Državljan tretjih držav praviloma vstopajo na schengensko območje z vizo. Različne vstopne pogoje in pogoje za pridobitve vize za državljane tretjih držav določajo nacionalne zakonodaje o tujcih posameznih pogodbenic.

Bistven ukrep schengenske skupine je torej odprava nadzora na notranjih meja in poostren nadzor na njeni zunanji meji. Pravila za poostren zunanji nadzor so skupna, enotna. Na letališčih in v pristaniščih veljajo posebna pravila za ločevanje med notranjimi leti in zunanjimi, vzpostavljen je usklajeni nadzor zunanjih meja proti ilegalnemu prisiljevanju, tihotapljenju.

Eden izmed pomembnejših ukrepov je tudi vzpostavitev Schengenskega informacijskega sistema (Burian, 1999).

8.6 Schengenski informacijski sistem

Osrednji del schengenskih ukrepov za zmanjšanje varnostnega deficita je uvedba SIS – Schengenskega informacijskega sistema. Sistem zagotavlja javno in državno varnost, red. Gre za računalniško voden tiralnični informacijski sistem na multilateralni ravni. Sistem omogoča dostop do podatkov o osumljencih kaznivih dejanj, pogrešanih osebah, državljanih tretjih držav, ki jim je zavrnen vstop ipd. (Kosmač, 2012).

SIS je razdeljen na dva dela, in sicer na nacionalni del (N-SIS), za katerega je odgovorna posamezna pogodbenica, in centralni del (C-SIS, tehnično podporni del), za katerega je odgovorna Francija in je v Strasbourgu (Burian 1999; Kosmač, 2012). Schengenski informacijski sistem vsebuje različne podatke o osebah, ki jih je morebiti potrebno prijeti zaradi izročitve, podatke o tujcih (državljanih tretjih držav), katerim je zavrnen vstop v države pogodbenice, podatke o pogrešanih osebah in osebah, ki potrebujejo zaščito, pričah, ki se morajo zglasiti na sodišču, ter podatke o predmetih, ki bi jih bilo morebiti potrebno zaseči (ukradeni ali izgubljeni). Dostop do podatkov imajo vsi organi, prav tako je poskrbljeno za varstvo podatkov: morajo ga imeti policija, ki opravlja mejno kontrolo in postopke s tujci, upravne enote pri izdajanju dovoljenj za tujce, konzularna predstavništva pri izdaji vizumov, upravne enote in pooblaščen družbe za registracijo motornih vozil (Pet let ... 2012). Vsaka država pogodbenica imenuje organ, ki je na nacionalni ravni zadolžen za upravljanje z nacionalnim delom SIS, torej upravljanjem s podatki in vnosom le-teh (če so relevantni) v sistem. Ta organ se imenuje SIRENE – »Supplementary Information Request at the National Entry«, ki je v Sloveniji organiziran znotraj Slovenske policije. SIRENE prevzema vse naloge, kar se tiče pridobivanja in podajanja informacij, in je glavni kontakt za ostale urade SIRENE kot tudi za druge nacionalne službe (Kosmač, 2012). Države članice si preko SIRENE izmenjujejo vse dodatne informacije, ki so potrebne za nadzor. V ta sistem lahko država vnaša svoje podatke o osumljencih in predmetih v skupno zbirko informacij ter poizvedujejo o njih v skupni bazi (Pet let ..., 2012).

Schengenski informacijski sistem je sestavljen iz podatkov o osebah in stvareh. SIS zagotavlja policijskim organom dostop do baz podatkov članic, ki vključujejo informacije o:

- osebah, za katere je bil izrečen kazenski ukrep izгона iz države;
- tujcih, ki se nahajajo na seznamu oseb, katerim je prepovedan vstop v državo;
- pogrešanih osebah ali osebah, ki potrebujejo začasno policijsko zaščito;
- pričah in osebah, ki so bile povabljene na zaslišanje pred pravosodnimi organi;
- osebah, ki so podvržene posebnemu nadzoru ali kontroli zaradi storitve kaznivih dejanj ali ker predstavljajo grožnjo javni varnosti;
- izgubljeni ali ukradeni predmeti. (Mihovec, 2007).

Zabeleženi so lahko samo naslednji osebni podatki: priimek, ime, psevdonim, objektivne fizične posebnosti, ki se ne spreminjajo, prva črka drugega imena, datum in kraj rojstva, spol, državljanstvo, ali so te osebe oborožene, nasilne in razlog za razpis ukrepa ter oblika ukrepanja. SIS vsebuje tudi podatke o vozilih, za katera se nahaja namensko evidentiranje ali namenska kontrola, in predmetih, ki se iščejo zaradi zasega ali za zagotovitev dokazov o kazenskih postopkih – register stvari. Drugi osebni podatki, kot so rasa, politična in verska prepričanja, zdravstveno stanje in drugi občutljivi osebni podatki niso dovoljeni.

Pravico do dostopa podatkov imajo službe, ki so pristojne za mejno kontrolo, policija, carina, pravosodni organi v zvezi s kazenskimi postopki (tožilstvo), službe, pristojne za izdajanje vizumov. Podatki so zaščiteni, neposreden dostop imajo le omenjeni uslužbenci. Upravičenost dostopa oz. poizvedovanja po bazah se preverja in zapiše v zapisnik; uporaba podatkov v kakršnekoli druge namene je strogo prepovedana. V Sloveniji za varnost teh podatkov skrbi Informacijski pooblaščenec (Burian, 1999).

8.7 Patruljiranje na zeleni meji

Policisti s patruljiranjem po zeleni meji in s svojo stalno navzočnostjo preprečujejo ilegalne prehode meje. Preverjajo osebe in vozila, ki se zadržujejo na mejnem območju (Ferk, 2013). Zelo pomembno je tudi sodelovanje z domačini, saj ti lahko v svojem domačem okolišu hitro prepoznajo sumljive osebe, vozila ipd. Za nadzor zelene meje se uporablja posebna oprema (terenska vozila, termovizija ...). V Sloveniji prav tako poznamo Specializirano enoto za nadzor državne meje (SENDM), ki odkriva ilegalne migrante in njihove prevoznike, tihotapljenje nedovoljenih substanc in stvari ter ugotavlja nezakonito gibanje v državi. Med nalogami SENDM, ki ima tudi posebno vozilo, tako imenovani schengenbus (z vso opremo, ki je tudi na mejnih prehodih, tako da gre za nekakšen mobilni mejni prehod), je, da lahko tudi v notranjosti države odkriva ilegalne migrante in njihove prevoznike (na primer na avtocestnih povezavah), preprečuje čezmejno kriminaliteto, odkriva ponarejene ali prenarejene listine, tihotapstvo prepovedanih drog, orožja, eksploziva, ukradena vozila in druge prepovedane stvari ter ugotavlja nezakonito bivanje na območju Slovenije. Policisti SENDM za nadzor državne meje opravljajo dela in naloge na območju celotnega ozemlja Slovenije – tako na zunanji kot notranji schengenski meji kakor tudi v notranjosti države.

Policisti SENDM pri svojem delu uporabljajo specialno opremo, kot so endoskopi, IR-kamere, naprave za nočno opazovanje, ročne termovizijske kamere, CO₂-testerji, laserski merilci razdalje, detektorji za odkrivanje narkotikov in eksploziva, daljnogledi ipd. Pri svojem delu uporabljajo tudi specialno prilagojeno vozilo tako imenovani schengenbus. (Policija.si, 2017).

8.8 Schengen v praksi

Schengenski sporazum je prinesel, da na naši zahodni, severni in vzhodni meji ni več nadzora nad gibanjem ljudi na mejnih prehodih, zaradi česar se je olajšal pretok dnevnih migracij. V nasprotju s tem olajšanim prestopom meje pa se je na južni strani ob meji s Hrvaško začel poostren nadzor mejnega režima, za kar je bilo potrebno mejne prehode tudi kadrovsko in strokovno opremiti.

Nov mejni režim je prizadel zlasti obmejno prebivalstvo, ki živi na slovensko-hrvaški meji. Zaradi poostrenega nadzora obmejnega območja so lahko predmet policijskih varnostnih ukrepov preverjanje identitete, večji je nadzor nad gibanjem prebivalstva in nad dejavnostmi, s katerimi se ljudje ukvarjajo, prisoten je nadzor nad osebnimi stiki v obmejnem območju z neznanimi osebami in drugi policijsko varnostni ukrepi. Terensko raziskovanje je pokazalo, da je redno patroljiranje za prebivalce lahko tudi moteče. Med najbolj moteče dejavnike sodijo ustavljanje vozil in kontrola s prižganimi opozorilnimi lučmi in morebitno prepogosto kontroliranje. Zgodi se namreč, da so na terenu prisotni vedno drugi policisti, ki krajanov še ne poznajo in so ti lahko podvrženim večkratnim dnevnim kontrolam. Respondenti poleg tega sem vključujejo tudi vsakodnevno nošenje dokumentov s seboj tudi na preprosta kmečka opravila, kar je sila moteče za dvolastnike. Vsekakor moramo potegniti ločnico med zgoraj opisano percepcijo domačinov in določilih, ki jih je prinesel schengenski sporazum. Določila namreč navajajo poostren nadzor zunanje schengenske meje, ki se ga izvaja tudi z rednim patroljiranjem po okoliških krajih, in varovanje zelene meje.

Varovanje je poostreno tudi ob mejni reki Kolpi. Kolpa je slovenska najdaljša riviera, ki v poletnem času privabi poleg domačinov tudi veliko število turistov. Reka se v najbolj vročih poletnih dneh segreje tudi do 28 °C, kar omogoča plavanje in izvajanje številnih vodnih športov. Ker po sredini reke Kolpe poteka mejna črta, se kopalci nahajajo na ozemlju Republike Hrvaške, takoj ko zaplavajo čez sredino reke. Tako je na tem območju prisotno tudi prehajanje kopalcev na hrvaške bregove, kar je tehnično gledano ilegalni prehod državne meje. Ker ima reka Kolpa status turističnega območja, se na tem območju sicer izvaja nadzor zelene meje, ki pa je prilagojen statusu tega območja. Policisti lahko občasno obišejo kampe in druge turistične točke ter delijo nasvete o varnosti (zaščita pred krajo ipd.) ter tudi opozarjajo na bližino državne meje. Organi se trudijo, da izvajajo čim bolj nemoteč nadzor nad zeleno mejo ob reki Kolpi. Po Sporazumu o maloobmejnem prometu in sodelovanju se za turistične destinacije, ki segajo preko meja države, lahko določijo posebne turistične cone, za katere se izda posebna turistična dovolilnica. Turistična dovolilnica se lahko izda za prestopanje meje znotraj turističnih con, za gibanje v vodah mejnih vodotokov in obmejnem območju ter na obmejnem območju na morju, za prehajanje meje na pešpoteh in kolesarskih poteh, in sicer za prehajanje meje samo z osebno prtljago, ki je potrebna med potovanjem in je oproščena

plačila carine. Dovolilnica se izda na podlagi predložitve potnega lista ali osebne izkaznice oz. drugega identifikacijskega dokumenta (SOPS, 2001). Turistično dovolilnico izda pristojna policijska postaja, na območju katere je turistična cona. Znotraj turističnih con, v vodah mejnih vodotokov in obmejnem območju ter na obmejnem območju na morju, na pešpoteh ter kolesarskih poteh, kot je označeno na dovolilnici, lahko imetnik z veljavno dovolilnico skupaj z uradnim dokumentom, na podlagi katerega je bila izdana dovolilnica, prestopi mejo večkrat in se mudi na obmejnem območju druge pogodbenice (SOPS, 2001). Na zasedanju mešane komisije za izvajanje omenjenega sporazuma, ki je potekal v Delnicah leta 2004, je bila določena turistična cona Kolpa–Gorjanci (STA, 2004).

Ker se je spremenil mejni režim, so nastale nove ovire za tiste, ki imajo zemljo ali drugo premoženje na drugi strani meje, čeprav gre za premoženje, ki se nahaja tako rekoč pred domačimi vrati. Sedaj morajo lastniki uporabljati druge poti, ki so v skladu z novim mejnim režimom. Ljudje so se prej povezovali, prijateljevali, sedaj pa jih je nov mejni režim ločil kot še nikoli v zgodovini (Zunanja ..., 2008). Nove ovire so nastale za mnoge oblike čezmejnega sodelovanja in povezovanja tako na gospodarskem kot na drugih področjih. Tradicionalne skupne prireditve so se na primer lahko izvajale le po posebnem postopku za prehajanje meje.

Ker Hrvaška še ni članica schengenskega območja brez nadzora na notranjih mejah, policijski mejni nadzor ostaja, kljub temu pa je nekaj sprememb. Slovenija in Hrvaška sta namreč podpisali dogovor o ureditvi skupnih službenih mest za opravljanje mejne kontrole, tako da je odslej na 30 od 57 mejnih prehodov med državama omogočen hitrejši prestop državne meje z zgolj enim, vstopno-izstopnim preverjanjem. Z vstopom Hrvaške v Evropsko unijo se je območje carinske unije razširilo na ozemlje Hrvaške. S tem je na mejah s Hrvaško ukinjena carinska kontrola. Ob prehodu meje potnikom ni več treba prijaviti gotovine, ni več nadzora nad prenosom hišnih živali, rastlin, živil in podobno. Carinski nadzor pa ostaja na mednarodnih letališčih in v pristaniščih, mogoč pa bo tudi na cestah v notranjosti države (Kaj vstop Hrvaške v EU prinaša Sloveniji, 2016).

Maloobmejni promet ob sami meji sodi v tako imenovani poenostavljen režim za prehajanje zunanje schengenske meje. Ta je možen na podlagi izjemnega bilateralnega sporazuma države

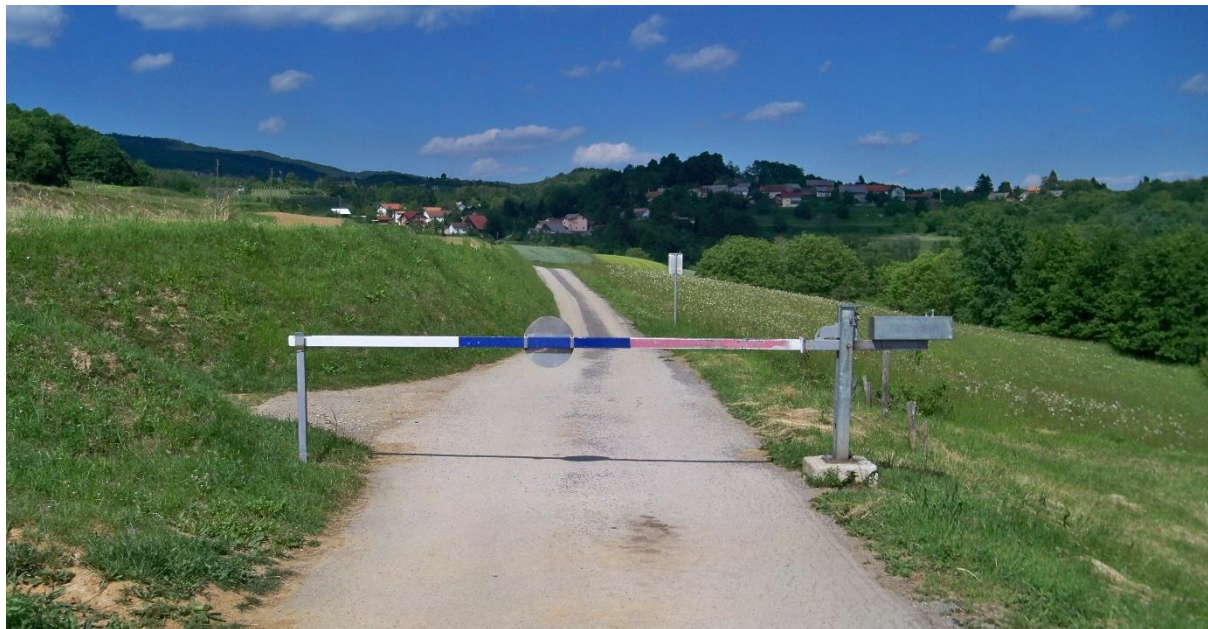
članice Evropske unije s sosednjo državo nečlanico. Le-ta mora biti potrjen po sklepu Sveta Evropske unije kot del schengenskega pravnega reda. Republika Slovenija ima z Republiko Hrvaško sklenjen bilateralni Sporazum o obmejnem prometu in sodelovanju (SOPS) iz leta 1997, ki je začel veljati šele leta 2001. Ta sporazum kot mednarodna pogodba formalno-pravno ureja režim prehajanje meje med Slovenijo in Hrvaško. Njegov osnovni cilj je olajšati življenje in delo obmejnemu prebivalstvu, predvsem po uveljavitvi schengenskega mejnega režima na slovensko-hrvaški meji. Z njim se skuša omogočiti gospodarsko sodelovanje in ne vpliva na novo zunanjo schengensko mejo. Sprav tako se z njim skuša olajšati in poenostaviti promet med obmejnima območjema in tako izboljšati življenjske razmere obmejnega prebivalstva. (SOPS, 2001). Pomembno je tudi, da nobena določba schengenskega pravnega reda ne prepoveduje bilateralnih sporazumov držav članic Evropske unije s sosednjimi državami, ki (še) niso njene članice. Zato je možno sočasno delovanje schengenskega in maloobmejnega režima (čeprav sta si morebiti v interesnem konfliktu). Državljeni Republike Hrvaške lahko torej prečkajo schengensko mejo le z osebno izkaznico (Zunanja ..., 2008).

SOPS ureja tudi težave dvolastnikov (lastništvo zemlje, ki sega na drugo stran državne meje), in sicer tisti, ki imajo stalno prebivališče na enem izmed obmejnih območij, imajo pravico s kmetijskim vložkom v obmejni prepustnici prehajati državno mejo in bivati na sosednjem obmejnem območju. Dvolastnik postane imetnik obmejne prepustnice, v kateri je zaveden katastrski vložek. Na podlagi tega vložka se imetniku podeli tudi ključ za prehajanje prehodne točke. Vsak imetnik tega vložka in s tem ključem lahko prehaja le skozi točno določeno prehodno točko. Omenjeni ključ lahko koristijo tudi družinski člani ali delovna sila, vendar morajo za to urediti potrebno dokumentacijo (obmejno prepustnico). Mejo se mora vsakokrat pri odhodu in vrnitvi prestopiti na istem mestu. Kmetijski vložek se izda kot vložek v obmejno prepustnico. Na podlagi tega vložka se prav tako na tem območju lahko žene živina, pobira pridelek in uporablja kmetijske stroje brez carinskih ali drugih dajatev, taks (SOPS, 2001).

Prebivalci obmejnih območij se tako – če so lastniki kmetijskih zemljišč na hrvaški strani – lahko vsakodnevno srečujejo z administrativnimi težavami pri prehodu meje. Pojav dvolastništva je povezan bodisi z nakupom bodisi dedovanjem zemljišč iz sosednje države ali pa s spremembo državne meje. Načeloma državna meja sledi lastnini zemljišč ali nekim naravnim danostim, obstajajo pa primeri, ko ne sledi lastništvu posesti. Natančen potek slovensko-hrvaške meje je

sicer določen, a obstaja več točk, ki imajo različno posestno evidenco tako v slovenskem kot tudi hrvaškem zemljiškem katastru (Kržišnik Bukić, 2010). Eden izmed takih primerov je tudi Brezovica pri Metliki.

Slika 1: Prehodna točka Boldraž–Brašljevica iz slovenske smeri

Vir: Nina Prešeren, 2017.

Spornih je 335 hektarov zemljišč, kjer Slovenija izvaja oblast. Začasna meja poteka po sredini kmetij, celo po sredini hiš, ponekod med hišo in gospodarskim poslopjem. Naselje Brezovica je na primer ločeno od pokopališča, kjer že desetletja počivajo pokojni svojci prebivalcev naselja. Cesta, ki vodi do Brezovice, kar šestkrat prečka vijugasto mejo (Delo, 2010).

Vas Brezovica se srečuje s posebno mejno problematiko. Meja na tem območju ekstremno vijuga in se zajeda v ozemlje ene in druge države, a sledi fevdalnim katastrskim mejam. Na tem območju se pojavlja tudi problematika hrvaških usmeritvenih tabel in zabel z napisi »Žumberačka Brezovica«, kakor Hrvati imenujejo to naselje.

8.9 Čemu torej Schengen?

Države podpisnice so se pridružile schengenskemu območju primarno iz treh razlogov.

1. Prosto gibanje oseb na območju ozemlja držav članic schengenskega sistema;
2. usklajeno ureditev pogojev za vstop v države, ki niso članice tega sistema (čez zunanjo mejo EU);
3. poenotenje pogojev za pridobitev vizumov.

Po podpisu in priključitvi v schengensko območje je močno olajšan pretok prebivalstva, kar je zelo pomembno iz ekonomsko-gospodarskega vidika. Schengensko območje, po katerem je mogoče potovati brez sistematičnega preverjanja potnih listov, velja za enega največjih dosežkov evropskega projekta in poleg evra najotipljivejša korist članstva v Evropski uniji. Članstvo v Schengnu tako prinaša državam članicam različne ekonomske koristi. Izračuni kažejo, da bi vsaka dodatna ura čakanja na meji za tovorna vozila prinesla gospodarstvu 8 milijonov evrov stroškov na leto. Če bi se le vsak deseti Italijan in Avstrijec odločila, da zaradi daljših čakalnih vrst na meji naše države ne bi obiskala, bi bil turistični izkupiček manjši za kar 55 milijonov evrov. Vključitev v ta sistem prinaša torej številne prednosti (RTV, 2016).

V medijih in literaturi se veliko poudarja varovanje zunanje schengenske meje, ki naj bi bilo pomembno zato, da poteka potovanje znotraj sistema čim bolj nemoteno in varno. V času begunske krize se prav tako soočamo z raznimi dilemami o morebitni vnovični postavitvi meje, o padcu schengenskega režima in podobno. Prav tako se pojavljajo očitki, da je tako drag sistem, kot je Schengen, v času begunske krize pokazal svoje pomanjkljivosti. Zopet se moramo osredotočiti na tri zgornje alineje, ki nam opisujejo namen vzpostavitve tega sistema. Schengenski sistem ni bil vzpostavljen kot zid, da nas brani pred »tujim«, ampak, da zagotovi nemoten pretok ljudi in s tem blaga ter kapitala. V času ko je tok beguncev usmerjen proti Evropski uniji, bi morale torej vse članice stopiti na proti dolgoročnemu reševanju begunske situacije in vzrokov za njo ter skrbeti za enakost in solidarnost.

Slovenija je z vstopom v schengensko območje odpravila mejni nadzor na mejah z Avstrijo, Italijo in Madžarsko, hkrati pa okrepila nadzor na meji s Hrvaško, ki je postala schengenska

zunanja meja. To pomeni, da Slovenija v imenu držav članic schengenskega območja izvaja nadzor zunanje meje na meji s Hrvaško. Za zagotavljanje tega nadzora na meji je bilo potrebno zagotoviti ustrezno število policistov in njihovo kompetentnost. Prav tako se je zaradi schengenskega sporazuma prestrukturirala zaposlitev na meji, saj se carinski postopki več ne izvajajo, zato so se tem osebam zagotovile druge oblike zaposlitve.

9 Čezmejno povezovanje in odnosi med prebivalstvom

Z osamosvojitvijo Slovenije leta 1991 se je na tem območju zarisala politična meja med Slovenijo in Hrvaško. Nova mednarodna meja je ob osamosvojitvi prerezala nekatere stike, prav tako je bil ob vzpostavitvi politične meje prisoten negativen prizvok. Raziskovalci menijo, da so tovrstne ocene in mnenja zagotovo tudi rezultat določene propagande, saj je bilo medijsko v tistem času zelo popularno govoriti o ukinjanju meja. Pričakovanja so bila takšna, da naj bi bila hrvaška meja odprta zelena meja, kar pa se je z vključevanjem Slovenije v evropske integracijske procese začelo spreminjati. Po letu 1991 se je dinamika prehodov čez mejo spremenila, tako da je meja posegla v odnose obmejnega prebivalstva. Nekaterim je prekinila zaslužek, zabavo, druženje, stike, zopet drugim je omogočila zaposlitev v spremljajočih dejavnostih (carina ipd.).

Danes je življenje ob meji prebivalstvu olajšano z različnimi bilateralnimi sporazumi in dogovori. Prebivalstvu so na voljo številni obmejni prehodi, ki olajšajo dnevne migracije, kmetom so na voljo prehodne točke – ki jih sami odpirajo – preko katerih lahko obiskujejo svoja zemljišča na drugi strani meje in prinesejo pridelek na svoj dom. Prav tako so v porastu različna čezmejna sodelovanja, ki so se sploh okrepila po vstopu Hrvaške v Evropsko unijo. Ker se Hrvaška še ni priključila Schengenskemu režimu, še vedno velja preverjanje osebnih dokumentov ob vstopu v Slovenijo. Nato lahko potnik svobodno potuje po državah podpisnicah sporazuma.

Evropska unija je junija 2011 potrdila, da je Hrvaška pripravljena na vstop v schengenski blok kot njegova 28. država, vendar pod pogojem, da morajo biti vsi koraki za končanje pristopnih pogovorov opravljeni do konca junija 2011, da bi lahko podpisali svojo pristopno pogodbo do konca istega leta. Odločitev je sledila nedavnim predlogom Komisije za dokončanje pristopnega procesa s Hrvaško, ki je tudi predlagala 1. julij leta 2013 kot okvirni datum za sprejem k Evropski uniji (Ferk, 2012). To se ni uresničilo, trenutna situacija z begunskimi tokovi pa je zagotovo še podaljšala vstop Hrvaške v schengensko območje.

Življenje lokalnega prebivalstva ob meji se je zagotovo spremenilo. Od razpada Jugoslavije pa do nastanka dveh novih držav smo bili priča nekaterim mejnim spremembam, ki jih zagotovo najbolj čutijo ravno obmejni prebivalci. Dolgoletno povsem prosto prehajanje republiške meje in dobre sosedske odnose je zamenjala schengenska meja. Schengen je res prinesel določene neugodne in manj prijetne posledice obmejnemu prebivalstvu: vsakodnevno preverjanje identitete, povečana navzočnost mejne policije v obmejnem pasu, temeljita kontrola dnevnih migrantov, formalnosti, povezane s čezmejnimi obiski, ipd. Da bi bilo obmejno življenje kar se da prijetno in kvalitetno, je potrebno poseči po obmejnemu dialogu (Zunanja ..., 2008).

Razprave o obmejnih regijah se vedno usmerjajo le na to, kako se bo spremenila vloga obmejne regije s postopnim odpiranjem državnih meja ter kakšne oblike čezmejnega sodelovanja se bodo na tem območju pričele pojavljati. Pri tem se velikokrat pozabi na zelo ključen element, to je, da gre pri tem za način vključevanja perifernih območij v območja centra. Gre za »povezovanje med nacionalnimi periferijami«, ki temelji na prostorski bližini in soseščini (Mlinar, 1996).⁸

Ugotovili smo, da gre za periferno območje tako na slovenski kot na hrvaški strani. Braudel⁹ pravi, da je svetovni kapitalistični sistem sestavljen iz med seboj povezanih območij, ki pa so na različnih ravneh. Govori o teh različnih prostorih, in sicer o ozkem središču, dokaj razvitih drugotnih predelih in o zunanjem obrobju. Trdi torej, da obstajajo različno razvita območja, pogoj, da se te razlike ohranjajo, pa je ekonomske narave. Odgovor, zakaj so nekatera območja

⁸ Več o tem smo pisali v začetku magistrskega dela.

⁹ Braudel – 1991.

bolj in nekatera manj razvita, pa nam ponuja tudi Wallersteinov¹⁰ relacijski koncept centra in periferije. Po njegovem v kapitalističnem svetovnem sistemu obstaja osna delitev dela, ki deli produkcijo na centralne in periferne produkte, ki nosijo tudi različno visoke dobičke. Amin¹¹ pravi, da se ta kontrast izraža iz ekonomske perspektive, in sicer imamo na enem delu dovršene in dominantne kapitalistične družbe, na drugi strani pa zapoznele in nedovršene družbe, ki so podrejene kapitalistični družbi. V center svetovnega kapitalističnega sistema uvrsti države Zahodne Evrope in Severne Amerike, medtem ko v periferijo spadajo države Latinske Amerike, Afrike, Azije itn. Svetovni center torej predstavljajo razvite dežele, v katerih prevladujejo dejavnosti terciarnega in kvartarnega sektorja (upravljalne dejavnosti), medtem ko v periferiji pretežno dejavnosti iz primarnega sektorja (izvršilne dejavnosti). V polperiferijo, kjer poteka mešanica tako upravljalnih kot izvršilnih dejavnosti, pa sodijo države v razvoju (Popović 1999).

Preučevano obmejno območje spada med manj razvita, torej periferna območja, in prav tako velja isto za območje čez mejo. Dinamika povezovanja teh dveh perifernih regij sicer ne prehiteva dinamike povezovanja nacionalnih središč, a zavedati se moramo, da spremenjen režim na meji omogoča dolgoročne spremembe v dinamiki povezovanja in razvoja tega prostora. Z odpiranjem meja in čezmejnimi stiki ter sodelovanjem se sprostijo vnaprejšnje določenosti s strani države in inovativno opredelijo nove čezmejne kombinacije različnih virov ter vključevanje v evropske integracijske procese (Mlinar, 1996). Zavedati se moramo, da oblikovanje čezmejne regije terja tudi posebno strategijo, saj se v nekaterih delih lahko soočajo z obremenjujočo zgodovinsko dediščino, konfliktnimi odnosi med sosednjima državama, oteženo odpiranje in sodelovanje, če gre za dve neenako razviti območji, kulturno ali drugo superiornost ene države do druge države, razlike med političnimi sistemi idr. Te posebnosti ne negirajo procesov evropske integracije, terjajo pa drugačne načine delovanja in vrsto prilagajanj (Mlinar, 1996).

¹⁰ Wallerstein – 2006.

¹¹ Amin – 2009.

Obmejne regije, ki jo preučujemo, ne moremo postavljati ob bok obmejnemu območju ob slovensko-italijanski ali slovensko-avstrijski meji ali pa evroregijam, kot sta ob češko-nemški ali češko-avstrijski meji. Vsekakor pa sprememba mejnega režima in bližina reškega pristanišča nudita temu območju dober potencial za razvoj gospodarske prihodnosti. Bistvena preobrazba sodelovanja se je zgodila z vstopom Republike Hrvaške v Evropsko unijo, saj je prej regionalno sodelovanje dobilo nove razsežnosti v obliki nadnacionalnih ali transnacionalnih omrežij. Pred nastopom teh omrežij pa je bilo delovanje določeno »od zgoraj«, saj je o pomembnih vprašanjih nadzora meje, razvoja regije in delovanja v obmejnem območju odločal center. Spremenjen mejni režim in lažja navezava na sosednji prostor sta spremenila prejšnjo enosmerno povezavo, ko je bila periferija »s hrbtom obrnjena proti meji«¹², in sedaj lažje prihaja tudi do povezav v nasprotni smeri. Sprostitev mejnega režima je omogočila številne projekte čezmejnega sodelovanja in oblikovanja čezmejnih regij (Mlinar 1996). Pričakovano sicer je, da se bo v dolgoročnejši perspektivi relativno zmanjšal pomen čezmejnega sodelovanja in pomen obmejne lege, saj bodo sčasoma tudi za obmejne regije veljali podobni kriteriji povezovanja v prostoru kot za vse druge. Primer enakopravnega sodelovanja je čezmejno sodelovanje v obliki projektov PHARE in INTERREG, kjer gre za planiranje in financiranje določenih čezmejnih projektov, kar bomo na našem primeru predstavili v naslednjih podpoglavjih.

Za čezmejno sodelovanje je tudi pomembna graditev zaupanja. Zaradi stabilnosti meje in kulturne ter jezikovne povezave se preučevani prostor na pobude o čezmejnem sodelovanju odziva drugače kot obmejno območje ob slovensko-italijanski meji. Graditev medsebojnega zaupanja je tudi odvisna od tega, v kolikšni meri se iz medosebnih odnosov izkazujejo težnje po teritorialnem ekspanzionizmu in morebitnih nerešenih konfliktih iz preteklosti. Prav tako je lahko problematično pri čezmejnem povezovanju tudi izrazita neparitetna vloga enega izmed območij (Mlinar, 1996).

Ko govorimo o čezmejnem povezovanju, govorimo o tako imenovani integraciji, se pravi o povezovanju posameznih delov v večjo celoto. Sociologija se je lotila obravnave integracije

¹² Strassoldo in Gottman v Mlinar 1996.

kasneje kot ekonomija, a integracija ostaja eno izmed pomembnejših polj v sociološkem preučevanju. Sociološki klasiki, kot sta Durkheim in Parsons, pa tudi kasnejši avtorji, kot sta Giddens in Habermas, pravijo, da je najbolj pomembno polje preučevanja ravno integracija, le-to pa mora pokrivati sociologija kot znanost o družbi. V zadnjih desetletjih je teorija integracije postala ena izmed vodilnejših tem v sociologiji (Radej, Golobič, 2012). Po Durkheimu¹³ je osnovni pogoj družbene integracije skupni niz temeljnih norm in vrednot, ki omogočajo družbeno kohezijo. Kasneje se je s tem vprašanjem ukvarjal tudi Parsons, ki je opisoval idealno družbo. V njej so kulturne vrednote institucionalizirane v sistemski strukturi, ki tvori državo, hkrati so njene norme internalizirane s strani družbe, ki so jim te norme naprtene (Radej, Golobič, 2012). V primeru Durkheima in Parsonsa predstavljajo podlago za integracijo neka skupna izhodišča, ki imajo v družbi absolutno veljavo in so sprejeta brez preizpraševanja. Durkheim dalje razvija svojo teorijo družbene integracije s konceptom mehanske in organske integracije, ki jo bomo sedaj predstavili širše in v navezavi na prostorsko integracijo.

Že same razloge za preučevanje integracije lahko razdelimo na mehanske in organske razloge. Med mehanske uvrščamo razne sistemske oz. strukturne razloge. Sistemska integracija je pozitiven odgovor na vse večjo avtonomijo različnih členov družbe. Pri tem seveda obstaja nevarnost, da bi sistemska integracija prevladala nad drugimi oblikami integracije in tako kolonizirala življenje (Habermas 1984). Sistemsko integracijo velikokrat dojemamo kot negativno, kot neke vrste imperativ povečevanja soodvisnosti členov, kot da tovrstna integracija uvaja negativno zahtevo po poenotenju zaradi potreb sistema. Poleg sistemske integracije se pojavi tudi potreba po organski integraciji, ki je povezana z vse večjo soodvisnostjo članov v skupnosti. Silnice organske integracije pa niso politično, ampak kulturno pogojene. Področje prostorske kohezije ali prostorske integracije je primer, na katerem lahko vidimo součinkovanje tako mehanskega kot organskega koncepta. Mehanski vidik pokriva tematiko ravnotežja med prostorskimi enotami (center, periferija, ranljiva in obmejna območja), medtem ko organski vidik obsega koordiniranje prostorskih vplivov s strani različnih gospodarskih sektorjev oz. vladnih resorjev (spreminjanje poselitvenega

¹³ Miličinski, 1985.

vzorca, razmeščanje prometne ali energetske infrastrukture na prostorski razvoj ...). Koncept prostorske kohezije ima osrednje mesto v številnih evropskih instrumentih, v ospredju pa sta programa ESPON – »European Spatial Planning Observation Network« -- in regionalni program INTERREG. Prostorska integracija ni mogoča niti po mehanski niti po organski plati, če se le-ti med seboj izključujeta. Evropski politični koncept prostorske kohezije je posledica zlitja dveh nasprotujočih si pristopov¹⁴. Nemški pristop vodi integracijo v smislu policentrizma in gradi na ravnotežju nasprotij. Koncept celote je zasnovan na ohranjanju različnosti delov do celote in bazira na osnovi konflikta. Francoski pristop pa je visoko centraliziran in teži k ohranjanju nacionalne enotnosti z zagotavljanjem kohezivnega povezovanja na podlagi skupnih vrednot. Bazira na konceptu, ki poudarja podobnosti delov s celoto. Različni vidiki družbene integracije so potemtakem zaradi različne ideološke podlage manj združljivi (Radej, Golobič, 2012).

Durkheim razloži integracijo kot dvojni proces, še istega leta pa Ratzel v *Politische Geographie* (1897) razloži, da je prostorska integracija izraz družbene integracije. V svojem delu je procesno povezal analizo prostorskih struktur (ki določajo interakcijske možnosti med prostori) z analizo prostorskih odnosov (ki določajo raven efektivnih interakcij). Pomen prostorske kohezije se je povečal v zadnjem desetletju, v povezavi z njegovo politično rabo v Evropski uniji (Radej, Golobič, 2012).

Ministrstvo za okolje in prostor je izdalo Stališče do Zelene knjige o teritorialni koheziji¹⁵, v katerem navajajo, da je teritorialno sodelovanje, ki vključuje transnacionalno, čezmejno, regionalno in lokalno dimenzijo, zelo pomembno orodje za krepitev razvojnih sinergij in za doseganje kohezije območij, ki vključujejo več ravni. V prihodnje ga želijo še izboljšati in okrepiti. Menijo, da bi morala Evropska unija čezmejni komponenti v prihodnje nameniti še več pozornosti kot doslej. Na preučevanem območju potekajo številni projekti, ki želijo doseči skladnejši in bolj trajnostni razvoj območij, ki so si med seboj različna tako na demografski, geografski (lega) kot tudi gospodarstveni komponenti.

¹⁴ Faludi v Radej in Golobič, 2012.

¹⁵ Stališče do Zelene knjige o teritorialni koheziji – teritorialna raznolikost kot prednost, 2009.

9.1 Čezmejno sodelovanje s pomočjo evropskih projektov

Čezmejno sodelovanje med Slovenijo in Hrvaško se je začelo leta 2003 z različnimi evropskimi instrumenti, kot so PHARE (potekal v Sloveniji) in CARDS 2003 »Lokalni razvoj obmejnih regij« (potekal na Hrvaškem), trilateralnim sosedskim programom Slovenija–Madžarska–Hrvaška (2004–2006) in pa Instrumentom za predpristopno pomoč (IPA I), ki je bil aktiven med leti 2007–2013. Naslednji Instrument za predpristopno pomoč (IPA II) je predviden med leti 2014–2020.

Z vstopom Hrvaške v Evropsko unijo 1. julija 2013 se je začelo novo obdobje sodelovanja (2014–2020), ki je odprlo nove možnosti. Vsi povezovalni programi, sofinancirani iz evropskih sredstev, želijo reševati skupne izzive, ki se odstirajo v obmejnem območju, ter hkrati izkoristiti potencialne rasti in krepiti proces sodelovanja, kar je v interesu skladnega razvoja Evropske unije (SI–HR, 2017). Slovenija in Hrvaška tako sedaj sodelujeta skupaj v programu INTERREG, ki služi stimulaciji razvoja območij in je sofinanciran s strani Evropskega sklada za regionalni razvoj.

Podrobneje si bomo pogledali učinke Operativnega programa IPA SI–HR (2007–2013), ki se je že zaključil in tako lahko pridobimo njegove učinke. Program INTERREG V–A Slovenija–Hrvaška (2014–2020) je v teku, tako da njegovih učinkov še ne moremo preučiti. Finančna shema za obdobje 2014–2020 znaša dobrih 46 milijonov evrov; sredstva so namenjena za čezmejni razvoj in se pridobivajo iz sredstev Evropskega sklada za regionalni razvoj (ESRR). Vpogleda v morebitne že odobrene projekte nismo uspeli pridobiti.

Instrument predpristopne pomoči (IPA) je finančni instrument Evropske unije, ki je namenjen državam kandidatkam oz. potencialnim kandidatkam, kamor je spadala tudi država Hrvaška. Zajema pet različnih področij, in sicer:

1. pomoč pri prehodu in krepitvi institucij;
2. čezmejno sodelovanje (z državami članicami Evropske unije in drugimi državami, ki izpolnjujejo pogoje IPA);
3. regionalni razvoj (promet, okolje in gospodarski razvoj);
4. človeški viri (krepitev človeškega kapitala in boj proti izključenosti);
5. razvoj podeželja. (SI—HR, 2017).

Prvega julija 2013 je Republika Hrvaška vstopila v Evropsko unijo in tako postala država članica. S tem je tudi program čezmejnega sodelovanja med Slovenijo in Hrvaško postal del programov v okviru kohezijske politike Evropske unije, ki kot svoj tretji cilj opredeljuje Evropsko teritorialno sodelovanje – ETS, ki je usmerjeno v krepitev čezmejnega, transnacionalnega in medregionalnega sodelovanja (SI—HR, 2017). Evropsko teritorialno sodelovanje za programsko obdobje 2007—2013 svojo pomoč usmerja na tri glavna področja sodelovanja:

1. razvoj čezmejnih gospodarskih, socialnih in okoljski dejavnosti s pomočjo skupnih rešitev za trajnostni teritorialni razvoj;
2. krepitev transnacionalnega sodelovanja s pomočjo dejavnosti na področju prednostnih nalog Skupnosti in spodbujanje integriranega teritorialnega razvoja;
3. povečanje učinkovitosti regionalnih politik s spodbujanjem medregionalnega sodelovanja z izmenjavo izkušenj na ustreznem teritorialnem nivoju (SI—HR, 2017).

9.1.1 Predstavitev učinkov projekta Curs Colapis

Splošni čezmejni cilji projekta želijo spodbuditi trajnostno naravnan turizem, ki je zgrajen na čezmejni regionalni identiteti, na naravnih in kulturnih danostih kraja. Turizem, ki ga bo regija razvijala, mora upoštevati naravne vire in jih tudi ohranjati, saj bi bila v nasprotnem primeru prizadeta identiteta tega območja. Cilj projekta je dogovor o rabi reke in drugih naravnih virov

v korist pospešenega razvoja turističnih produktov, ki bodo podaljšali turistično sezono in omogočili dodatne vire prihodkov za lokalno prebivalstvo (Curs Colapis, 2017).

Specifični čezmejni cilji tega projekta so urejanje infrastrukture za rekreacijsko rabo reke Kolpe, ki bi preprečili vidne vplive na okolje (na primer erozijske točke in spremembe toka). Urejena infrastruktura vodi obiskovalce in jih usmerja, tako se preprečijo vplivi na okolje in se ohranja narava. Vodilni partner v tem projektu je Občina Črnomelj, pri projektu pa sodelujejo tudi Občina Metlika, Občina Kočevje, Krajinski park Kolpa, Občina Žakanje, Občina Kamanje, Občina Netretić in Turistično društvo Damelj (Curs Colapis, 2017).

V okviru tega projekta so bili izvedeni cilji v finančnem obsegu 1.351.421,65 evrov za črnomaljsko občino. V okviru teh sredstev so se uredili dostopi do reke na vstopno-izstopnih mestih (za potrebe vodnih športov) in počivališč ter privezov in spremljajoča infrastruktura, in sicer koši, kemična stranišča in njihovi zastori, mize in klopi za piknike, stojala za kolesa, obvestilne oz. usmerjevalne ter razlagalne table, reševalna oprema (od tega štiri defibratorji), kabine za preoblačenje, igrala za otroke, kurišče. Lokacije, ki so bile v okviru tega projekta deležne ureditve te infrastrukture, so: Prelesje, Kot, Sodevci, Gorenji Radenci, Srednji Radenci, Dolenji Radenci, Breg, Kot pri Damlju, Damelj, Otok, Vukovci, Učakovci, Sečje selo, Vinica, Zilje, Preloka, Žuniči, Gorenjci pri Adlešičih, Adlešiči, Pobrežje, Fučkovci, Dragoši in Griblje (Curs Colapis, 2017). Nekatere izmed lokacij predstavljajo vstopno-izstopne točke, zopet druge so namenjene zgolj za postanek. Ista infrastruktura je bila postavljena tudi na hrvaški strani.

Projekt se je že zaključil, vendar se je Občina Črnomelj srečevala s številnimi nevšečnostmi glede vzdrževanja omenjene infrastrukture. Občina je kot partner in investitor v projektu še pet let po koncu projekta dolžna vzdrževati infrastrukturo (košnja trave, urejanje vstopno-izstopnih točk, čiščenje, vzdrževanje opreme, urejanje dostopnih poti), za kar najamejo pogodbenega izvajalca. S projektom Curs Colapis se je sprejel plovni režim, ki čolnarjenje iz poljubnih točk usmeri na točno določene in dogovorjene točke. S tem se prepreči prečkanje

zasebnih zemljišč, nekontroliranega parkiranja ter kampiranja. Občina Metlika je v okviru tega projekta uredila in opremila 10 vstopno-izstopnih mest za namen rekreativne plovbe po reki Kolpi ter uredila igrišča in piknik prostor na mestnem kopališču v Metliki.

9.1.2 Prebujena kulturna dediščina

V sklopu investicije je bila urejena zasteklitev in prenova 1. nadstropja atrija črnomaljskega gradu, pripravljena razstava Črnomaljski grad, njegovi lastniki in stavbni razvoj, izvedena študija z naslovom Čezmejne kulturno zgodovinske povezave, katere izsledki so predstavljeni v publikaciji »Med cesarstvom in kraljestvom (Občina Črnomelj, 2017). Občina Metlika je v sklopu projekta delno obnovila metliški grad. Investicija je zajemala sanacijo strehe gradu ter ureditev neizkoriščenih podstrešnih prostorov v depoje in razstavni prostor. Skupna vrednost gradbenih del je znašala 325.051,09 evrov (V Metliki ..., 2012). Projekt se je izvajal od junija 2011 do marca 2013, njegov namen pa je bil povezovanje petih različnih objektov v obliki kulturno-zgodovinske poti. Pot se začne pred črnomaljskim gradom in nadaljuje do metliškega gradu, nato zapusti slovensko ozemlje in se nadaljuje preko Ozlja in Krašiča v Jastrebarsko ter vse do parka Erdödy, kjer se nahajata žitnica in dvorec Erdödy. Nadaljuje pa se do cerkve sv. Vida v Jamničkem podgorju in okičke cerkve pri Klinčih selih (Pano ... 2017). Vrednost celotnega projekta je znašala 1.470.404,62 evrov, od tega je bilo skupno 85 % sofinancirano iz Evropske unije – Operativnega programa IPA Slovenija—Hrvaška (2007—2013) (IPA-Erdody, 2017). V projektu je bilo šest partnerjev, in sicer Grad Jastrebarsko, obe občini, to je Metlika in Črnomelj, Općina Klinča Sela, Općina Pisarovina, Župa sv. Martina Biskupa, Pisarovinska Jamnica.

Karta 4: Čezmejna kulturno-zgodovinska pot

Vir: Jastrebarsko, 2017.

9.1.3 Viri življenja – Izvori života

Projekt je zajemal ohranjanje in obnovitev manjših izvirov, ki bi lahko služili kot pomembni nadomestni viri pitne vode. V okviru teh investicij so obnovili tudi vaške kale in določene ribnike, ki prispevajo k zagotavljanju ohranjanja naravnega ravnovesja, biotske raznovrstnosti in zagotavljanju ugodnega stanja ogroženih vrst in habitatnih tipov na varovanih območjih. Poseben poudarek je projekt namenjal ohranjanju vrst, ki se na podlagi habitatne direktive prednostno varujejo v območjih Natura 2000. Namen projekta je bil tudi spodbujanje varstva narave in spodbujanje usmerjene gospodarske rabe vodnih virov z interesi varstva in ohranjanja narave. Vodna telesa, ki so bila predmet obnove, predstavljajo migratorne koridorje (služijo prehodu živali) med Slovenijo in Hrvaško (Viri življenja, 2017). Projekt je prispeval k čezmejnemu povezovanju izoliranih živalskih in rastlinskih vrst ter k preprečevanju nadaljnjega drobljenja njihovih populacij. Partnerji projekta Viri življenja – Izvori života so: Občina Črnomelj (vodilni partner), Občina Metlika in Občina Semič, Zavod RS za varstvo narave, Park prirode Žumberak – Samoborsko gorje in Ribiška družina Črnomelj. V okviru tega projekta so bili urejeni naslednji vodni viri: Izvir v vasi Zagozdac, Radenski kal, Sinjevrški kal, Novolipski breg, vodnjak na Črešnjevcu, Škalva v Zapudju, kal v Zapudju, izvir Obrščice, Marindolski zdenec, Curek, kal v Pribincih, izvir Lahinje, Otovski breg, Hribarska jama, Okno – izvir Nerajčice. Infrastrukturna dela so obsegala večinoma zatesnitev kalov,

ureditev izvirov in okolice, ureditev dostopa, čiščenje in sanacije že obstoječih elementov ter postavitve učnih in usmerjevalnih tabel. V Občini Metlika so bili s strani tega projekta urejeni izvir Suhor, izvir Drašiči, izvir na Rakovcu, izvir Okno pri Boldražu (Viri življenja, 2017). Na Hrvaškem v območju Parka prirode Žumberak – Samoborsko gorje se je uredilo pet lokev in pet kalov (Moj Žumberak, 2017).

9.1.4 Doživetje skrivnosti voda – MISTERION

Projekt MISTERION je sofinanciran iz Evropskega sklada za regionalni razvoj (ESRR), in sicer v okviru Programa sodelovanja INTERREG V–A Slovenija–Hrvaška (2014–2020). Projekt se je pričel v letu 2017 in bo trajal 30 mesecev, v njem pa sodelujejo: Občina Semič, Občina Kamanje, Občina Metlika, Lokalna akcijska grupa Vallis Colapis, Kompas Novo mesto, d. o. o. in trije pridruženi partnerji, in sicer Belokranjski muzej Metlika, Gradski muzej Karlovac in Športno društvo Stranska vas pri Semiču. Občina Semič je v tem projektu vodilni partner. Cilj projekta je povezati in ohraniti ter hkrati povečati privlačnost edinstvene naravne in kulturne dediščine čezmejnega območja, razviti zeleni čezmejni trajnostni turistični produkt, ki bo obiskovalcem omogočal drugačno doživetje skrivnosti podzemnih voda in vključeval elemente ozaveščanja obiskovalcev, povezoval z lokalnim prebivalstvom ter podjetji. Partnerji v projektu so se povezali v želji po ohranitvi naravne in kulturne dediščine preko doživetij in skrivnosti voda.

Na projekt so se prijavili v novembru 2016 v okviru 2. prednostne osi – Ohranjanje in trajnostna raba naravnih in kulturnih virov. Projekt MISTERION je bil eden izmed 12 odobrenih projektov izmed 112 prijavljenih. Učinkov tega projekta torej še ne moremo predstaviti, ker gre za komaj odobren projekt, katerega vrednost znaša 1.239.205,95 evrov, od tega je sofinanciranje s strani ESRR 1.053.325,05 evrov. V okviru teh sredstev se namerava urediti muzej v Semiču in arheološki park s predstavitvijo najdb in ureditev različnih učnih poti med tremi občinami. Cilj tega projekta je ustvariti turistične produkte z doživljajskimi občutji in ustvarjanje zelenih delovnih mest ter preprečevanje depopulacije območja (Občina Semič, 2017).

9.2 Čezmejno sodelovanje na lokalni ravni

Čezmejno sodelovanje v okviru Operativnega programa IPA SI—HR (2007—2013) ni prineslo le nove ali obnovljene infrastrukture, cilj teh projektov je ležal tudi v dolgoročnem medsebojnem sodelovanju na področju turizma, velja pa omeniti tudi sodelovanje na lokalni ravni. Realizacija teh evropskih projektov je prinesla vso potrebno infrastrukturo, s pomočjo katere bi se lahko oblikovali različni skupni turistični produkti med Slovenijo in Hrvaško, ki bi jih lahko tržile lokalne skupnosti. Oblikovanje tovrstne turistične ponudbe je prepuščeno lokalnim turističnim organizacijam. Sodelovanje je bilo morebiti še lažje med Občino Metlika in Općino Ozalj, saj sta pobrateni. Tovrstno sodelovanje je zelo dobrodošlo ne le iz turističnega, pač pa tudi iz lokalno povezovalnega vidika, saj Občina Metlika organizira številne družabne dogodke za pobratene občine. Prav tako je sodelovanje črnomaljske občine z Gradom Duga Resa lahko dobra priložnost za meddržavno sodelovanje v različnih lokalnih projektih. Sodelovanje z Občino Črnomelj in Gradom Duga Resa pa se je začelo že pred nekaj več kot 40 leti, in sicer s pobratenjem PGD Črnomelj in DVD Duga Resa (PGD Črnomelj, 2017).

Pobratenje občin je sicer projekt, ki je namenjen občinam iz različnih držav, da se med seboj povežejo in si na tak način izmenjujejo izkušnje, delijo primere dobre prakse ter dolgoletno med seboj prijateljujejo. Pobratene občine tako med seboj še bolj trdno sodelujejo na področjih kulture, gospodarstva, turizma, društvenih dejavnostih in številnih drugih področjih. Velja izpostaviti tudi, da so poleg številnih gasilskih društev (PGD Črnomelj – DVD Duga Resa pobrateni leta 1976; PGD Krasinec – DVD Ribnik pobrateni leta 1975) med seboj pobratene tudi številne lovske družine. Omeniti pa velja, da so te vezi dolgoletne in trdno zasidrane v miselnosti ljudi. Pretrgala jih ni niti vojna niti vzpostavitev politične meje. Med lokalne prireditve, ki se intenzivno trudijo ohranjati duh povezovanja, sodi tudi prireditev Miss Kolpe/Kupe, ki ga že 18 let pripravljajo člani Športno turističnega društva Vinica in njihovi prijatelji iz Kasunov, združeni v Športnem društvu Kupa. Posebnost te prireditve je, da se vsako leto odvija na drugem bregu reke Kolpe. Mladinski center BIT je z mestom Duga Resa uspešno končal čezmejno mladinsko pobudo Dve državi – ena prihodnost/Dve državi 1 bodočnost, s

katero so povezovali mlade iz dveh pobratenih občin. Mladinski center BIT je uspešno sodeloval z organizacijo Savjet mladih Duge Rese in pripravil kohezijski projekt, ki je bil financiran s strani programa Mladi v akciji. Udeleženci so tiskovno konferenco v duhu pozdravljanja vstopa Hrvaške v Evropsko unijo zabeležili 1. Julija 2013. V sklopu tega programa so Belokranjci informirali mlade iz Duge Rese o zaposlovanju mladih in osnovali temeljne vezi, na podlagi katerih bo mogoče kasnejše sodelovanje. Financiranje je bilo zagotovljeno tudi iz sredstev Evropske komisije (Osebni vir, 2017).

Zbrane informacije kažejo, da je prisotnost stikov društev na eni in drugi strani reke Kolpe intenzivna in zaslužna za ohranjanje sodelovanja med obema državama. Meja je v primeru lokalnega povezovanja in čezmejnega povezovanja v obliki evropskih projektov pravzaprav dejavnik regionalnega razvoja. Finančna sredstva, ki so bila pridobljena s strani projekta IPV, znašajo 387.933,66 evrov za program Prebujena kulturna dediščina, 1.445.197,72 evrov za projekt Curs Colapis in 1.622.073,91 evrov za projekt Viri življenja – Izvori života. Skupno govorimo o znesku skoraj 3,5 milijonov evrov, ki je bil investiran v periferno območje, kamor spadajo tako belokranjske kot tudi hrvaške občine, sodelujoče pri projektih.

Bela krajina je zaradi svoje oddaljenosti in izključenosti iz razvojnih procesov deležna tudi pomoči v obliki drugih projektov. Zaradi tovrstnih finančnih spodbud obmejno območje pridobiva temeljno infrastrukturo za potrebe gospodarskega razvoja in turizma. Bela krajina spada med manj razvita območja, ki jih zaznamuje redka poseljenost, slabša izobrazbena struktura, izseljevanje in pomanjkanje delovnih mest ter slaba prometna infrastruktura. Sodelovanje v takšnih projektih pozitivno vpliva na razvoj periferne regije in čezmejno sodelovanje s prav tako perifernim območjem; reka Kolpa pa v okviru teh projektov predstavlja mostišče, ne ločuje.

Da pa povezovanje med kraji, ki jih preči reka Kolpa, sploh lahko steče, je zaslužen Ivan Stariha, ki je bil za svoje delo nagrajen z odlikovanjem cesarja Franca Jožefa. Stariha je bil rojen 2.

februarja 1821 v Gorenjcih pri Semiču, kasneje pa se je z družino preselil na Krupo v tamkajšnji Srednji mlin, ki ga je kupil njegov oče. Kasneje se je poročil s Črnomaljko Marijo Černugelj in se preselil v takratno Kraljevino Hrvaško v kraj Pribanjci v Občino Bosiljevo. Tam je kupil mlin ob Kolpi ter bil dejaven krajan, ki je mnogo prispeval k dobrobiti in razvoju kraja. Vztrajno se je zavzemal za postavitev mosta čez Kolpo, ki jo je bilo do tedaj mogoče prečkati le z brodom grofa Arturja Nugenta, ki je bil posestnik gospostva Bosiljevo. Pobude Starihe so uspele pri okrajnem glavarstvu v Črnomlju, njegov trud v Občini Bosiljevo pa je trajal kar tri leta. Vladi v Zagrebu in Ljubljani sta se naposled le strinjali in imenovali komisiji, ki sta skrbeli za določitev lokacije in izgradnjo mostu. Leta 1884 je občinski zbor Bosiljevo zaprosil cesarski dvor Avstro-Ogrske na Dunaju za odlikovanje Ivana Starihe zaradi njegovega aktivnega delovanja v skupnosti, ki zgodovinsko še ni popolnoma raziskano. Zgodaj spomladi leta 1884 so zgradili prvi most preko Kolpe, ki je povezoval Vinico na Kranjskem in Pribanjce na Hrvaškem. Drugi most je bil zgrajen leta 1902, ki je bil med vojno 1944 porušen, a takoj zatem zopet zgrajen (Kramarič, 2010).

Med lokalnimi društvi, ki ohranjajo čezmejno sodelovanje, je tudi Društvo Žumberčanov in prijateljev Žumberka iz Metlike. Društvo je bilo kot samostojno ustanovljeno leta 2008, pred tem pa je dve leti sodelovalo kot podružnica novomeškega društva. Naposled so se v prijateljskem duhu odločili, da se kot društvo osamosvojijo. Člani društva niso samo iz Metlike, ampak tudi iz večjih mest po Sloveniji in tudi iz Hrvaške. V društvu si želijo ohranjati običaje, glasbo in kulturo, ki so jo potomci Uskokov do danes zelo dobro ohranjali. Redno nastopajo na lokalnih prireditvah v Sloveniji in na Hrvaškem ter enkrat letno izdajajo glasilo Žumberački izvor, katerega predstavitev opravijo v slovenskem in »žumberškem« jeziku, ki je nekakšna mešanica slovenskega, srbskega in hrvaškega jezika. Čustva do običajev ljudje še vedno gojijo, vendar je izvajanje običajev precej povezano z vero. Tisti, ki to želijo ohranjati, se namreč držijo verskih praznikov po julijanskem koledarju (Osebni vir, 2017). Težko je popolnoma odgovoriti, kdo so Žumberčani, saj govorijo tri dialekte, so različne vere in tudi različne narodnosti. Kljub temu so v preteklosti živeli v slogi in prijateljstvu, vidno pa je v njihove stike in sodelovanje zarezala meja ob osamosvojitvi.

V čezmejnem sodelovanju je aktivna tudi metliška osnovna šola. Aktivno sodeluje z OŠ Ozalj, s katero pripravljajo različne skupne projekte in likovne razstave otrok. V okvir projekta Branje brez meja so učenci obiskali tudi Gradsko knjižnico Ivan Goran Kovačić, ki se lahko pohvali z zelo bogatim oddelkom za slovensko književnost. Šola je otrokom ponudila tudi izbirni predmet iz hrvaškega jezika, za katerega se je v prihodnjem šolskem letu odločilo kar 18 otrok, ki bo predmet obiskovalo 2 uri na teden. Redno organizirajo poučne ekskurzije in tehnično naravoslovni dan v Zagrebu, kjer obišejo tehnični muzej in muzej pračloveka v Krapini. Kot glavni razlog ravnateljica navaja bogato ponudbo muzejev in tudi bližino. V prihodnosti želijo organizirati tudi ekskurzijo v Karlovac, kjer bi si ogledali akvarij sladkovodnih rib. Osnovna šola je prav tako naklonjena tudi šolanju hrvaških otrok, če bi starši izrazili to željo. Ravnateljica ocenjuje, da otroci, ki doma govorijo tudi hrvaško, v šoli dobro sodelujejo in nimajo posebnih težav (Osebni vir, 2017).

Ugotovili smo, da je čezmejno povezovanje v obliki evropskih projektov in v obliki lokalnega povezovanja zelo razvito. Čeprav sta obe obmejni območji (tako slovenska kot hrvaška stran) periferni območji, ki sta gospodarsko slabše razviti, nosita izjemen potencial za razvoj turizma. Ocenjujemo, da bi v prihodnosti Bela krajina potrebovala še več tovrstnih projektov čezmejnega povezovanja tudi v turistični smeri. Lep primer je opisana kulturno-zgodovina pot, ki vodi čez meje Slovenije vse do Jastrebarskega. Ta pot je primer dobre prakse, ki se ga vsekakor splača implementirati tudi v jugozahodni del obmejnega območja v smeri povezovanja Vinice s sosednjimi hrvaškimi kraji. Turistične lokacije v okolici Vinice in Črnomlja, kot so hiša Otona Župančiča, svetišče Žeželj nad Vinico, Sodevska stena, Marindolski steljniki in Vrhovske vrtače, bi se lahko povezale s svojevrstnimi lokacijami na hrvaški strani in tvorile enotne turistične produkte, s katerimi bi lahko turiste zadržali na tem območju dlje časa. Oblikovanje teh povezanih turističnih ponudb ni nujno, da je zgodovinsko pogojeno, kot je to v primeru zgoraj opisane kulturno-zgodovinske poti. Partnerji lahko ustvarijo lastno zgodbo povezovanja in namesto sedaj prevladujoče turistične razdrobljenosti ustvarijo produkte, ki bi ne le zadržali turiste, ampak med seboj uspešno povezovali prebivalce tako na eni kot drugi strani meje.

Čezmejni turizem je seveda pod vprašajem, vse dokler se Hrvaška ne priključi schengenskemu območju oz. vse do takrat, ko bi bile lokalne skupnosti res pripravljene na sodelovanje. Tvrstni projekti bi tudi pomagali zaustaviti degradacijo okolja in promovirati trajnostne oblike turizma. Prihodnost vidimo torej v razvoju integriranih turističnih proizvodov in storitev s ciljem oblikovanja edinstvene čezmejne turistične destinacije podeželja Bele krajine in tudi obmejnega območja na hrvaški strani. Če pride do tega povezovanja, se bo povečala turistična ponudba in preusmeril turizem iz urbanih območij na podeželje.

10 Izkušnje in percepcija prebivalstva z mejo

S pomočjo zbranih podatkov bomo skušali iz različnih vidikov vsakdanjega družbenega delovanja in praks razložiti delovanje posameznika na obmejnem območju. Skušali bomo konstruirati, kako se v odnosu do politične meje kažejo posameznikove prakse in delovanje v vsakdanjem življenju. Raziskovanje tako imenovanega vsakdanjega življenja v zadnjih desetletjih pridobiva zelo veliko vlogo v sociologiji in sorodnih humanističnih znanostih. Teme, ki se tičejo vsakodnevnega življenja, imajo lahko sprva trivialen in samoumeven značaj, a se prepoznava njihova pomembnost tudi v znanstveno raziskovalni sferi. Berger in Luckmann (*Družbena ...*, 1998) raziskujeta realnost vsakdanje življenja, ki se kaže kot objektivizirana realnost, ki je hkrati intersubjektivni svet, ki si ga delimo z drugimi. Družbena realnost vsakdanjega življenja je sestav tipizacij in medsebojnih odnosov, ki so predstavljeni na kontinuumu, na eni strani tega so ljudje, s katerimi bolj komuniciramo in intenzivneje sodelujemo, na drugi strani pa anonimne abstrakcije, s katerimi nimamo neposrednega stika. Avtorja tudi poudarjata, da posameznik družbo percipira kot urejeno po nekem družbenem redu, ki ga človek opisuje, o njem sporoča in ga vzdržuje. Avtorica Ule razpravlja, da si posameznik vedno skonstruira svet iz osnovnih sestavin svojega družbenega rezervoarja znanja. Prav tako opozarja, da v medsebojne odnose vstopamo ne glede na naše želje. (Ule, 1993). Želimo torej osvetliti in analizirati konkretna življenjska dogajanja in mikrostrukture človeške dejavnosti, ki imajo pomembno vlogo pri integraciji človeka v družbi. Konstruiranje lastnega sveta je nenehna in spontana dejavnost vsakega človeka, le-ta konstrukcija pa ima lahko tudi znanstvene značilnosti. Vsako življenje se lahko sistematizira, podobno znanosti, in ravno sociološko orodje ima nalogo, da razkrije, kako se ta sistematizacija in generalizacija znanja dogaja (Medica, 1999).

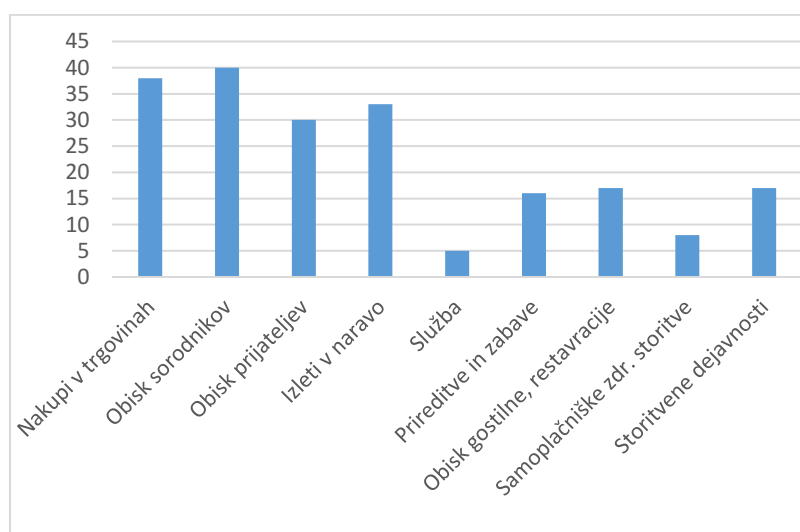
Skušali bomo raziskati, na kakšen način so si prebivalci obmejnega območja v Beli krajini skonstruirali lasten svet in percepcijo življenja ob meji. Z osamosvojitvijo Slovenije je kontinuiteto življenja prekinil nov konkreten družbeni pojav – novonastala politična meja. Z vstopom Hrvaške v Evropsko unijo, a ne tudi v schengenski sistem, se na meji pojavlja nov mejni režim, ki ima na prebivalstvo določen vpliv. Skušali bomo dokazati, da je schengenska

meja zgolj birokratska ovira med čezmejnimi delovanjem in stiki. Raziskovali smo različne segmente vsakdanjega življenja, kot so intenzivnost čezmejnih vezi, spopadanje z birokratskimi ovirami, razumevanje jezika ter percepcija globalnih struktur povezovanja.

Kulturni stiki so zelo dobri in se niso pretrgali niti z nastankom meje leta 1991. Morebiti so se takrat le za nekaj časa ohladili, sedaj pa je kulturno povezovanje intenzivno. Poleg projektov, sofinanciranih iz sredstev Evropske unije, so gostujoči folklorni, športni in zabavni dogodki v tem prostoru zelo pogosti. Gostovanja skupin so pogosta sploh na festivalih, kot so Vinska vigred in na najstarejšem folklornem festivalu Jurjevanje. Omenjene dogodke so prebivalci sprejeli kot del svojega življenjskega ambientsa.

10.1 Motivi za prehajanje državne meje in njihova intenzivnost ter lokacija

Graf 1: Motivi za prehajanje državne meje v % (n= 184)

Vir: Analiza obmejnega življenja v Beli krajini, 2017.

Analiza je opravljena na podlagi spletnega vprašalnika in odgovorov na terenu (vprašanja št. 1– 4)¹⁶. Med motivi za prehajanje državne meje respondenti najbolj pogosto navajajo nakupe v trgovinah in obisk sorodnikov. Sicer prednjači obisk sorodnikov, vendar so nakupi tik za prvim motivom. Respondenti še navajajo, da opravljajo večje nakupe v novodobnih nakupovalnih središčih Zagreba, sledi Karlovec. Manjši nakupi gospodinjskih pripomočkov ali hrane ne

¹⁶ Zaradi lažje preglednosti besedila, je vprašalnik s terena v prilogi 1.

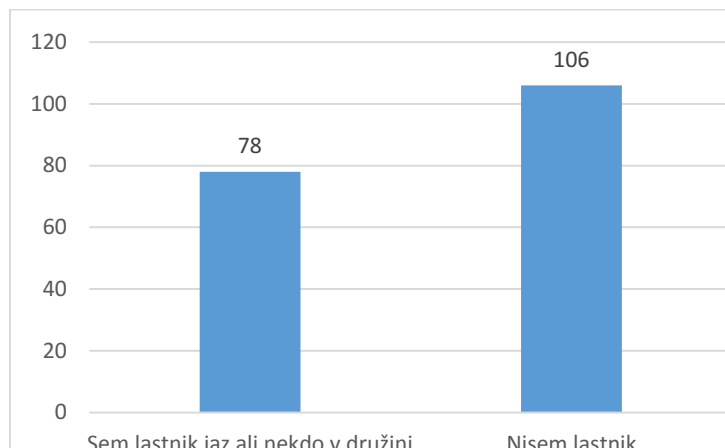
spadajo v to kategorijo. Manjše število respondentov je tudi navedlo, da namenoma nakupuje na hrvaškem gorivo zaradi nižje cene. Eden izmed razlogov za prehajanje državne meje je bližina, saj je iz Metlike do Zagreba 85 km, iz Črnomlja pa 89 km, vendar moramo upoštevati, da gre za avtocesto. Od mejnega prehoda Metlika je do priključka na avtocesto slabih 22 km (Vinski vrh), od mejnega prehoda Vinica pa slabih 7 km (Bosiljevo). Iz Metlike do Ljubljane je 95 km, kar je po kilometrih precej podobno, razlika v času pa je večja. Iz metliške smeri do Ljubljane vodi glavna cesta II. reda, ki pa je slabše kakovosti in prečka težko prehodne Gorjance. Priključek na avtocesto je mogoč šele v Novem mestu. Če se odpravimo v Ljubljano iz črnomaljske smeri, imamo na voljo regionalno cesto I. reda Ivančna Gorica–Žužemberk–Soteska–Črnomelj, ki je prav tako v slabšem stanju, oviro pa predstavljajo tudi številna obcestna naselja, ki zaradi omejitve hitrosti upočasnijo pot do želene destinacije. Drugi razlog pa je atraktivnejša ponudba v večjih nakupovalnih centrih Zagreba

Takoj za nakupi sledi obiskovanje sorodnikov ali tesnejših prijateljev. Večina respondentov navaja sorodstvena razmerja v naseljih v neposredni bližini meje, kar je posledica mešanih zakonov. Respondenti navajajo, da obiščejo sorodnike večkrat letno ob večjih verskih praznikih in drugih praznovanjih. Med pogosto omenjenimi je tudi izlet v naravo v neposredno bližino meje ter obiskovanje veselic in festivalov. Respondenti navajajo še obiskovanje storitvenih dejavnosti, kot so frizer (pogosteje) in avtomehanik (majhen delež respondentov). Med izleti izrazito prevladujejo Plitvička jezera, ki sicer ne spadajo na obmejni pas, manjše število respondentov omenja Žumberak ali Gorski kotar.

Kar devet respondentov navaja, da mejo prečkajo dnevno zaradi zaposlitve na Hrvaškem. To je vsekakor redkost, saj načeloma veljajo ravno obratni gravitacijski tokovi, in sicer se prebivalstvo iz obmejnih hrvaških krajev zaposluje v Beli krajini ali na Dolenjskem. Med pogostimi motivi prehajanja čez mejo so tudi prijateljski stiki. Med respondenti, ki navajajo ta motiv, so večinoma mladi, ki hkrati obiskujejo zabavne prireditve in klube na hrvaški strani. V Beli krajini namreč ni večjih popularnih zabavišč za mlade; ti se v želji po zabavi zato odpravljajo tudi v Zagreb, Kamanje, Karlovec in Frankopan, kjer je zabaviščna scena bolj živahna. Na podlagi teh prehajanj so se zato med mladimi stkala prijateljstva.

10.2 Lastnina zemljišča

Graf 2: Lastnina zemljišč na hrvaški strani (n= 184)

Vir: Analiza obmejnega življenja v Beli krajini, 2017.

Analiza je opravljena na podlagi spletnega vprašalnika in odgovorov na terenu (vprašanje št. 5, priloga 1). Respondente smo povprašali, ali so lastniki kmetijskih ali drugih zemljišč na hrvaški strani in ali se pri tem srečujejo s kakršnimikoli nevšečnostmi zaradi lastništva. Ugotovili smo, da ima od kar 62 respondentov večina pozitivne izkušnje oz. zelo malo težav. Gre bolj birokratske ovire, ki so se jih domačini in dvolastniki že dobro navadili ter se naučili živeti z njimi. Največje birokratske ovire so potrebne obmejne prepustnice in katastrski vložki, o katerih smo podrobneje že pisali. Skoraj vsi respondenti opozarjajo na dejstvo, da imajo zaradi poostrenega policijskega nadzora popolnoma urejeno vso dokumentacijo, povezano s kmetijskimi stroji, ki so zato tudi tehnično brezhibni, kar morebiti ne velja vedno za vsakega lastnika kmetijskih strojev na podeželju.

Sečnja gozda je urejena kot v Sloveniji, lastnik gozda mora vložiti za odkaz lesa, ki ga nato opravi institucija iz Jastrebarskega in institucija v Vrbovskem (Republika Hrvaška). Dvolastniki lahko z urejeno dokumentacijo brez težav prenašajo pridelek iz države v državo, uporabljajo kmetijsko mehanizacijo in se zadržujejo na posesti. V metliški občini izven uradnih mejnih prehodov obstajajo še tri tako imenovane prehodne točke, ki jih lahko prehajajo dvolastniki, in sicer Boldraž—Brašljeveca, Brezovica—Malo Lešče ter prehod nad Bojanjo vasjo. Zapornici sta tudi na Vinomerju in Kamenici, kjer prehod ureja mejna policija, v Črnomlju pa takšnih zapornic ni (Lokalno.si, 2007). Lastniki vinogradov na hrvaški strani navajajo tudi, da je zaradi

dlje časa zaprtega mejnega prehoda Božakovo podaljšana pot do njihove destinacije tudi do 15 km, saj se morajo obračati na mejni prehod Krmačina. Mejni prehod je zaprt zaradi poškodovane ceste in mostu, kar se vleče že dlje časa. Nekaj respondentov navaja težave obdelovanja zemljišč na slovenski strani zaradi panelnih ograj, ki so bile postavljene v sklopu reševanja begunske krize. Spregovorili smo tudi z znanim vinarjem Prusom, ki je v intervjuju dejal, da ga schengenska meja ne ovira pri njegovem kmetovanju. Za časnik Dnevnik pa je leta 2007 dejal, da ga bo motila zapornica in urejanje birokracije ob večjih delih v vinogradu. Gospod je lastnik 1,5 ha zemlje na hrvaški strani (Dnevnik, 2007). Prav tako nima nobenih težav vinar Šturm, saj ni lastnik ali najemnik nobenih zemljišč na nasprotni strani, je pa izkazal interes po nakupu oz. najemu zemljišč na Hrvaškem. Za potrebe obdelovanja svojih vinogradov ne prehaja državne meje oz. le-ta na njegovo delo nikakor ne vpliva.

10.3 Spremljanje medijev in poznavanje jezika

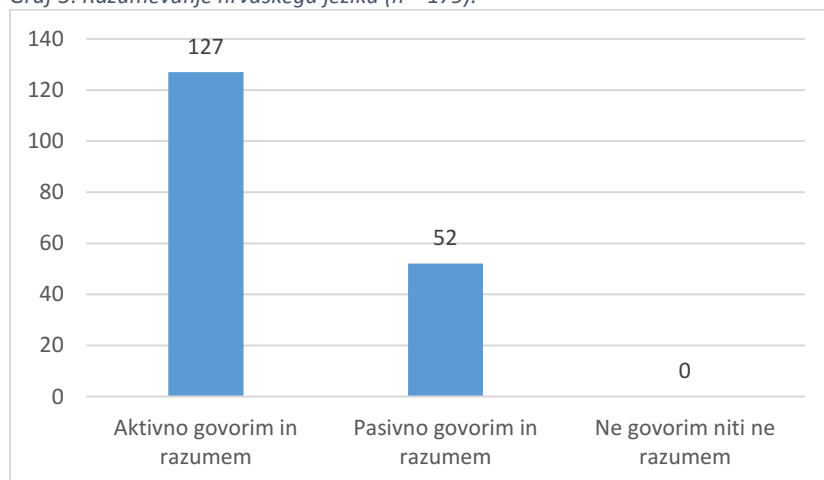
Komunikacija je družbeni proces, ki vpliva na združevanje ljudi. Danes mediji več niso enosmerno sredstvo, ampak zelo pomembna oblika družbene komunikacije. Naše vsakdanje življenje je precej povezano z mediji, ki nam na svojstven način tudi strukturirajo življenje in ritem vsakdana. Različne vrste medijev lahko prenašajo ista sporočila, vendar moramo upoštevati, da se sporočila razlikujejo glede na prenosnik. Najbolj množično medijsko sredstvo je televizija, ki nam omogoča dostop do enormne količine različnih informacij. Opozoriti moramo tudi na to, da so mediji lahko sredstva manipulacije (Medica, 1999).

Poznavanje jezika je za spremljanje tujih medijev in ohranjanje stikov bistvenega pomena. Komunikacija med ljudmi poteka v obliki simbolnega sistema sporočil, ki jih pošiljamo drug drugemu. Simbolni sistemi so skupni vsem ljudem določene kulture (Ule, str. 98) in predstavljajo del implicitnega znanja, ki ga uporabljamo, ne da bi posebej razmišljali o njem. Ko usmerimo pozornost na sam potek komuniciranja, ugotovimo, kako deluje oz. kako je urejen simbolni sistem sporočil. Najbolj obširen in najbolj izdelan simbolni sistem je govorni jezik. Govorni jezik je podlaga drugim umetnim jezikovnim sistemom, kot je pisani jezik. V komunikaciji torej uporabljamo simbole zato, da bi z njimi pri sogovorniku izzvali pomene (Ule, 2009). Verbalni jezik je človekov najpomembnejši simbolni sistem in hkrati tudi družbeni sistem oz. socialna institucija. Predstavlja sistem sporočanja, ki velja za določeno družbeno

skupnost in je skupen za vse njene člane. Velikokrat ljudje različno interpretiramo iste besede in jih razumemo popolnoma drugače kot naši sogovorniki. Ujemanje v pomenih ni namreč nikoli popolno, nesporazumi in napake pa so manjši pri tistih, ki imajo enake socialne, kulturne, poklicne, jezikovne in druge izkušnje. Verbalni jezik kot simbolni sistem nosi določene kulturno utrjene pomene. Jezik izraža posebnost okolja in družb, v katerih se je razvil, in vpliva na človekovo zaznavanje sveta. Omogoča nam, da vzpostavimo in ohranjamo določene stike in odnose ter nas tako povezuje z drugimi. S pomočjo jezika prav tako ohranjamo in razvijamo identiteto ter predstavljamo svoje sebstvo (Ule, 2009).

S terenskim raziskovanjem smo ugotavljali prisotnost hrvaških medijev na obmejnem območju v Beli krajini. S pomočjo respondentov smo raziskali, kateri so tisti hrvaški mediji, ki jih prebivalstvo spremlja. Analiza je opravljena na podlagi spletnega vprašalnika in odgovorov na terenu (vprašanje št. 6, priloga 1). V analizo smo zajeli 179 odgovorov, 5 odgovorov na to vprašanje nismo pridobili.

Graf 3: Razumevanje hrvaškega jezika (n = 179).

Vir: Analiza obmejnega življenja v Beli krajini, 2017.

Večina respondentov navaja, da dobro ali zelo dobro (pasivno, aktivno) razume hrvaški jezik. Eden izmed razlogov je tudi učenje srbohrvaškega jezika v izobraževalni strukturi Jugoslavije, vendar ocenjujemo, da je primarni razlog neposredna bližina hrvaškega prostora in kulturni stiki med prostoroma. Komunikacija med hrvaškim in slovenskim prebivalstvom je bila skozi zgodovino vedno živahna in meja s starostjo nad 600 let ni predstavljala dejanske politične meje, temveč administrativno. Prav tako so narečne oblike zaradi pogoste komunikacije v obe

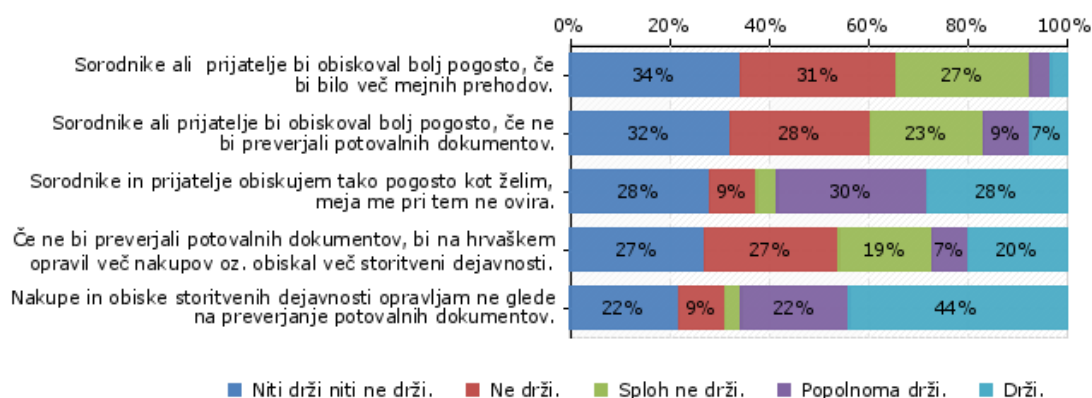
smeri izoblikovale podobne ali celo skupne prvine. Ti stiki so ustvarili tudi vrsto mešanih zakonov in asimilacijo v prostoru (Zupančič, 2001). Med najbolj priljubljenimi TV-programi, ki jih respondenti spremljajo, sta RTL in Nova TV. Večina jih spremlja zabavni in razvedrilni program. Sledijo programi HTV (Hrvatska televizija 1–4) ter Doma TV. Med spletnimi portali prednjači portal 24 Sata, nato sledijo Jutarnji list, Večernji list, Index, Sportske novosti in Dnevnik. Med radijskimi programi je največ respondentov navedlo Narodni radio ter Radio 101. Sledita Radio Rijeka in Radio Mrežnica. Respondenti večinoma navajajo en medij, ki ga spremljajo (ne glede na to ali gre za televizijski, radijski, spletni ali tiskan medij), vendar ne nujno vsakodnevno. Ocenjujemo tudi, da je zaradi poznavanja in razumevanja jezika zelo olajšana čezmejna komunikacija. Spremljanje hrvaških medijev je tako na slovenski strani zelo prisotno. Noben respondent ne navaja, da ne bi nikoli spremljal nobenega hrvaškega medija. Razlikuje se seveda pogostost, vendar ker vseh respondentov o tem nismo spraševal, to tudi težje predstavimo oz. ocenimo. Prav tako je v slovenskem medijskem prostoru prisotno oglaševanje določenih storitvenih dejavnosti iz Hrvaške.

10.4 Vpliv schengenske meje na obiskovanje sorodnikov, prijateljev in koriščenje storitvenih dejavnosti

Odgovore na ta sklop moramo predstaviti ločeno. Tisti respondenti, ki so rešili spletni vprašalnik, so namreč odgovarjali drugače kot respondenti s terena. Ponudili smo jim namreč pet različnih stopenj strinjanja oz. nestrinjanja s trditvijo. Od 104 rešenih enot je bilo veljavnih rezultatov 95.

Sklop trditev na spletu, smo zastavili takole: *Označite kategorijo, ki velja za vas. Vprašanja se nanašajo na žive sorodnike in na prijatelje, ki jih že imate. Če na vprašanje ne morete odgovoriti (na primer nimate sorodnikov ali prijateljev), izberite sredinsko opcijo.*

Graf 4: Obiskovanje sorodnikov in storitev (spletni vprašalnik) (n = 95)

Vir: Analiza obmejnega življenja v Beli krajini, 2017.

Ugotovili smo, da velik delež respondentov ravna po lastnih željah in odločitvah, identifikacija na meji jih ne ovira pri izpolnjevanju lastnih želja in odločitev. Pri analizi smo izvzeli kategorijo neodločenih. Pri prvi trditvi, ki se nanaša na število mejnih prehodov, povezani z intenzivnostjo obiskovanja sorodnikov in prijateljev, izstopa kategorija nestrinjanja s trditvijo z 31 %. Iz tega sklepamo, da ta delež respondentov obiskuje prijatelje in sorodnike ne glede na lociranje mejnih prehodov – ali so v neposredni bližini njihovega doma ali pa bolj oddaljeni. Kar 27 % respondentov pa je označilo, da ta trditev sploh ne drži, se pravi, da se z njo intenzivneje niso strinjali. Tudi ta delež respondentov bi obiskoval prijatelje in sorodnike ne glede na lociranje mejnih prehodov oz. gostoto njihove razporeditve. Skupno gledano je torej to trditev ovrglo kar 58 % respondentov, a z različno stopnjo nestrinjanja. Manjši delež respondentov se je s trditvijo strinjal oz. močno strinjal – na njihovo prehajanje meje ima torej gostota oz. razporejenost mejnih prehodov večji pomen. Teh respondentov je bilo 8 %.

Naslednja trditev se je prav tako nanašala na pogostost obiskovanja prijateljev in sorodnikov v odnosu do preverjanja potovalnih dokumentov oz. identifikacije na mejnem prehodu. S kar 28 % je najbolj zastopana kategorija Ne drži, s 23 % pa kategorija z večjo intenzivnostjo nestrinjanja, to je Sploh ne drži. Ugotovili smo, da se 51 % respondentov s to trditvijo ne strinja. Obiskovanje sorodnikov in prijateljev je v veliki meri neodvisno od preverjanja dokumentov oz. identifikacije na mejnem prehodu.

Tretja trditev je bila kontrolna drugi. Zastavili smo jo obratno kot drugo trditev. Respondenti so zato morali izkazati večji delež strinjanja s trditvijo, če se pri drugi trditvi niso strinjali.

Ugotovili smo, da se 30 % respondentov s trditvijo močno strinja in 28 % strinja; skupno je to 58 %. Tako lahko potrdimo obe trditvi in zaključimo, da večina respondentov prehaja mejo glede na svoje želje in motive ne glede na preverjanje dokumentacije, ki je potrebna zaradi schengenskega sporazuma.

Namen četrte trditve je bil ugotoviti razliko vplivanja preverjanja dokumentov na meji, če gre za obiskovanje sorodnikov, prijateljev oz. storitvenih dejavnosti. 27 % respondentov je označilo trditev Ne drži oz. 19 % trditev Sploh ne drži. Skupno je to 46 % respondentov, ki se s trditvijo ne strinja. 20 % respondentov je označilo trditev Drži in 7 % Popolnoma drži. Skupno se torej 27 % respondentov s trditvijo strinja. Za tiste, ki se z njo ne strinjajo, velja, da ne bi bolj pogosto opravljali nakupov ali obiskovali storitvene dejavnosti na Hrvaškem, če ne bi preverjali potovalnih dokumentov. 27 % respondentov pa spada v kategorijo ljudi, ki jim je to pomembno in bi verjetno opravili več nakupov, če dokumentov ne bi preverjali. Kategoriji ljudi, ki potujeta čez mejo na obisk k sorodnikom in prijateljem in nakupujeta oz. obiskujeta storitvene dejavnosti, sta si po deležu precej blizu.

Peta trditev je bila kontrolna četrti trditvi. Respondente smo vprašali, ali bi opravljali nakupe oz. obiskovali storitvene dejavnosti ne glede na preverjanje potovalnih dokumentov. 66 % vprašanih se je s trditvijo strinjalo, medtem ko je 12 % respondentov navedlo, da jim je preverjanje dokumentov za ta namen pomembno pri prehajanju meje. Sklepna ugotovitev je, da večji del prebivalstva glede motiva obiskovanja sorodnikov in prijateljev ter motiva nakupov in obiskovanju storitvenih dejavnosti prehaja mejo ne glede na preverjanje osebnih dokumentov.

Sledi analiza rezultatov, pridobljenih na terenu. Gre za analizo dveh vprašanj, ki sta navedeni spodaj (priloga 1, vprašanja št. 7 in št. 8).

- Ali bi obiskovali prijatelje, sorodnike pogostejše, če ne bi potrebovali prehajati meje in s tem povezane identifikacije z dokumentom?

- Ali bi se pogostejše odločali za nakupe, koriščenje storitvenih dejavnosti, obiskovanja kulturnih in zabavnih prireditev, če ne bi bilo potrebno prehajati meje oz. se identificirati z dokumentom?

Odgovore na ti dve vprašanji smo dobili na terenu od skupno 80 respondentov. Večinoma smo prejeli krajše odgovore, kot so Strinjam se, Res je, Zame to drži, Ne strinjam se, Ni res, Ne vem ipd. Pri nekaterih smo dobili še dodatno razlago njihovega mnenja. Prilagamo preglednico, ki smo jo glede na prejete odgovore oblikovali v dve kategoriji.

Preglednica 2: Obiskovanje sorodnikov in storitev (teren)

	DA	NE	Manjkajoči odg.
<i>Ali bi obiskovali prijatelje, sorodnike pogostejše, če ne bi na prehodu meje preverjali potovalnih dokumentov?</i>	13	62	5
	17 %*	83 %*	
	DA	NE	Manjkajoči odg.
<i>Ali bi opravljali nakupe in obiskovali storitvene dejavnosti pogostejše, če ne bi na prehodu meje preverjali potovalnih dokumentov?</i>	9	66	5
	12 %*	88 %*	

*Odstotki so izračunani glede na število veljavnih odgovorov (n = 75).

Vir: Analiza obmejnega življenja v Beli krajini, 2017.

Najprej razložimo vzrok manjkajočih odgovorov. Skupno smo jih izločili pet, saj na njih nismo dobili ustreznega odziva. To so bili predvsem respondenti, ki načeloma ne prehajajo meje iz tega razloga, zato na ta vprašanja nikakor niso mogli odgovoriti. Opozoriti velja, da je teh pet respondentov dalo odgovor pri prvem vprašanju, kjer smo jih spraševali po motivih, vendar so se bodisi odločili za nek drug motiv, ki ni povezan s to točko, bodisi niso želeli odgovoriti na to vprašanje. Veljavni rezultati s terena nam sporočajo, da respondenti obiskujejo sorodnike, prijatelje in uporabljajo storitvene dejavnosti neodvisno od preverjanja dokumentov na zunanji schengenski meji. Sicer smo pri vprašanju št. 1, s katerim smo raziskovali motive, dobili

naslednje rezultate: 34 respondentov je navedlo kot motiv nakupe v trgovinah; obisk sorodnikov in prijateljev pa skupno 71 respondentov. Na vprašanje o nakupih in storitvah (vprašanje št. 8, priloga 1) je odgovorilo skupno 75 ljudi, kar je razvidno iz zgornje tabele. Upoštevali smo torej vse odgovore, čeprav nekateri izmed respondentov niso navajali točno teh dveh motivov v poglavju 10. 1., v katerem smo raziskovali motive in njihovo intenzivnost. Smo pa odgovore s terena vseeno upoštevali zato, ker smo respondentom pojasnili, da na to vprašanje lahko odgovorijo v hipotetičnem smislu (na primer če bi imeli sorodnike, če bi imeli prijatelje, če bi hodili po nakupih). Tako smo želeli pridobiti njihovo mnenje glede prepustnosti same meje.

10.5 Poznavanje čezmejnega sodelovanja

Deveto vprašanje se je nanašalo na poznavanje čezmejnega povezovanja društev, skupnosti, organizacij, institucij ipd. Nanj je odgovarjalo 80 respondentov. Vprašanja na to temo v spletni obliki vprašalnika ni bilo, zato predstavljamo samo rezultate s terena (priloga 1, vprašanje št. 9).

Preglednica 3: Poznavanje čezmejnega sodelovanja (n = 80)

	DA	NE
<i>Poznate kakšne oblike čezmejnega sodelovanja: društev, občin, evropskih projektov?</i>	47	33
	59 %	41 %

Vir: Analiza obmejnega življenja v Beli krajini, 2017.

Več kot polovica respondentov navaja, da pozna oblike čezmejnega povezovanja na lokalnem nivoju. Predvsem respondenti navajajo povezovanja gasilskih društev, pobratenja občin in sodelovanja kulturno-umetniških društev ipd. Te oblike povezovanja so podrobneje predstavljene v poglavju o čezmejnem povezovanju. 41 % respondentov navaja, da oblik kakršnegakoli čezmejnega povezovanja ne pozna. Te respondente smo dodatno povprašali, ali

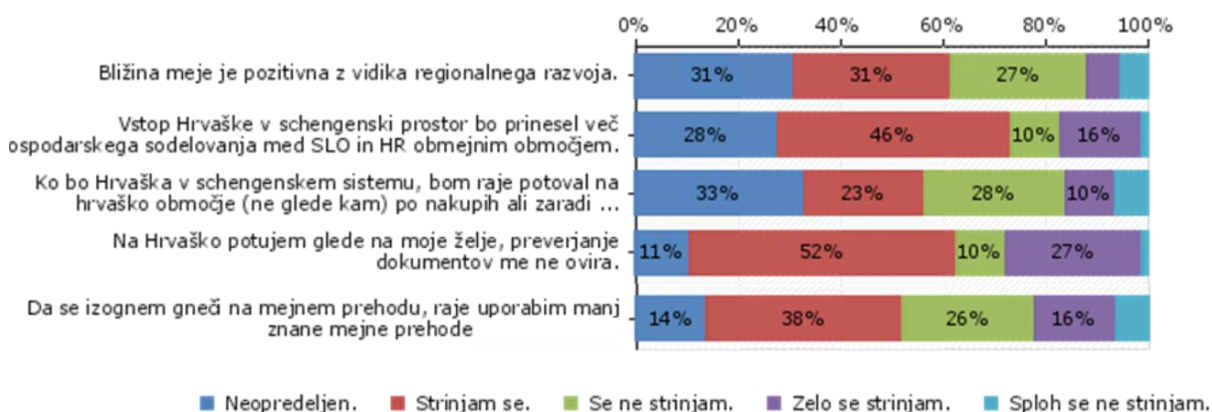
poznajo pobratena gasilska društva, občine, in dobili pozitiven odgovor. Njihove odgovore potem nismo navajali med odgovore, ki potrjujejo poznavanje teh čezmejnih povezav. Smo pa dobili širšo sliko in lahko na podlagi te posplošimo, da je poznavanje lokalnih društev (na primer gasilska in lovska društva) in občin (Metlika–Ozalj, Črnomelj–Duga Resa) med prebivalstvom poznano. Zelo majhen delež respondentov v tej kategoriji prepozna regionalne ali evropske projekte.

10.6 Se zaradi meje prebivalstvo počuti varnejše?

Analiza tega vprašanja je prav tako predstavljena ločeno, saj so tisti, ki so reševali spletni vprašalnik, imeli na voljo večstopenjsko lestvico strinjanja oz. nestrinjanja s trditvijo, kar pa težko poenotimo z obliko zastavljenih vprašanj in prejetih odgovorov na terenu. Tudi v tem sklopu je bilo deset trditev, na katere smo iskali ustrezne odgovore.

Navodila, ki so bila podana v spletnem vprašalniku: *Sklop vprašanj se nanaša na morebitne prednosti ali slabosti življenja ob slovensko-hrvaški meji. Izberite za vas ustrezno kategorijo.*

Graf 5: Prednosti in slabosti življenja ob meji (spletni vprašalnik) (n = 94)

Vir: Analiza obmejnega življenja v Beli krajini, 2017.

Od 104 respondentov, ki so reševali spletni vprašalnik, je bilo ustreznih 94 respondentov, saj so v celoti odgovorili. Presenetila nas je že prva trditev, s katero 31 % respondentov soglaša, 27 % pa se s trditvijo ne strinja. Prav tako sta zelo podobno razdeljena tudi odgovora z največjo intenzivnostjo: Zelo se strinjam – 6 % ter Sploh se ne strinjam – 5 %. Razloge za takšno skorajda

simetrično nasprotovanje odgovorov težko razložimo. Predvidevamo lahko, da so tisti respondenti, ki s trditvijo soglašajo, morebiti seznanjeni z različnimi oblikami čezmejnega sodelovanja, ki je bilo financirano s strani evropskih sredstev, ali pa preprosto vidijo priložnosti, ki jih ima Bela krajina zaradi obmejne lege. Sem sodijo morebitno gospodarsko povezovanje prostora na eni in drugi strani meje ter bližina pomembnejših hrvaških prometnic, ki so lahko v korist posamezniku in belokranjskemu gospodarstvu. Za tiste, ki s trditvijo ne soglašajo, pa ocenjujemo, da periferno in obmejno lego Bele krajine identificirajo zaradi tega kot slabše razvito in ne razmišljajo toliko o morebitnih prednostih.

62 % respondentov se strinja ali zelo strinja s trditvijo, da bo vstop Hrvaške v schengenski prostor prinesel več gospodarskega sodelovanja med Slovenijo in Hrvaško. Ocenjujemo, da so respondenti v tem primeru mislili tudi na izmenjavo delovne sile in morebitne širitve ali vzpostavitev oddelkov belokranjskih obratov tudi v bližnjih hrvaških krajih, kot je to že storilo podjetje Kolpa iz Rosalnic. 32 % respondentov s to trditvijo ne soglaša in torej meni, da gospodarsko sodelovanje med obema območjema ne bo povečano. Ocenjujemo, da so respondenti v teh dveh kategorijah razmišljali, da je gospodarsko povezovanje povezano predvsem z Evropsko unijo kot gospodarsko skupnostjo in ne toliko s schengenskim prostorom, ki sicer prvotno zagotavlja prost pretok oseb.

S tretjo trditvijo se strinja 33 % respondentov, nestrinjanje pa izraža 34 % respondentov. Pri tej trditvi smo ugotovili tudi najvišji delež neopredeljenih odgovorov. Ta znaša 33 %.

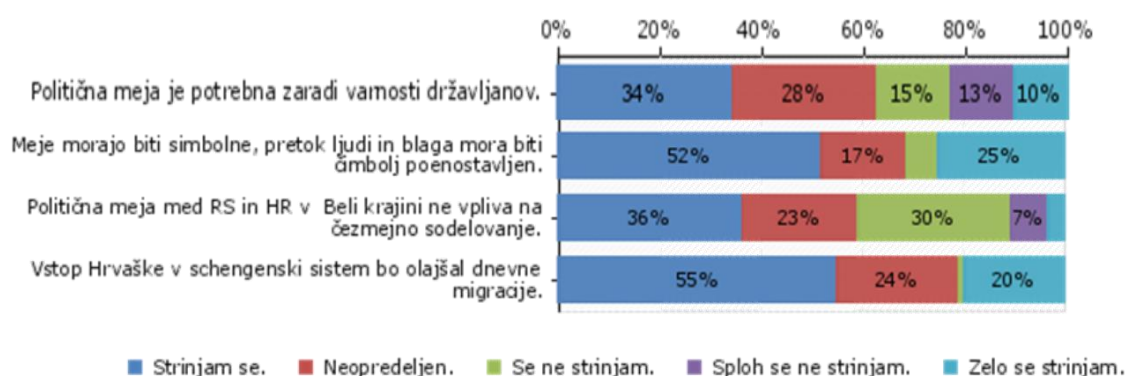
Občuten odstotek strinjanja – kar 79 % -- pa prinese četrta trditev. Velika večina prebivalcev trdi, da potuje na Hrvaško glede na svoje želje, preverjanje dokumentov jih pri tem ne ovira. Tretja in četrta trditev lahko služita kot kontrolni trditvi 7. in 8. vprašanju, ki smo ju zastavili respondentom. Tudi v tem sklopu vprašanj opazimo občutno strinjanje s prehajanjem meje ne glede na preverjanje dokumentov oz. prečkanja meje.

Respondente smo povprašali tudi po uporabi drugih mejnih prehodov, če bi se želeli izogniti morebitni gneči na izbranem mejnem prehodu. Strinjanje s to trditvijo je izrazilo 54 % respondentov. Nestrinjanje je izrazilo 32 % respondentov. Predvidevamo lahko, da je v Beli krajini dovolj mejnih prehodov in so ustrezno razporejeni, da pokrijejo čim širše območje. Takšna razporeditev omogoča lokalnemu prebivalstvu ustrežnejši izbor glede na želje ali trenutno situacijo v prometu. Iz središča Črnomlja se lahko odpravimo do mejnih prehodov Vinica (18 km), Žuniči (19 km) ter Sodevci (22 km). Iz Metlike pa so poleg mejnega prehoda Metlika, ki je tik ob naselju, zelo blizu tudi mejni prehodi Radovica (8 km), Krmačina (9 km),

Božakovo (5 km) in pa Krasinec (9 km iz Metlike, 11 km iz Črnomlja). Odgovore v tej rubriki lahko podkrepimo tudi z informacijami, pridobljenimi neposredno s terena, saj so nekateri respondenti izrazili, da se srečujejo s številnimi nevšečnostmi na mejnih prehodih. Začasno je bil poostren nadzor na mejah in je povzročal številne preglavice¹⁷. Tisti, ki dnevno migrirajo v Belo krajino iz Hrvaške na delovno mesto, so tako iskali druge možnosti poleg mednarodnih mejnih prehodov, ki so bili v tem času najbolj na udaru.

Drugi sklop petih trditev, zastavljenih na spletnem vprašalniku, je imel takšno navodilo: *Odgovorite še na nekaj vprašanj, ki se nanašajo na celotno politično mejo med Republiko Slovenijo in Hrvaško ter na celoten koncept politične meje.*

Graf 6: Koncept politične meje (spletni vprašalnik) (n = 94)

Vir: Analiza obmejnega življenja v Beli krajini, 2017.

Prva trditev v tem sklopu respondente nagovarja, da presodijo, ali je politična meja potrebna zaradi varnosti državljanov. V tem primeru imamo tudi najvišji odstotek neopredeljenih, kar nam lahko pove, da je vprašanje zastavljeno precej neposredno. S trditvijo se strinja 44 % vprašanih, medtem ko nestrinjanje izraža 28 %. Višji je torej delež tistih, ki se s trditvijo strinjajo. Odgovor na takšen izbor bi lahko poiskali v nedavni begunski krizi in bodeči žici/panelni ograji, s katero so ogradili dobršen del meje v Beli krajini.¹⁸ Odgovori na to vprašanje so zagotovo odraz teh dogodkov, ki so bili odmevni v slovenskem in svetovnem

¹⁷ Aprila 2017 se je začel na meji s Hrvaško izvajati poostreni nadzor vseh potnikov. Poostren nadzor je odgovor na teroristične napade in velja tako za državljane Evropske unije kot za državljane ostalih držav (RTV, 2017).

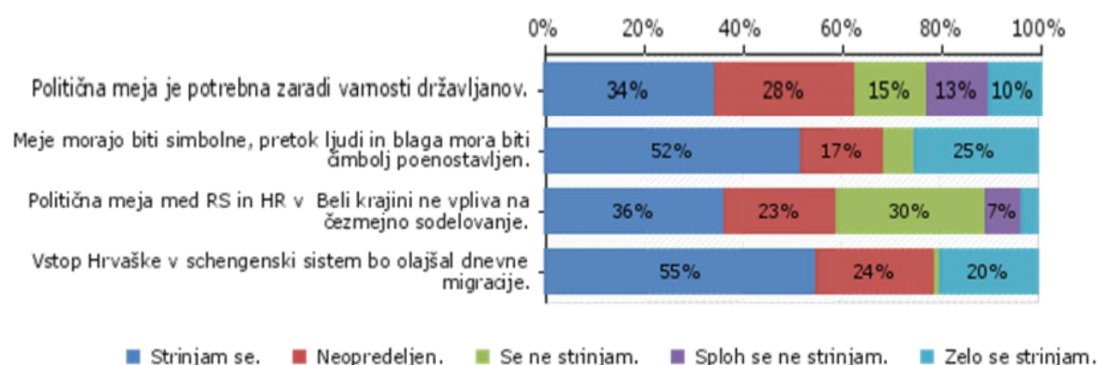
¹⁸ Zaradi begunske krize, ki jo je Slovenija intenzivneje občutila v letu 2016, je vlada Mira Cerarja na mejo namestila žičnato ograjo, ki so jo po pritisku krajanov zamenjali z očesu bolj prijazno zeleno panelno ograjo, ki se nahaja na vstopno-izstopnih točkah ob reki Kolpi in na območju kampov. Na rečnem obrežju so ostali v zemljo zabiti železni nosilci, na katere lahko kovinsko ograjo po potrebi vrnejo (Mladina, 2016).

medijskem prostoru. Zanimiv pa je pogled na drugo trditev, s katero se kar 77 % ljudi strinja, da morajo biti meje »simbolne«, pretok ljudi in blaga pa čim bolj poenostavljen. Menimo, da je kompleksnost odgovorov na prvo in drugo trditev posledica trenutne nezavidljive situacije Slovenije kot zunanje nosilke schengenske meje ter medijsko manj popularnih, a ne nevidnih begunskih migracij proti Evropi. Zakon o nadzoru državne meje v 2. členu navaja, da se nadzor državne opravlja z namenom varovanja ljudi in premoženja¹⁹. Meja je politična stvarnost, ki je ne moremo prezreti, prav tako ne njenega namena. Razumeti moramo, da je nenehna gospodarska rast ter posledično nenehno črpanje in izkoriščanje naravnih virov pripeljalo do zelo zapletene okoljske, etične, zdravstvene in socialne krize na različnih delih sveta. Okoljska problematika, s katero se spopada globalni svet (dezertifikacija, suša, pomanjkanje pitne vode), je povezana tudi z varnostnimi vprašanji. Dandanes je varnost posameznika ali skupnosti držav ter celotne globalne družbe zaradi okoljskih problemov vse bolj ogrožena. Preučevalci okoljskih problemov ne nujno vedno povezujejo te probleme s kolektivno varnostjo, tisti, ki pa se ukvarjajo z državljanskimi konflikti in terorizmom, pa ne prepoznajo korenin teh problemov v okoljski problematiki. S tem se strinja tudi Giddens (Giddens, 2010), ko pravi, da se mnogi ljudje še ne zavedajo razsežnosti problemov, povezanih s podnebnimi spremembami. Okolje in številne druge globalne tematike (odnos center–periferija, globalizacija ...) upravičeno sprožajo varnostno razpravo o nujnih ukrepih, ki bi te trende zaustavili (Malešič, 2012). Konstruktivizem prek procesa, imenovan sekuritizacija, okoljske probleme prepoznava kot varnostno vprašanje, ki s tem dobi tudi ustrezen političen pomen in javno pozornost. Velik pomen pri reševanju globalnih okoljskih problemov imajo skupnosti, katerih dejavnost temelji na znanju in znanosti, in pa okoljske norme, ki vplivajo na razvojne izbire držav ter na proces globalnega upravljanja okolja. Varnostna skupnost, v kateri države druga drugi zaupajo, bi lahko bila podlaga za uspešno reševanje okoljskih vprašanj. Eden izmed pristopov, ki ponujajo nekatere odgovore na sodobne izzive varnosti, je tako imenovana sekuritizacija, ki jo opredeljuje Kopenhagenska šola varnosti (Malešič, 2012).

¹⁹ Nadzor državne meje se opravlja z namenom, da se:

- zavarujeta življenje in zdravje ljudi;
- preprečujejo in odkrivajo kazniva dejanja, prekrški ter odkrivajo in prijemajo njihovi storilci;
- preprečujejo nedovoljene migracije;
- zagotavlja varnost ljudi, premoženja in okolja;
- preprečujejo in odkrivajo druge nevarnosti za javno varnost in red (Uradni list, 2007).

Graf 7: Politična meja in varnost državljanov (spletni vprašalnik) (n = 94)

Vir: Analiza obmejnega življenja v Beli krajini, 2017.

Tretja trditev se nanaša na čezmejno sodelovanje med Slovenijo in Hrvaško. 40 % respondentov se strinja s trditvijo, da politična meja (mišljena je meja schengenskega sistema) ne vpliva na čezmejno sodelovanje. Odstotek tistih, ki se ne strinja, znaša 37 %. Statistika zadnje trditve pa kaže, da se 75 % respondentov strinja s tem, da bo vstop Republike Hrvaške v schengenski sistem olajšal dnevne migracije. Analizo teh dveh trditev lahko opravimo skupaj, saj sta med seboj povezani.

Kljub temu da smo v poglavju o čezmejnem sodelovanju ugotovili, da je interes za sodelovanje in povezovanje prisoten tako na eni kot na drugi strani, pa moramo vedeti, da schengenski sistem predstavlja tudi birokracijsko oviro. Ko gre za povezovanje vladnih in nevladnih organizacij, se to birokratsko oviro čuti manj kot pa takrat, ko govorimo o vsakodnevnem povezovanju. S pomočjo analize odgovorov smo ugotovili, da schengenska mejna ne vpliva na čezmejno sodelovanje, ampak ne smemo pozabiti na odstotek tistih, ki se s tem ne strinja – teh je 37 %. Na to bomo skušali odgovoriti s podporo odgovorov, ki smo jih dobili na terenu. Ugotovili smo namreč, da je med prebivalstvom manj spontanov stikov, ki so bil pred pojavom meje ob osamosvojitvi in pred schengenskim sistemom nekaj vsakdanjega. Prijateljske vezi ostajajo, obiskovanje sorodnikov ima nespremenjeno intenzivnost. Nekateri respondenti pa so nas opozorili na zmanjšanje spontanov stikov. Organizirana zabava v okrilju nekega društva namreč ne spada v kategorijo spontanega druženja, ki ga je bilo prej več, sploh v delu, kjer meja poteka po kopnem in ne po Kolpi. Prebivalstvo se je namreč med seboj bolj družilo ob vsakodnevnih opravilih. Sedaj pa to druženje poteka bodisi v okrilju nekih organiziranih

dogodkov bodisi zaradi obiskovanja sorodnikov ter tesnejših prijateljev. Vsakdanje druženje pa je zamrlo.

Še analiza rezultatov, pridobljene na terenu. Respondentom smo postavili dve vprašanji, in sicer: *Se zaradi meje počutite varnejše? Mislite, da bi meja morala biti »simbolna«, da se olajša pretok ljudi in blaga?* (Priloga 1, vprašanje št. 10)

Vsem respondentom smo pojasnili, da v tej točki ne namigujemo samo na ilegalne migracije, ki so bile v polpreteklosti prisotne na tem območju, ampak naj razmišljajo širše.

Preglednica 4: Politična meja in varnost (n = 80)

	DA	NE	Neopredeljeni
<i>Ali se zaradi meje počutite varnejše?</i>	28	10	42
	35 %	12,5 %	52,5 %

Vir: Analiza obmejnega življenja v Beli krajini, 2017.

Odgovori, zbrani na prvo vprašanje, so pokazali, da je visok odstotek respondentov izbral nevtralno možnost. Med neopredeljene odgovore smo uvrstili večino respondentov, saj se niso ustrezno opredelili. Več kot polovica respondentov torej navaja nevtralni odgovor, zato težko podamo konkretnejšo analizo. Sicer med tistimi, ki so nam podali odgovor, prednjačijo pozitivni s 35 %. Površinsko lahko zaključimo, da se večji del respondentov strinja z dejstvom, da se zaradi meje počutijo varnejše. Ugotavljamo sicer, da so se respondenti na to vprašanje odzvali z mešanimi občutki. Vsekakor je na tem območju še vedno čutiti nelagodje, povezano z begunskimi tokovi, ki se v bližnji prihodnosti še lahko vijejo tudi skozi to območje. Odgovori respondentov so tako v tem primeru čustveno zaznamovani, v drugačnih okoliščinah bi bili morebiti celo drugačni. Tudi v spletni verziji vprašalnika je bil odstotek neopredeljenih precej visok. Lahko zaključimo, da gre za vprašanje, ki je pri respondentih povzročilo mešane občutke, zato nanj niso želeli oz. zmogli podati odgovorov. Ocenjujemo tudi, da je bilo lahko vprašanje premalo natančno podano in se zato respondenti niso mogli opredeliti. Menimo, da bi ta sklop vprašanj morali preoblikovati in ga zastaviti drugače ter ga podpreti s podvprašanji, da bi lahko dobili ustrezne odgovore.

Podvprašanje (priloga 1, vprašanje št. 10) pa se je navezovalo na prost pretok ljudi in blaga.

Preglednica 5: Prost pretok ljudi in blaga (n = 80)

	DA	NE	Neopredeljeni
<i>Mislite, da bi meja morala biti »simbolna«, da se olajša pretok ljudi in blaga?</i>	58	14	8
	72,5 %	17,5 %	10 %

Vir: Analiza obmejnega življenja v Beli krajini, 2017.

Odgovori v zadnjem sklopu so bolj jasni, saj je neopredeljenih samo 10 % respondentov. Velika večina, to je 72,5 %, se namreč strinja s trditvijo, da bi morala biti meja »simbolna«, da se olajša pretok ljudi in blaga. Prost pretok oseb je poleg prostega pretoka blaga, kapitala in storitev ena od štirih temeljnih svoboščin na notranjem trgu Evropske unije in eden od principov Rimske pogodbe iz leta 1957. Načelo prostega gibanja oseb se nanaša na zmanjšanje administrativnih ovir z namenom omogočiti državljanom držav članic Evropske unije in njihovim družinskim članom ne glede na državljanstvo, da se prosto gibljejo med državami članicami z namenom, da tam živijo, delajo, študirajo ali se upokojijo. Z izjemo Republike Hrvaške ima Republika Slovenija z vsemi drugimi državami članicami tudi v praksi uveljavljeno pravico do prostega pretoka delavcev, kar pomeni, da so državljani drugih držav članic in njihovi ožji družinski člani na slovenskem trgu dela izenačeni s slovenskimi državljani (in seveda obratno) ter se lahko zaposlijo in samozaposlijo brez delovnih dovoljenj (MDDSZ, 2017). Glede na podatke, ki jih je navajala respondentka, živeča na Hrvaškem, morajo državljani Republike Hrvaške za delo v Sloveniji pridobiti delovno dovoljenje, ki ga pridobijo od Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje -- ZRSZ, potem ko se razpiše potrebno delovno mesto. Delojemalec nato vloži zahtevek prav za dotično osebo, dovoljenje za zaposlitev pa se izda pod pogojem, da v evidenci brezposelnih oseb ZRSZ ni ustreznih brezposelnih oseb. Zaposlovanje, samozaposlovanje in delo državljanov Hrvaške v Sloveniji ureja Zakon o podaljšanju prehodnega obdobja pri prostem gibanju hrvaških državljanov in njihovih družinskih članov, ki velja od 1. julija 2015 do 30. junija 2018 (Uradni list RS, 46/2015). Razlog za pripravo predloga zakona je zaščita slovenskega trga dela pred prostim zaposlovanjem in delom državljanov

Republike Hrvaške po vstopu države v Evropsko unijo. Prav tako morajo slovenski državljani pridobiti delovno dovoljenje, če se želijo zaposliti na Hrvaškem. Prijavo hrvaških državljanov v obvezna socialna zavarovanja opravijo v skladu s slovenskimi predpisi, ki urejajo to področje (ZRSZ, 2017).

V Beli krajini so v številnih podjetjih zaposleni tudi delavci iz obmejnega prostora na Hrvaškem. V podjetjih namreč primanjkuje specifičnega kadra (šivilje, varilci ...), ki je na tem območju zelo iskan. Če na ZRSZ ni ustreznih kandidatov, le-te poiščejo na Hrvaškem. V tem postopku je ravno podjetje Akrapovič, ki želi ponuditi delovno mesto varilcem in jih išče v širšem območju, tudi na Hrvaškem (RTV, 2017). Zakon o podaljšanju prehodnega obdobja na področju prostega gibanja državljanov Republike Hrvaške in njihovih družinskih članov torej želi omejiti zaposlovanje državljanov iz manj razvitih območij Republike Hrvaške v Republiki Sloveniji. Respondenti na terenu so pritrdili, da je v belokranjskih podjetjih tudi veliko hrvaških državljanov, ki so poiskali priložnosti za delo v Sloveniji. Delovna mesta, ki jih zasedajo hrvaški državljani, so različna, govorimo o proizvodnji in tudi delovnih mestih, ki zahtevajo višjo stopnjo izobrazbe. Čezmejne delovne migracije so na primeru Bele krajine intenzivnejše v smeri Slovenija–Hrvaška kot obratno, kar smo potrdili tudi z našo raziskavo. Dodajmo še podatke o minimalni plači v Sloveniji, ki znaša za delo s polnim delovnim časom od 1. januarja 2017 804,96 evrov (bruto) (Računovodja, 2017). Bruto znesek minimalne plače za polni delovni čas za isto obdobje na Hrvaškem pa znaša bruto 3.276,00 kun, kar je 437,21 evrov²⁰. Če vzamemo v analizo samo minimalno plačo, ugotovimo, da delavci na Hrvaškem zaslužijo v grobem dobro polovico slovenske minimalne plače. Povprečna mesečna bruto plača za januar 2017 je znašala 1.592,15 evrov (SURS, 2017) za Hrvaško pa v istem obdobju 749,70 evrov (5.642 kun)²¹. Tisti delavci, ki se iz obmejnega območja na Hrvaškem vozijo na delo v Slovenijo, tako pridobijo tudi boljše plačilo za enako delo. Velja pa opozoriti tudi na nekatere pasti tovrstnega zaposlovanja. Kot smo ugotovili, je plačilo za ne- in kvalificirane delavce pri nas boljše kot na Hrvaškem. Hrvaški delavci so torej v povprečju s takšnim plačilom pri nas bolj zadovoljni kot slovenski državljani. V primeru visokega deleža hrvaških državljanov v nekem

²⁰ Vir: Poslovni.hr, kalkulacija v evre je bila opravljena po menjalniškem tečaju na datum 6. 6. 2017.

²¹ Vir: B92.hr.

podjetju pa bi lahko (zaradi njihovega splošnega zadovoljstva s plačo in razmerami) preprečili morebitne težnje po izboljšanju plač ali razmer. Upajmo, da se to ne bo zgodilo.

Dnevnih migracij v ta prostor torej ne bi moglo biti, če na prispevni strani ne bi bilo odvečne oz. potrebne delovne sile, ki kaže interes za to delo, ter če ne bi bilo ciljnega območja, kjer se pojavlja potreba za delo, kapital, informacije ter pripravljenost oblasti, da sprejmejo čezmejne delovne migrante. V splošnem se morata torej obmejni območji strukturno dovolj med seboj razlikovati, da se na eni strani sproži ponudba in na drugi povpraševanje (Zupančič, 2003). Čedalje bolj odprte meje, ki so posledica vstopa v EU-prostor in schengenski prostor, dobivajo drugačen pomen, in sicer pomen administrativnih meja. Pogovor z nekaterimi respondenti, ki se dnevno vozijo na delo čez mejo (bodisi na eno bodisi drugo stran), nam razkriva, da so prečkanja meje sicer vajeni, si pa želijo vstopa Republike Hrvaške v schengenski sistem, ki bi olajšal dnevne migracije. Čezmejne delovne migracije so torej mogoče le ob odprti meji in izrazitih dejavnikih privlačenja (na strani ponudnikov dela) in dejavnikov potiskanja (na strani ponudnikov delovne sile) in pa ostalih oz. splošnih dejavnikov. Splošni dejavniki so tisti, ki migracije sploh omogočajo in jih celo pospešujejo. Sem uvrščamo odprte meje oz. dovolj liberalen režim na meji, ki dopušča tovrstne tokove. Zelo pomembne so tudi informacije o razpoložljivi delovni sili, njihovih željah in interesih na eni strani ter informacije o prostih delovnih mestih in različnih ugodnostih na drugi strani. Sem vsekakor uvrščamo tudi stopnjo motorizacije, saj se večina teh delovnih migrantov vozi s svojimi lastnimi prevoznimi sredstvi, in pa kakovost cestnega omrežja. Če govorimo o kvalitetnem cestnem omrežju, dosežemo tudi večji akcijski radij dnevnih migrantov in s tem širše možnosti zaposlitve (Zupančič, 2003).

Med potisne dejavnike, ki v prispevnem območju spodbujajo odhajanje ljudi na delo v tujino, štejemo predvsem skromno ponudbo delovnih mest v domačem okolju, kjer še vedno prevladuje drobno posestna kmečka struktura. Drug razlog je lahko neustrezna ponudba delovnih mest v domačem okolju, saj nekateri poklici zahtevajo specifično izobrazbo in kontinuirano usposabljanje oz. delo, saj se ob pomanjkanju ustreznih delovnih mest raje odločijo za delo v tujini kot prekvalifikacijo. V ta segment bi lahko uvrstili tekstilne delavke, ki so se izobraževale od leta 1966 v poklicni tekstilni šoli v sestavi tekstilnega podjetja Beti. Tu so se prvotno izobraževale za poklic šivilja, v naslednjem obdobju pa so izobraževali še za poklica

konfeksionar in pletilec. Dijaki, ki so obiskovali omenjene programe, niso prihajali le iz Dolenjske in Bele krajine, ampak tudi iz sosednje Hrvaške. Ker pa na hrvaškem obmejnem območju ne zasledimo obratov, ki bi zaposlovali te delavke, so bile te primorane delo poiskati v prestrukturiranih podjetjih na Dolenjskem in Beli krajini, saj bi se drugače morale verjetno prekvalificirati. Med potisne dejavnike sodi tudi želja po boljšem zaslužku za isto ali podobno delo, želja po delu v tujini, želja po dodatnem zaslužku zunaj rednega delovnega razmerja²², razpoložljiv čas, usposobljenost prebivalstva in seveda delovna razmerja iz obdobja Jugoslavije. Pred letom 1991 in osamosvojitvijo Slovenije ter Hrvaške je bilo znatno število sedanjih hrvaških državljanov, zaposlenih v podjetjih v Sloveniji, danes je delež teh, zaposlenih zaradi prestrukturiranja podjetij oz. stečajev, manjši, a ne zanemarljiv, sploh v Metliki. Ključno vlogo pri zaposlovanju hrvaških državljanov (v Jugoslaviji in danes) je vsekakor odigrala bližina in prometna povezanost ter ohranjanje že aktivnih delovnih razmerij še iz časa Jugoslavije. Sprememba meje ob osamosvojitvi tako ni mogla igrati pomembnega faktorja z vidika ohranitve že obstoječih delovnih razmer.

V Jugoslaviji ni bilo birokratskih ovir za zaposlovanje v drugi republiki. Danes je teh birokratskih ovir več, vendar dobiti zaposlitev v Sloveniji ni nemogoče. Delojemalec mora le upoštevati birokratke postopke in si priskrbeti ustrezna dovoljenja: dovoljenje za zaposlitev, dovoljenje za delo in osebno delovno dovoljenje. Delovna dovoljenja izdaja Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje in ga za delojemalca pridobi delodajalec. Navadno se izdaja za eno leto in omogoča delo izključno pri delodajalcu, za katerega je bilo izdano. Po 20 mesecih zaposlitve in hkrati prijave v socialno zavarovanje se pridobi pravica do osebnega delovnega dovoljenja, ki se izdaja za tri leta in omogoča delojemalcu, da po potrebi zamenja delodajalca. Za to vrsto dovoljenja zaprosi delojemalec sam. Dovoljenje za delo pa se lahko izda za posebne kategorije, kot so na primer: sezonsko delo, delo tujih zastopnikov, usposabljanje in izpopolnjevanje tujcev, usposabljanje pri gospodarskih družbah v Republiki Sloveniji. Za dovoljenje za delo praviloma zaprosi delodajalec (EURES, 2017).

²² V ta segment sodijo razna gospodinjska dela in oskrba starejših, varstvo otrok ipd. Prav tako sem uvrščamo tudi sezonska dela, kot je v Beli krajini aktualno obiranje grozdja. Poglavitni motiv teh oseb je iskanje dodatnega zaslužka (Zupančič, 2003).

Med dejavnike privlačevanja pa uvrščamo najprej razpoložljiva delovna mesta, ceno dela oz. pričakovani zaslužki (večji zaslužki načeloma motivirajo, da so dnevni čezmejni migranti pripravljeni sprejeti tudi dela, ki jih v domačem okolju mogoče ne bi), možnost dela na različne pogodbe ter ostale ugodnosti (poleg zaposlitve še nabiranje izkušenj, učenje jezika oz. nasploh boljše plačilo). Vsi ti čezmejni delovni migranti seveda potrebujejo ustrezna delovna dovoljenja (Zupančič, 2003).

Respondenti so torej naklonjeni odprtim mejam in prostemu pretoku ljudi in blaga. V primeru Bele krajine gre za dnevne čezmejne migracije, saj se prebivalci Republike Hrvaške dnevno vozijo čez mejo na delo v Republiko Slovenijo. Njihovo prebivališče pa je na Hrvaškem. Učinki teh čezmejnih delovnih migracij na obmejni prostor in družbo pa so različni. Obmejna območja so veljala za posebej občutljiva in gospodarsko labilna ter demografsko ogrožena. Značilen je bil visok delež ostarelih, presežek smrtnosti nad rodnostjo in negativna selitvena bilanca ter v splošnem nazadovanje števila prebivalstva. Z odpiranjem meje pa se ta pasivni značaj obmejnega območja lahko spremeni. Dnevne delovne migracije demografsko in socialno stabilizirajo obmejni prostor (Zupančič, 2003). Kljub temu da govorimo o dveh perifernih območjih, te migracije vseeno pustijo znaten vpliv na področju medregionalnega sodelovanja, na jezikovno-etničnem področju ter tudi na načinu življenja in vrednotah, ki je sicer v tem prostoru med seboj precej podoben. Bela krajina torej prebivalstvu iz hrvaškega obmejnega območja predstavlja neke vrste blažilec socialnih stisk in brezposelnosti ter dviguje življenjski standard.

11 Neurejenost meje in arbitražni sporazum

Državna meja med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško je bila predmet arbitražnega sporazuma. Ta sporazum je bil vzpostavljen med dvema pogodbenicama, to je Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško, in je posledica večletnega neuspeha pri dogovarjanju meje med državama na kopnem in v morju. Arbitražni sporazum naj bi v luči pozitivnih medsosedskih odnosov pravično razdelil ozemlje in razmejil državi: pogodbenici poimenujeta predsednika arbitražnega sodišča in dva člana, priznana strokovnjaka za mednarodno pravo z liste kandidatov, ki jo ustanovita predsednik Evropske komisije in član Evropske komisije, odgovoren za širitev (Arbitražni sporazum, 2017). V 3. členu arbitražnega sporazuma je navedeno, da se mora arbitražno sodišče odločiti o poteku meje med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško na morju in kopnem.

Sama odločitev za arbitražni sporazum in dokončna odločitev o poteku meje je burila duhove v slovenskem in hrvaškem medijskem prostoru. Rezultat tega je bil referendum 6. junija 2010: 51,54 % volivcev je glasovalo za ratifikacijo arbitražnega sporazuma med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško. V volilni enoti 6, in sicer v okraju Metlika–Črnomelj, je bilo oddanih 9725 glasovnic, med katerimi je glasovalo za ratifikacijo 56,55 % (Državna volilna komisija, 2017). Odstotek je bil v tem okraju nad povprečjem in kaže na željo po dokončni razmejitvi med državama.

Predmet arbitražnega sporazuma je bila tudi določitev meje v Brezovici pri Metliki. Gre za manjše razloženo naselje, katerega manjši del stoji na hrvaškem ozemlju, kjer se imenuje Brezovica Žumberačka. Na območju vasi se nahaja tudi mejni prehod za obmejni promet, ki pa trenutno ni v funkciji zaradi nesporazuma med državama. Ker se državi nista mogli dogovoriti o tem, kje naj bi stala sicer skupna stavba, je zgradila vsaka država svoj prehod. Na koncu vasi na slovenskem ozemlju je tako postavljena infrastruktura, ki naj bi služila slovenskemu obmejnemu prehodu Brezovica, a še ni v funkciji. Brezovica pri Metliki tako predstavlja tako imenovano funkcionalno enklavo: gre za del ozemlja, ki je povezan z matično državo, vendar je dostop do njega zaradi fizičnih ali drugih ovir mogoč le preko ozemlja sosednje države. Primer funkcionalne enklave je tudi hrvaška vas Brašljeвица, katere meje se zajedajo globoko v slovenski prostor.

Karta 5: Potek meje – funkcionalna enklava Brašljevica

Vir: PISO podatkovni portal, 2017.

Karta 6: Potek prometnice Bušinja vas–Radovica

Vir: PISO podatkovni portal, 2017; kartografija: Nina Prešeren, 2017.

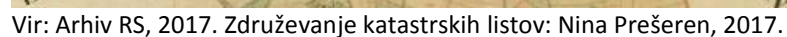
Zemljevid zgoraj nam prikazuje vijuganje državne meje na območju funkcionalne enklave Brezovica. Z rumeno je na njem označena regionalna cesta III. kategorije Bereča vas–Bušinja vas–Radovica, ki prečka slovensko-hrvaško mejo na šestih mestih. Prečkanje državne meje je označeno z rdečim simbolom. Spodnji zemljevid prikazuje širši del metliške občine, iz zemljevida pa je razvidna tudi vas Brašljevica. Cesta Kašt–Brašljevica po manjšem delu poteka tudi po slovenskem ozemlju. Prebivalstvo se na tem območju vsakodnevno srečuje s patroliranjem in nadzorom meje. Še večji problem pa predstavlja vas Brezovica, v kateri meja preči tudi stanovanjske hiše, vrtove in dvorišča. Spregovorili smo z respondentko s tega območja, ki je bila aktivna v prizadevanjih za čim bolj neovirano življenje na tem območju po

sporazumu SOPS. Povedala je, da so bile težave takoj po osamosvojitvi največje, ter dodala, da so veliko k temu prispevali mediji s senzacionalističnim poročanjem o številnih Srbih v Beli krajini (Knežević, Hočevár, 2004), medtem ko kakršnihkoli nacionalističnih emocij med prebivalstvom na tem območju ni bilo nikoli čutiti. Zaradi neurejene meje je na tem območju skoraj vedno prisotna slovenska in hrvaška policija, z dogovorom pa so krajani uspeli, da jih preverja in ustavlja le slovenska policija. Sogovornica sicer navaja nadzor policije kot moteč zaradi nenehnega menjanja policistov v patrulji. Rešitev bi po njenem bila, da bi na tem območju patroljirale vedno iste patrulje, ki bi domačine poznale. Tako bi se izognili prepogostemu vstavljanju in kontroliranju domačinov. Nadalje navaja, da lahko mimoidoči oz. prijatelji, sorodniki brezskrbno obiskujejo tako slovenski kot hrvaški del Brezovice, pri tem pa je potrebno imeti s sabo ustrezne identifikacijske dokumente ob morebitni policijski kontroli. Kljub temu da je redno patroljiranje moteče, pa ga respondentka tudi pozdravlja. Kmalu po osamosvojitvi so namreč na tem z gozdom poraščenem območju, ki je prepleteno s kmetijskimi potmi po slovenskem in hrvaškem območju, pojavljale ilegalne migracije in porast kriminala (Osebni vir, 2017).

V Brezovici se trenutno nahaja nefunkcionalni mejni prehod. Na spletni strani slovenske policije stoji podatek, da maloobmejni prehod Brezovica trenutno ni v funkciji. Od leta 2006 je bil zaprt za tovarni promet, kar je okoliškim prebivalcem in podjetju Kolpa, ki ima v Radatovičih na hrvaški strani tovarno, povzročalo težave. Zaradi zaprtja točke so morali material in izdelke iz Kolpine tovarne Polira na hrvaški strani, kjer je zaposlenih 60 ljudi, voziti po več kot 90 kilometrov dolgi poti, zdaj pa je ta pot skrajšana na 12 kilometrov. Prehodno točko Brezovica pri Metliki so odprli v skladu z dogovorom stalne mešane komisije po sporazumu o obmejnem prometu in sodelovanju. Sedaj je omogočen neškodljiv tranzit od mejnega prehoda Jurovski Brod/Metlika do podjetja Polira in nasprotno (RTV, 2010).

Za razumevanje situacije v Brezovici pri Metliki in neurejene meje moramo pogledati v zgodovino. Kot temeljni princip pri ločevanju Bele krajine od Žumberka so vzeli kot kriterij lastništvo zemljišč oz. parcel žumberškemu glavarstvu ali kranjskim fevdalcem. Prvič to mejo zasledimo v Franciscejskem katastru iz leta 1824 in je z manjšimi popravki ostala do danes enaka. Glede na ta kataster je razvidno, da je vsa zemlja, ki je spadala v roke žumberških krajišnikov, potem spadala pod jurisdikcijo karlovškega generalata. Zemljevid prikazuje

Karta 7: Katastrska občina Grabrovec iz Franciscejskega katastra leta 1824

99

neposredni bližini slovensko-hrvaške meje oz. mejnega prehoda Brezovica—Ostriž. Gospodarska poslopja se nahajajo na slovenskem zemljišču, gospod pa je za dostop do teh zemljišč oz. poslopij moral uporabljati mejni prehod. Zaradi zapletenih okoliščin si oglejmo satelitski posnetek, ki nam bo olajšal razumevanje stanja.

Karta 8: Satelitski posnetek MP Radovica—Kašt

Vir: Googlemaps, 2017; kartografija: Nina Prešeren, 2017.

Iz satelitskega posnetka je razvidno, da lastnik do svoje nepremičnine prihaja po prometnici iz vasi Radoši v smeri proti Hrvaški. V tem primeru gre za precej nerodno pozicioniranje mejnega prehoda. Gospod je tako do svoje lastnine, ki je na slovenski strani, dostopal le preko mejnega prehoda. Zaradi lastnega angažmaja pri lokalnih oblasteh je danes gospodu omogočen dostop do lastnine s posebno prometnico, s pomočjo katere lahko obvozi mejni prehod. Prometnico lahko v skladu z dogovorom uporablja le on in ne tudi vaščani ali morebitni mimoidoči. Prav tako mora v primeru obiskovanja prvega sosedu na hrvaškem ozemlju opraviti mejno kontrolo. Težave so sicer do neke mere rešili z dogovorom oz. s posebno prometnico.

Slika 2: Mejni prehod Radovica–Kašt in posebna prometnica iz slovenske smeri

Vir: Kristina Kordič, 2017.

Slika 3: Mejni prehod Kašt–Radovica iz hrvaške smeri

Vir: Kristina Kordič, 2017.

29. junija 2017 je arbitražno sodišče v Haagu razglasilo končno razsodbo v arbitraži med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško glede določitve morske in kopenske meje med državama. Razsodba arbitražnega sodišča je dokončna in zavezujoča za obe pogodbenici v skladu z arbitražnim sporazumom in načeli mednarodnega prava (Arbitražni sporazum, 2017).

11.1 Pregled ugotovitev arbitražnega sporazuma

Državi sta najprej predstavili svoje zahteve glede razrešitve meje na spornih območjih. Hrvaška je argumentirala, da mora meja slediti hrvaškemu katastru, ki se sklada z zgodovinsko mejo Avstro-Ogrske. Slovenija je argumentirala, da je to področje bilo del Vojne krajine do leta 1881, ko je bilo začasno preneseno pod hrvaško civilno oblast. Meja pri Žumberku in Marindolu ni bila določena do leta 1918 in je postala jasna šele po 2. svetovni vojni, ko je bil Marindol pripojen Sloveniji, Žumberak pa Hrvaški. Arbitražno sodišče potrjuje, da je bila zgodovina Vojne krajine zapletena in da je območje služilo kot tamponska cona pred otomanskimi vpadi in ni bila niti del Kranjske niti Hrvaške, temveč je z njo upravljal Dunaj. Cesarski zakon iz leta 1871 je določil prenos dela Vojne krajine v civilno upravljanje Madžarski. Žumberk in Marindol sta bila začasno izključena iz prenosa oblasti, vendar pa je bilo določeno, da se mora pri razmejitvi upoštevati upravičenost Vojvodine Kranjske do tega ozemlja in da morajo dogovorjeno mejo nato potrditi cesarske oblasti. Cesarski zakon in odločba iz leta 1881 sta nato formalno prenesla območje Vojne krajine v upravljanje Kraljevini Hrvaške in Slavonije, vendar je bilo zapisano, da mejna vprašanja niso rešena. Katastrski izmeri na območju Vojne krajine so bili izdelani leta 1883 in 1908, vendar so glede Žumberka in Marindola potekala ločena pogajanja. Arbitražno sodišče je zaključilo, da leta 1918 na tem področju ni obstajala zgodovinska avstro-ogrska meja. Med obema vojnoma se je meja spreminjala, najprej v korist Hrvaške, nato Slovenije. Z zakonodajo Kraljevine Jugoslavije se je meja stabilizirala. Po letu 1945 je bil Marindol pripojen Sloveniji, Žumberak pa Hrvaški.

Sporno območje na področju vasi Brezovica obsega 2,4 ha ozemlja. Hrvaška je za to ozemlje trdila, da sta katastra usklajena in da skupna meja ustreza zgodovinski meji Avstro-Ogrske. To je podprla z izmero iz leta 1898, ki sporno območje določa na hrvaško stran meje. Slovenija je trdila, da so številne enklave in eksklave dediščina Vojne krajine in nerešene meje. Celotno območje tako gravitira v Metliko, zato bi bilo najbolj primerno, da celotno sporno območje okoli vasi Brezovica priključijo Sloveniji. Sodišče je tudi v primeru Brezovice zaključilo, da na tem območju ni obstajala zgodovinska meja Avstro-Ogrske, vendar pa sta katastra usklajena povsod, razen na območju Brezovice pri Metliki. Arbitražna odločitev predpostavlja, da kataster predstavlja mejo. Sodišče je preverilo tudi »effectivité« in ugotovilo, da Slovenija

zagotavlja temu območju večino javnih storitev, kot so telefonski priključek, dobava vode in električne energije ... Ker pa del tovrstnih pristojnosti izvaja tudi Hrvaška, nima nobena država popolne jurisdikcije. Na spornem območju okoli vasi Brezovica prihaja torej do neujemanj v katastru, in sicer se hrvaški kataster ujema z zgodovinskimi franciscejskimi kartami Vojne krajine, slovenski pa z zgodovinskimi mejami Kranjske. Obe karti sta visoke kvalitete, a nobena ne prevlada, prav tako pa so vse zgodovinske izmere v tem območju spremljala priznanja, da meja na tem območju ni dogovorjena. Arbitražna ugotovitev se nadalje opira na »effectivité«²³ in hkrati ugotavlja, da je sporno območje ozko in trditve obeh držav slonijo na šibkih argumentih. Sodišče je izpostavilo slovenski argument, da je celotno območje navezano na Metliko, čemur Hrvaška ne oporeka. Sodišče je določilo, da sporno območje pripada Sloveniji in da meja sledi slovenskemu katastru (Vladno gradivo ..., 2017).

Vaščani Brezovice se z odločitvijo arbitražnega sodišča ne strinjajo. Arbitražno sodišče državne meje, ki izrazito vijuga in prečka stanovanjske hiše in zemljišča, namreč ni spremenilo. Vaščani si želijo priključitve k Republiki Sloveniji, saj so na Metliko vezani tako šolajoči otroci kot zaposleni odrasli. Odločitev arbitražnega sodišča tako ni spremenila ničesar.

Razmejitev na podlagi katastrskih meja je še vedno kompleksna. Razlog za neustrezno rešitev vidimo v tem, da se je arbitražno sodišče dolžno sklicevati oz. reševati mejne spore na podlagi mednarodnega prava in ne na podlagi logičnih, smiselnih ali prikladnih rešitev za pogodbeni stranki. Potek meje lahko državi rešita medsebojno v duhu spoštovanja in prijateljstva.

²³ *Effectivité*: Imajo v arbitražnem sodišču ključno vlogo, le če ni pravnega naslova in se jih presoja od primera do primera; dejansko izvajanje suverene oblasti oz. izvajanje jurisdikcije na določenem območju.

12 Zaključek

Evropsko strategijo razvoja gospodarskega in okoljskega ter socialnega razvoja spremljajo različne razvojne dejavnosti v prostoru. Evropska kohezijska politika tako spodbuja regionalni razvoj in želi integrirati ter pospešiti ekonomsko rast v perifernih območjih. Na ravni držav je ta politika uspešna, manj uspešna pa je na regionalni ravni, kjer razlike v razvoju kljub temu ostajajo. Gospodarstvo se je v preteklosti koncentriralo le na nekaterih območjih in tako povzročilo različne pogoje za življenje, neenakomeren razvoj regij in infrastrukturno razvitost. Problemi so največji zlasti v strukturno zaostalih regijah, ki se srečujejo z demografskimi problemi, nizkimi dohodki na prebivalca ipd. V ta območja uvrščamo tudi obmejna območja Slovenije. Obmejna območja v Sloveniji in njihov regionalni razvoj je bil v zgodovini povezan z geopolitičnim položajem in funkcijo obmejnih območij. Na ta območja je imelo velik vpliv tudi spreminjanje poteka državne meje in s tem tudi vplivov različnih političnih in gospodarskih sistemov. Sedaj pa se je spremenila tudi funkcija meje, ki vse bolj postaja povezovalni člen med sosednjimi državami. To seveda lahko trdimo za meje Slovenije znotraj Evropske unije oz. schengenskega sistema. Situacija na naši južni meji pa je drugačna, saj je funkcija zunanje schengenske meje še vedno nadzor nad gibanjem oseb med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško.

Z analizo, ki smo jo opravljali na terenu, lahko našo hipotezo »Schengenska meja ne vpliva na slabšo prepustnost meje« potrdimo. Zbrani podatki so pokazali, da schengenska meja ne vpliva na čezmejne stike in sodelovanje (glede na različne motive) v različni stopnji intenzivnosti. Prostor je bil v preteklosti kulturno med seboj tesno povezan in prepleten, na tem območju so še vedno prisotni mešani zakoni in sorodstvena razmerja, ki segajo čez obe strani meje. Obiskovanje sorodnikov in prijateljev lahko prepere le popolnoma zaprta meja, kar zunanja schengenska meja ni. Ugotovili smo, da bi respondenti obiskovali prijatelje in sorodnike ter različne storitvene in druge dejavnosti v tem prostoru ne glede na pojav meje. Schengenska meja v tem segmentu torej ne vpliva na prepustnost, jo pa večina respondentov in okoliškega prebivalstva dojema kot motečo birokracijsko oviro. To še najbolj občutijo tisti, ki se dnevno vozijo na delo na eno ali drugo stran meje, saj morajo dnevno dvakrat opravljati identifikacijo z ustreznimi dokumenti, kar je moteče, ne preprečuje pa njihovih dnevnih

migracij. Ocenjujemo, da ima pri tej povezanosti in intenzivnosti stikov zelo veliko vlogo stoletna kulturna povezava tega območja. Ugotovili smo, da so bilateralni sporazumi, kot je denimo SOPS, znatno prispevali k reševanju obmejne problematike in prehajanja dvolastnikov, kar je urejeno preko prehodnih točk. Dejstvo je, da bo vstop Republike Hrvaške v schengenski sistem te migracije in stike še povečal, vendar ne moremo potrditi, da jih sedaj na kakršen koli način zavira. Tudi odtok delovne sile na slovensko smer je še vedno intenziven, poskrbeti je potrebno le za delovna dovoljenja in socialno varstvo. Po osamosvojitvi so prebivalci na tem območju zaznali rahla trenja, saj se je bilo težko spopasti z novonastalo okoliščino in pojavom meje. Meja po osamosvojitvi je spremenila naravo stikov, saj so se le-ti iz spontanih pretvorili v deloma načrtovane. Ne moremo pa trditi, da v popolnoma načrtovane, saj še vedno poteka druženje na lokalni ravni v okviru povezanih društev in kulturno-umetniških ter zabavnih dogodkov, ki pritegnejo obiskovalce iz obeh smeri. Skratka, prebivalstvo se je moralo prilagoditi novi meji po osamosvojitvi, le-ta pa še vedno ostaja v okviru schengenskega prostora. Zmotno bi bilo, če bi dejali, da schengenska meja nima prav nobenega vpliva. Vpliv je, vendar so se prebivalci nanj navadili, prestopajo mejo na ustreznih točkah, nosijo s seboj dokumente ... Ne moremo pa trditi, da schengenska meja vpliva na njihove odločitve. Vsekakor je poglavitni razlog za to večstoletna kulturna povezava prostora in podoben kulturno-jezikovni prostor, ki ljudi povezuje.

Respondenti v veliki meri podpirajo vstop Republike Hrvaške v schengenski prostor, saj bi se te migracije in čezmejno sodelovanje še intenziviralo. Obe območji sta tudi uspešno sodelovali na različnih razpisih v okviru operativnega programa. S pomočjo finančnih sredstev, pridobljenih iz tega programa, je bilo obnovljenih veliko turističnih lokacij, poudariti pa velja, da so ta sredstva namenjena samo in izključno razvoju obmejnim regijam. Trenutno je na voljo že druga shema finančne pomoči, ki se bo zaključila leta 2020. Po neuradnih podatkih je bilo oddanih že nekaj projektov s tega območja, a ti zaenkrat ostajajo še neodobreni. Ugotavljamo, da je bližina meje v tem primeru razvojni dejavnik.

Pereča problematika, s katero so se prebivalci sicer naučili živeti, vendar si želijo trajnejše rešitve, je meja na območju Brezovice pri Metliki. Potek te meje je enak kot leta 1824, ko je

bila zabeležena v Franciscejskem katastru z morebitnimi manjšimi odstopanji. Domačini so si želeli ustrezne rešitve, ki naj bi jih prinesla odločitev arbitražnega sodišča, vendar to ni razglasilo nobene spremembe pri poteku meje v vasi Brezovica. Meja tukaj še vedno nesmiselno vijuga in poteka tudi preko stanovanjskih hiš.

13 Povzetek

S pomočjo geografske in sociološke perspektive smo raziskovali obmejno območje v Beli krajini. Skušali smo prikazati, kako so si prebivalci tega območja skonstruirali lasten svet in percepcijo življenja ob meji. Po osamosvojitvi Slovenije je kontinuiteto življenja prekinil nov konkreten družbeni pojav – novonastala politična meja. Raziskali smo zgodovinsko ozadje konstruiranja meje na področju Bele krajine in uvodoma pojasnili teoretsko ozadje političnih meja, obmejnih območij, teritorializacije in prostora. Republika Hrvaška je že vstopila v Evropsko unijo, a njen vstop v schengensko območje še ni potrjen. Schengenski sistem je spremenil mejni režim in poostрил nadzor na meji.

S pomočjo izvajanja kvalitativnih intervjujev na terenu in spletnega vprašalnika smo pridobivali odgovore, s katerimi smo želeli potrditi naša predvidevanja, da schengenska meja in z njo nov mejni režim ne vplivata bistveno na vsakdanje življenje ob meji. Skušali smo interpretirati, kako se je prebivalstvo prilagodilo na nov mejni režim oz. v kolikšni meri so se obdržale čezmejne interakcije. Zanimale so nas predvsem čezmejne interakcije, kot so obiskovanje sorodnikov in prijateljev, nakupovanje in obiskovanje različnih storitev. Raziskovali smo, kaj spremenjeni mejni režim prinaša dvolastnikom in njihovemu sorodstvu. Zanimalo nas je tudi, kako si posamezniki predstavljajo schengensko mejo z vidika varnosti. Ker je prostor bil v preteklosti kulturno med seboj precej povezan, smo ugotavljali, ali prebivalci poznajo hrvaški jezik in ali spremljajo hrvaške medije.

Poleg lokalnega sodelovanja se na tem območju odvijajo tudi številni evropski projekti, ki so prinesli milijonske investicije. Zaradi svoje periferne lege, slabše razvitega gospodarstva in obmejne lege je to področje deležno finančnih spodbud v okviru programa INTERREG. Prvo projektno obdobje je že zaključeno in je temu območju prineslo številne izboljšave infrastrukture in turističnih točk. Med najbolj pomembnimi projekti lahko izpostavimo Curs Colapis, s pomočjo katerega se je spodbujal trajnostno naravnan turizem in uredil dostop do reke Kolpe za kopalce in čolnarjenje. V sklopu projekta Prebujena kulturna dediščina je bila izdelana študija Čezmejne kulturno zgodovinske povezave, katere izsledki so predstavljeni v

publikaciji Med cesarstvom in kraljestvom. Vidnejši projekt je tudi Izvori života – Viri življenja, s pomočjo katerega so se obnovili številni vodni viri, ki so sedaj priljubljene turistične točke tako na eni kot drugi strani meje. Ugotovili smo tudi številne primere sodelovanja na lokalni ravni, in sicer različna pobratenja in sodelovanja kulturnih in drugih društev.

Analiza zbranih podatkov je pokazala, da je schengenska meja zgolj birokratska ovira med čezmejnimi povezovanjem in stiki. Državi se trudita, da z različnimi bilateralnimi sporazumi lajšata spremembe, s katerimi se soočajo njuni državljani. Prebivalstvo se je mejnemu režimu uspešno prilagodilo in ga ne dojema kot bistven razlog za spremembo načina življenja in opravljanja vsakodnevnih obveznosti. Trenutno je na tem območju še nekaj nejasnosti z mejo, saj arbitražna rešitev prebivalcem Brezovice pri Metliki ni prinesla pričakovanih rešitev.

14. Summary

With the help of the geographical and sociological perspective, we studied the border region in Bela Krajina. We tried to show how the inhabitants of this area constructed their own world and the perception of a life near a border. After the declaration of independence of Slovenia, the continuity of life was interrupted by a new concrete social phenomenon – a newly formed political border. We studied the historical background of forming the border in the region of Bela Krajina and in the introduction explained the theoretical background of the political borders, border regions, territorialisation, and of the area. The Republic of Croatia has joined the European Union, but her entry into the Schengen area has yet to be confirmed. The Schengen system has changed the border regime and has reinforced the control at the border.

With the help of the execution of quality interviews in the field and the online questionnaire we gathered answers with which we wanted to confirm our predictions that the Schengen border with its new border regime does not fundamentally change the everyday life near the border. We tried to interpret how the population has adjusted to the new border regime, or to what extent have the cross-border interactions been held onto. We were mainly interested in cross-border interactions, like visiting relatives and friends, shopping, and frequenting various services. We studied what the changed border regime brings to landowners in both countries and their relations. We were also interested in how individuals see the Schengen border from the perspective of security. Because the area was culturally closely connected in the past, we established whether the population knows the Croatian language and whether they follow the Croatian media.

Besides the local cooperation, there are many European projects taking place in this area, which have brought investments worth millions to the region. Because of its peripheral location, more poorly developed economy, and location next to the border, the area gets financial stimulations from the INTERREG programme. The first project period is already finished and it has brought many improvements to the infrastructure and tourist points. Among the most important projects, we can stress »Curs Colapis« with the help of which the permanent tourism was encouraged and the access to the River Kolpa for the bathers as well as the boating was arranged. Through the project »Prebujena kulturna dediščina« (Awoken

cultural heritage) a study »Čezmejne kulturno zgodovinske povezave« (Cross-border cultural-historical connections) was made, whose results are presented in the publication »Med cesarstvom in kraljestvom« (Between the empire and kingdom). A more important project is also »Izvori života – Viri življenja« (The origins of life), which has helped restore many water sources that are now popular tourist sights on both sides of the border. We discovered numerous examples of cooperation on a local level, namely twinning as well as collaborations between cultural and other societies.

The analysis of the collected information showed that the Schengen border is just a bureaucratic obstacle for the cross-border connections and interactions. With various bilateral agreements, the countries strive to relieve the changes the citizens face. The population has adapted to the border regime successfully and does not view it as an essential cause for the change in the way of life and the carrying out of daily obligations. Currently, there are still some obscurities in the area with the border, because the arbitrary decision did not bring the expected solutions to the inhabitants of Brezovica pri Metliki.

15 Viri in literatura

- Amin, S., 2009. Evrocentrizem – kritika neke ideologije. Ljubljana, Sophia, 188 str.
- Berger. P., Luckmann T., 1988. Družbena konstrukcija realnosti. Ljubljana, Cankarjeva založba, 212 str.
- Braudel, F., 1991. Čas sveta: materialna civilizacija, ekonomija in kapitalizem, XV.-XVIII. stoletje, Ljubljana, ŠKUC, 381 str.
- Bufon, M., 1996. Funkcija obmejnih in etnično mešanih območij v prekomejnih integracijskih procesih države Slovenije – primer Slovenske Istre. Glasnik ZRS Koper, 1, 1, str. 26— 28.
- Bufon, M., 2007. Osnove politične geografije. Koper, Založba Annales, 371 str.
- Bufon, M., 2011. »Ne vrag, le sosed bo mejak«: upravljanje integracijskih procesov v obmejnih območjih. Koper, Založba Annales, 281 str.
- Burian, D., 1999. Schengen v praksi. Ljubljana, Ministrstvo za notranje zadeve, 105 str.
- Črnomaljski zbornik : zbornik historičnih razprav ob 780-letnici prve omembe naselja in Črnomaljski zbornik, zbornik historičnih razprav ob 780-letnici prve omembe naselja in 600-letnici prve omembe Črnomlja kot mesta. 2008. P, Mason., (ur). Črnomelj, Občina Črnomelj, 207 str.
- Dolenjska in Bela krajina : prispevki za 13. zborovanje slovenskih geografov v Dolenjskih Toplicah od 12.—14. oktobra 1984. Plut, D. (ur). Ljubljana, Geografsko društvo Slovenije, 418 str.
- Ferk. A., 2013. Varovanje schengenske meje v Republiki Sloveniji. Diplomsko delo. Maribor, Fakulteta za varnostne vede, 58 str.
- Giddens, A., 1979. Central problems in social theory : action, structure and contradiction in social analysis. London. Macmillan Press, 294 str.
- Giddens, A., 1986. The constitution of society – outline of the theory of structuration. Cambridge, Polity Press, 404, str.
- Goffman, E., 1959. The presentaton of the self in everyday life. New York, Doubleday Anchor Books, 259 str.
- Golec, B., 2013. So bili Belokranjci svojčas Hrvati? Nedokončana kroatizacija Bele krajine v zgodnjem novem veku – od Metličanov in kranjskih Hrvatov do Belokranjcev. V: Svoltjšak, P. Med cesarstvom in kraljestvom; študija čezmejnih kulturnozgodovinskih povezav. Ljubljana, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, 153—208 str.
- Habermas J. 1984. The Philosophical Discourse of Modernit. Cambridge, Polity, 430 str.

- Josipovič, D., Kržišnik-Bukić, V. 2010. Slovensko-hrvaški obmejni prostor : etnične vzporednice med popisi prebivalstva po letu 1991. Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja, 252 str.
- Kekez, H., 2013. Na meji kraljestva in cesarstva : zgodovinske spremembe v širšem prostoru Gorjancev in Samoborskega hribovja od 12. do začetka 16. stoletja. V: Svoljšak, P. (ur). Med cesarstvom in kraljestvom : študija čezmejnih kulturnozgodovinskih povezav. Ljubljana, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, str. 83 – 110.
- Knežević-Hočevar, D., 2004. Kri ni voda : potomci Uskokov ob slovensko-hrvaški meji. Razprave in gradivo : revija za narodnostna vprašanja, 46, str. 126—143.
- Kosmač, B. 2012. Razvoj, sedanost in prihodnost Schengenskega pravnega reda. Diplomsko delo. Maribor, Pravna fakulteta, 65 str.
- Kramarič, J., Odstiranje zabrisanega spomina : Janez Stariha, pomemben Črnomaljec in Belokranjec. V: Rast : revija za literaturo, kulturo in družbena vprašanja, letnik 31, št. 3, 46—48 str.
- Kumer, P., 2013. Socialno-geografske posledice prostorske segregacije v Belfastu. Diplomsko delo. Ljubljana, Filozofska fakulteta, 104 str.
- Makarovič, J., 1995. Politična suverenost in ustvarjalnost. V: Mlinar Z. (ur). Osamosvajanje in povezovanje v evropskem prostoru. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede, 376 str.
- Malešič, M., 2012. Teoretske paradigme sodobne varnosti in okolje kot varnostno vprašanje. Teorija in praksa: revija za družbena vprašanja, 49. 2., str. 264–282.
- Medica, K. 1999. Slovensko-hrvaški obmejni prostor - življenje ob meji; predstavitev rezultatov terenske raziskave. Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja, 266 str.
- Mihovec, J. 2007. Uvajanje schengenskih sporazumov in standardov v Republiki Sloveniji. Revija uprava, 1, 2, str. 117—136.
- Miličinski, L., 1985. Samomor in Slovenci. Ljubljana, Cankarjeva založba. 247 str.
- Mlinar, Z., 1994. Individualizacija in globalizacija v prostoru. Ljubljana, ZRC SAZU, 253 str.
- Mlinar, Z., 1996. Obmejne regije in Evropa. Teorija in praksa, 33, 6, str. 971–988.
- Ogrin, D., 2008. Splošne in lokalne podnebne značilnosti Bele krajine. V: Plut, D. (ur). Bela krajina in krajinski park Lahinja. Ljubljana, Filozofska fakulteta, str. 71–90.
- Plut, D., 1988. Belokranjske vode. Novo mesto, Dolenjski muzej, 199 str.
- Plut, D., 2008. Osnovne geografske značilnosti Bele krajine. V: Plut, D. (ur). Bela krajina in krajinski park Lahinja. Ljubljana, Filozofska fakulteta, str. 9—24.
- Popović, M. 1999. Immanuel Wallerstein: svetovno-sistemska perspektiva. Utopistike ali izbira zgodovinskih možnosti 21. stoletja; Dediščina sociologije: obljuba družbenih ved, Immanuel Wallerstein. Ljubljana, Založba /*cf, str. 135–150.

- Požeš, M., 1999. Obmejna območja ob slovensko-hrvaški meji. Nove možnosti za podeželje, Ljubljana, Inštitut za geografijo, str. 87—92.
- Prosen, D., 2002. Posledice vzpostavitve južne meje. Primer občine Ilirska Bistrica. Diplomsko delo. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede, 69 str.
- Radej B., Golobič, M. Delna celota: primer prostorske kohezije. Ljubljana, Slovensko društvo evalvatorjev. 2, 31 str.
- Repe, B., 2008. Prsti Krajinskega parka Lahinja. V: Plut, D. (ur). Bela krajina in krajinski park Lahinja. Ljubljana, Filozofska fakulteta, str. 105—122.
- Staut, M., Kovačič, G., Ogrin., 2005. Prostorsko dožemanje Sredozemlja v slovenski Istri. Annales, 15, 2. str. 427—436.
- Stepišnik, U., Natek, K., 2008. Geomorfološke značilnosti Bele krajine in Krajinskega parka Lahinja. Ljubljana, Filozofska fakulteta, 53—70.
- Šehić, D., 2006. Atlas svetovne zgodovine. Ljubljana, Dnevnik, 79 str.
- Ule, M., 1993. Psihologija vsakdanjega življenja. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče, 253 str.
- Ule, M., 2009. Psihologija komuniciranja in medosebnih odnosov. Ljubljana, Založba FDV, 430 str.
- Uredba o kategorizaciji državnih cest. 2012. Uradni list RS, št. 102/12.
- Wallerstein, I., 2006. Uvod v analizo svetovnih-sistemov. Ljubljana, Založba /*cf., 177 str.
- Weiss, J., 2013. In conterminiis - razvoj mejne pokrajine Metliške in odnosi s hrvaško-zajcslavonskim prostorom s poudarkom na prisotnosti in posesti rodbin Erdődy in Frankopan. V: Svoljšak, P. (ur). Med cesarstvom in kraljestvom : študija čezmejnih kulturnozgodovinskih povezav. Ljubljana, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, str. 13—82.
- Zajc, M., 2006. Kje se slovensko neha in hrvaško začne : slovensko-hrvaška meja v 19. in na začetku 20. stoletja. Ljubljana, Modrijan, 391 str.
- Zajc., 2010. K zgodovini oblikovanja meje v Beli krajini. Kronika, 58, 3, str. 631—646.
- Zakon o nadzoru državne meje. 2007. Uradni list RS, št. 60/07.
- Zakon o podaljšanju prehodnega obdobja na področju prostega gibanja državljanov Republike Hrvaške in njihovih družinskih članov. 2015. Uradni list RS št. 46.
- Zunanja schengenska meja – izziv in odgovornost. 2008. Devetak, S. (ur). Maribor – Inštitut za etnične in regionalne študije, 152 str.
- Zupančič, J., 2001. Meja in obmejno prebivalstvo v luči čezmejnega sodelovanja : primer Bele krajine. Revija Rast, 12, 3—4, str. 357—366.

Zupančič, J., 2003. Čezmejne dnevne delovne migracije v slovenskem panonskem prostoru. V: Sezonstvo in izseljenstvo v panonskem prostoru. Ljubljana, Inštitut za slovensko izseljenstvo, str. 271—283.

Spletni viri

Arbitražni sporazum. URL: http://www.vlada.si/teme_in_projekti/arbitraza/ (Citirano 17. 5. 2017).

Bela krajina brez bodeče žice ob Kolpi, ministrstvo pa ustanavlja urad za delo z begunci. URL: <http://www.mladina.si/172000/bela-krajina-brez-bodece-zice-ob-kolpi-ministrstvo-pa-ustanavlja-urad-za-delo-z-begunci/> (Citirano 22. 5. 2017).

Curs Colapis. URL: <http://www.curscolapis.si/SI/default.asp> (Citirano 11. 6. 2017).

Dolžina slovenske meje. URL: <http://www.policija.si/index.php/component/content/article/119-sektor-mejne-policije/526-predstavitev-slovenskih-meja-in-mejnih-prehodov-na-zunanji-schengenski-meji> (Citirano 9. 4. 2017).

Državna volilna komisija – izid za volilne okraje. URL: <http://www.dvk-rs.si/arhivi/as2010/index5.html> (Citirano 30. 6. 2017).

Dvolastnikom ključi za prehod meje. URL: http://www.lokalno.si/2007/12/07/42456/aktualno/dvolastnikom_kljuci_za_prehod_meje/ (Citirano 5. 5. 2017).

EURES. URL: <https://ec.europa.eu/eures/main.jsp?acro=free&lang=sl&countryId=SI&fromCountryId=HR&accessing=0&content=1&restrictions=1&step=2> (Citirano 26. 5. 2017).

Evropsko teritorialno sodelovanje. URL: <http://www.si-hr.eu/si/> (Citirano 11. 6. 2017).

Indeks staranja/izračun. URL: http://www.stat.si/doc/pub/rr816-2004/IZRACUNI_SLO.htm (Citirano 15. 5. 2015)

IPA - Erdody. URL: <http://www.ipa-erdody.com/> (Citirano 11. 6. 2017).

IPA - Operativni programi. URL: <http://www.eu-skladi.si/kohezija-do-2013/ostalo/operativni-programi/op-si-hr.pdf> (Citirano 19. 5. 2017).

Kaj vstop Hrvaške v EU prinaša Slovincem? URL: <http://www.24ur.com/novice/slovenija/kaj-vstop-hrvaske-v-eu-prinasa-slovincem.html> (Citirano 14. 6. 2017).

Meja. Slovar slovenskega knjižnega jezika. URL: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (Citirano 17. 4. 2017).

MISTERION – Občina Semič. URL:

http://www.semic.si/Admin/load.asp?sif_file=novice_z_galerijo&sif_novice=249 (Citirano 12. 7. 2017).

Moj Žumberak. URL: <http://www.mojzumberak.com/> (Citirano 9. 6. 2017).

Na meji s Hrvaško se začenja poostren nadzor vseh potnikov, zastoji so pričakovani. URL: <https://www.rtvsl.si/radio-koper/prispevki/novice/na-meji-s-hrvasko-se-zacenja-poostren-nadzor-vseh-potnikov-zastoji-so-pricakovani/419229> (Citirano 12. 6. 2012).

Občina Črnomelj, gospodarstvo. URL: <http://www.crnornelj.si/> (Citirano 8. 4. 2017).

Obrat polira ostaja. URL: <http://www.zurnal24.si/print/82614> (Citirano 12. 6. 2017).

PGD Črnomelj. URL: <https://www.pgd-crnornelj.si/> (Citirano 9. 6. 2017).

Potek meje – funkcionalna enklava Brašljeva. PISO podatkovni portal. <http://www.geoprostor.net/PisoPortal/Default.aspx?> (Citirano 5. 6. 2017).

Potek prometnice Bušinja vas–Radovica. PISO podatkovni portal. <http://www.geoprostor.net/PisoPortal/Default.aspx?> (Citirano 5. 6. 2017).

Povprečna plača na Hrvaškem, izračun. URL: <http://www.b92.net/> (Citirano 2. 6. 2017).

Povprečna plača na Hrvaškem. URL: <http://www.poslovni.hr/> (Citirano 2. 6. 2017).

Povprečna plača na Hrvaškem. URL: <https://www.racunovodja.com/default.asp?rubrika=44> (Citirano 10. 5. 2017).

Povprečna plača v Sloveniji, izračun. URL: <https://www.racunovodja.com/> (Citirano 2. 6. 2017).

Povprečna plača v Sloveniji. URL: <http://www.stat.si/StatWeb/Field/Index/15/74> (Citirano 2. 6. 2017).

Prebujena kulturna dediščina. URL: <http://www.crnornelj.si/item/4366-prebujena-kulturna-dediscina> (Citirano 8. 6. 2017).

Predstavitev slovenskih meja in mejnih prehodov na zunanji schengenski meji. URL: <http://www.policija.si/index.php/component/content/article/119-sektor-mejne-policije/526-predstavitev-slovenskih-meja-in-mejnih-prehodov-na-zunanji-schengenski-meji> (Citirano: 9. 4. 2014)

Premalo varilcev v Črnomlju. URL: <http://www.rtvsl.si/gospodarstvo/premalo-varilcev-v-crnornlju-akrapovic-placa-250-evrov-ce-mu-jih-zaposleni-naidejo/424258#comments> (Citirano 17. 5. 2017).

Prve težave: Schengenska meja deli Prusove vinograde. URL: <https://www.dnevnik.si/286241> (Citirano 5. 5. 2017).

Razpad schengena bo povzročil več milijonov škode Sloveniji. URL: <https://www.rtvlo.si/gospodarstvo/gzs-svari-razpad-schengena-bo-povzrocil-vec-milijonov-skode-sloveniji/383972> (Citirano 14. 6. 2017).

Rudnik Kanižarica. URL: <http://www.rudnik-kanizarica.si/sl/default.asp> (Citirano, 26. 6. 2017).

SOPS - Zakon o ratifikaciji Sporazuma med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško o obmejnem prometu in sodelovanju. 2001. Uradni list RS. 63. URL: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO2038> (Citirano 23. 6. 2017)

Satelitski posnetek MP Radovica—Kašt. Googlemaps. <https://www.google.si/maps?source=tldsi&hl=en> (Citirano 5. 6. 2017).

Selitveni prirast. URL: http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=05I2002S&ti=&path=../Database/Dem_s oc/05_prebivalstvo/25_selitveno_gibanje/10_05I20_selitveno_gibanje/&lang=2 (Citirano 15. 5. 2017)

Selitveni prirast. URL: http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=05I2002S&ti=&path=../Database/Dem_s oc/05_prebivalstvo/25_selitveno_gibanje/10_05I20_selitveno_gibanje/&lang=2 (Citirano 2. 6. 2017).

SENDM – specializirana enota za nadzor državne meje. URL: <http://www.policija.si/index.php/novinarsko-sredie/3534-sporo1862?tmpl=component&print=1&page=&lang=> (Citirano 3. 4. 2017).

Slovenija, pet let v schengenskem območju. URL: <http://www.policija.si/index.php/component/content/article/190-mejne-zadeve-intuici/65165-slovenija-pet-let-v-schengenskem-obmoju> (Citirano 17. 11. 2016).

Spletna stran občine Jastrebarsko. URL: <http://www.jastrebarsko.hr/> (Citirano 10. 6. 2017).

STA - Mešana komisija na zasedanju v Delnicah tudi o turističnih conah. URL: <https://www.sta.si/814200/mesana-komisija-na-zasedanju-v-delnica-tudi-o-turisticnih-conah> (Citirano 6. 7. 2017).

Stališče do Zelene knjige – o teritorialni koheziji – teritorialna raznolikost kot prednost. URL: http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/consultation/terco/pdf/2_national/14_slovenija_sl.pdf (Citirano 17. 8. 2017).

Uredba o kategorizaciji državnih cest. 2012. Uradni list RS, 102/12. URL: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2012-01-3940/uredba-o-kategorizaciji-drzavnih-cest> (Citirano 7. 6. 2017).

V Metliki bo dogajalo. URL: http://www.radiokrka.com/poglej_clanek.asp?ID_clanka=173143 (Citirano 23. 6. 2017).

Vas Brezovica. PISO – Prostorski informacijski sistem občin. URL: <http://www.geoprostor.net/PisoPortal/Default.aspx?> (Citirano 10. 5. 2017).

Vijugava državna meja. URL: <https://www.dnevnik.si/101598> (citirano 14. 6. 2017).

Viri življenja. URL: <http://www.virizivljenja.si/> (Citirano: 10. 6. 2017).

Vladno gradivo o arbitražnem sporazumu. URL: http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2010/Arbitrazni_sporazum/Delovni_p_revod_sodbe_analiza_sodisca_-_kopno_in_morje_.pdf (Citirano 29. 8. 2017).

Zaposlovanje hrvaških državljanov. Zavod za zaposlovanje RS. URL: https://www.ess.gov.si/delodajalci/zaposlovanje_in_delo_tujcev/zaposlovanje_hrvaskih_delavcev (Citirano: 2. 6. 2017).

Zakon o nadzoru državne meje. 2007. Uradni list RS, 35/10. URL: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4610> (Citirano 1. 6. 2017).

Obsežnejši intervjuji

Fabac, D., 2017. Zaposlovanje hrvaških državljanov v Sloveniji (osebni vir, 30. 5. 2017). Metlika.

Janjac, Ž., 2017. Sodelovanje OŠ Metlika z organizacijami na Hrvaškem in šolanje hrvaških otrok (osebni vir, 30. 5. 2017). Metlika.

Jankovič, R., 2017. Lastništvo zemlje na hrvaški strani (osebni vir, 11. 5. 2017). Črnomelj.

Jankovič, S., 2017. Lastništvo zemlje na hrvaški strani (osebni vir, 11. 5. 2017). Črnomelj.

Jevšček, G., 2017. Čezmejno sodelovanje lokalnih organizacij (osebni vir, 19. 5. 2017). Radoviči.

Klarič, B., 2017. Društvo Žumberčanov in prijateljev Žumberka Metlika ter njihovo sodelovanje (osebni vir, 25. 5. 2017). Brezovica pri Metliki.

Kordič, B., 2017. Težave zaradi življenja neposredno na meji (osebni vir, 18. 5. 2017). Radovica.

Kos, M., 2017. Birokratske težave dvolastnikov (osebni vir, 18. 5. 2017). Bereča vas.

Logar, A., 2017. Dvojno državljanstvo (osebni vir, 31. 5. 2017). Radoviči.

Matekovič, M., 2017. Čezmejno sodelovanje lokalnih društev (osebni vir, 10. 5. 2017). Radovica.

Matkovič, J., 2017. Čezmejno sodelovanje mladinskih organizacij (osebni vir, 19. 5. 2017). Črnomelj

Prus, J., 2017. Kmetijska zemljišča neposredno ob meji, najemanje sezonskih delavcev (osebni vir, 14. 5. 2016). Metlika.

Spahić, M., 2017. Dvojno državljanstvo (osebni vir, 10. 5. 2017). Vinica.

Šprajcer, B., 2017. Težave vaščanov Brezovica (osebni vir, 25. 5. 2017). Brezovica pri Metliki.

Vitkovič, K., 2017. Čezmejno sodelovanje mladinskih organizacij (osebni vir, 19. 5. 2017). Črnomelj.

Fotografije in karte

Mejni prehod Radovica–Kašt, Kristina Kordič, 2017.

Mejni prehod Kašt–Radovica, Kristina Kordič, 2017.

Franciscejski kataster za Kranjsko, k. o. Grabrovec, list A02–A05, 1823–1869. Arhiv Republike Slovenije.

16 Priloge

Priloga 1 – Vprašalnik s terena

Vprašanja so deloma povzeta po raziskavi, objavljeni v reviji Rast (Zupančič, 2001).

1. Kakšni so vaši motivi za prehajanje slovensko-hrvaške meje?

Povprašamo tudi po lokaciji in vzroku.

2. V katerih krajih obiskujete dejavnosti iz prve točke?

3. Kako pogosto se odpravite čez mejo glede na motive iz prve točke?

4. Ali imate sorodnike na hrvaški strani? Kako pogosto jih obiskujete?

5. Ali imate na hrvaški strani zemljišče in nepremičnine? Imate morebiti zaradi tega lastništva kakšne težave?

6. Ali govorite in razumete hrvaški jezik? Ali spremljate hrvaške medije? Če jih da, kateri so to?

7. Ali bi obiskovali prijatelje, sorodnike pogostejše, če ne bi na prehodu meje preverjali potovalnih dokumentov?

8. Ali bi opravljali nakupe in obiskovali storitvene dejavnosti pogostejše, če ne bi na prehodu meje preverjali potovalnih dokumentov?

9. Poznate kakšne oblike čezmejnega sodelovanja: društev, občin, evropskih projektov?

10. Se zaradi meje počutite varnejše? Mislite, da bi meja morala biti si »simbolna«, da se olajša pretok ljudi in blaga?

Priloga 2 – Vprašalnik s spleta

Vprašalnik je na spletu imel dodanih še nekaj vprašanj, za katera smo se odločili, da jih ne bomo vzeli v analiziranje in predstavitev. Odločili smo se, da analiziramo samo tista vprašanja, ki sovpadajo s temo vprašanj s terena. Vprašalnik sicer objavljamo v besedni verziji, ki so jo prejeli respondenti (torej brez slovničnih in drugih korektur). Izvzeli smo le vprašanja, ki jih nismo vzeli v analizo. Prav tako so grafi, ki so narejeni na podlagi tega spletnega vprašalnika, objavljeni v obliki, ki so jo videli respondenti, torej brez slovničnih in drugih popravkov.

Analiza obmejnega območja v Beli krajini
--

Pozdravljeni! Pred vami je anketa z naslovom »Analiza obmejnega območja v Beli krajini«. Vse zbrane informacije bodo uporabljene izključno za študijske namene. Hvaležna bom, če boste na vprašanja odgovorili iskreno in brez zadržkov, saj je anketa popolnoma anonimna. V kolikor bi mi želeli sporočiti še kakšno zanimivo informacijo, ki je anketa ni zajela, mi prosim pišite na preseren.nina@gmail.com. Poleg te spletne ankete, izvajam tudi bolj poglobljene osebne intervjuje na terenu, vesela bom prostovoljcev (javite se na e-mail), ki bi hoteli sodelovati. Če se odločite za sodelovanje v živo, potem te spletne ankete ni potrebno reševati. Hvala. PS: Anketo lahko rešujejo samo prebivalci občin Metlika in Črnomelj.

1 - Iz katerega kraja prihajate? Prosim za točno navedbo kraja (ne zgolj občine).

Spol:

- ☐ Moški
☐ Ženski

V katero starostno skupino spadate?

- ☐ do 20 let
☐ 21 - 40 let
☐ 41 - 60 let
☐ 61 let ali več

2 - Kakšni so vaši najbolj pogosti motivi za prehajanje slovensko - hrvaške meje?

Možnih je več odgovorov

- ☐ Nakupi v trgovinah.
☐ Obisk sorodnikov.
☐ Obisk prijateljev.
☐ Izlet ali oddih v neposredni bližini meje.
☐ Vsakodnevno delo/slужba.
☐ Obisk kulturne prireditve.
☐ Obisk diskoteke, veselice, festivala.
☐ Obisk restavracije, gostilne.
☐ Obisk samoplačniških zdravstvenih storitev.
☐ Uporaba storitvenih dejavnosti (obisk frizerja, popravilo avtomobila ali tehničnih naprav ...).
☐ Izlet ali oddih na morju.
☐ Drugo:

3 - V katerih krajih obiskujete trgovine?

Možnih je več odgovorov

- ☐ Karlovac
☐ Zagreb
☐ Samobor
☐ Kamanje
☐ Drugo:

4 – V katerih krajih (oz. njihovi neposredni bližini) obiskujete restavracije?

Možnih je več odgovorov

- ☐ Zagreb
- ☐ Karlovac
- ☐ Kamanje
- ☐ Ozalj
- ☐ Žakanje
- ☐ Netretič
- ☐ Bosiljevo
- ☐ Drugo:

5 - V katere kraje oz. na katere lokacije na Hrvaškem radi hodite na oddih? Mišljeni so predvsem krajši izleti in obiski lokalnih kulturnih ali naravnih znamenitosti in ne obisk hrvaške obale.

Katere kulturne ali zabavne prireditve obiščete v neposredni bližini meje na hrvaški strani?

Katere storitvene dejavnosti (pripišite tudi kraj) najpogosteje uporabljate na Hrvaškem?

6 - Katere produkte kupujete v trgovinah na Hrvaškem?

Možnih je več odgovorov

- ☐ Hrana.
- ☐ Izdelki za gospodinjstvo (čistila, pribor za osebno nego ...).
- ☐ Tehnični aparati (TV, radio, mobilni telefoni, tablični računalniki ...).
- ☐ Oblečila in obutev.
- ☐ Gradbeni material.
- ☐ Pohištvo za dom.
- ☐ Vrtna galanterija (rože, korita, zemlja, vrtno pohištvo ...).
- ☐ Gorivo (bencin, diesel).
- ☐ Drugo:

7 - Razvrstite motive za prehajanje slovensko-hrvaške meje v časovne kategorije, ki ustrezajo vašim navadam.

	Vsako- dnevno.	Enkrat tedensko.	Večkrat tedensko.	Enkrat na mesec ali manj.	Zelo redko, nekajkrat na leto.	Nikoli.
Nakupi v trgovinah.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Obisk sorodnikov.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Obisk prijateljev.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Izlet ali oddih.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vsakodnevno delo/slужba.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Obisk kulturne prireditve.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Obisk zabavne prireditve.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Obisk restavracije, gostilne.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Obisk storitvene dejavnosti (frizer, mehanik, pediker ...)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Drugo:	☐	☐	☐	☐	☐	☐

8 - Ali ste vi ali vaši ožji sorodniki (starši, stari starši, sorojenci) lastniki nepremičnine na hrvaški strani?
To vprašanje se nanaša na morebitna kmetijska zemljišča ali zazidljiva zemljišča, hiše ali vikende v neposrednem obmejnem območju (ne veljajo nepremičnine ob npr. hrvaški obali).

- ☐ Da
☐ Ne

9 - Ali se soočate s kakšnimi težavami zaradi tega lastništva, ker leži na drugi strani meje?

10 - Ali govorite in razumete hrvaški jezik?

Izberite samo en odgovor.

- ☐ Da, aktivno govorim in razumem hrvaški jezik.
☐ Da, pasivno govorim in razumem hrvaški jezik.
☐ Ne govorim niti ne razumem hrvaškega jezika.

11 - Ali spremljate hrvaške medije?

Možnih je več odgovorov

- ☐ Spremljam hrvaško televizijo.
- ☐ Spremljam hrvaški radio.
- ☐ Spremljam hrvaške tiskane novice.
- ☐ Spremljam hrvaške spletne novice.
- ☐ Ne spremljam hrvaških medijev.

12 - Poimenujte hrvaške medije, ki jih spremljate.**13 - Ali je vaša družina sestavljena iz mešanega zakona? Bodisi mož ali žena prihaja iz hrvaškega obmejnega območja.**

Izberite samo en odgovor.

- ☐ Da, oče ali mati prihaja iz Hrvaške.
- ☐ Oba starša prihajata iz Hrvaške.
- ☐ Dedek ali babica sta iz Hrvaške.
- ☐ Ne, starša oz. stari starši so po rodu Slovenci.

14 - Kako pogosto obiskujete določeno sorodstveno skupino na Hrvaškem?

	Večkrat tedensko	2-krat do 3- krat tedensko	1-krat tedensko	Več kot 4- krat na mesec	Nekajkrat letno	Teh sorodnikov ne obiskujem.
Očeta ali mater.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tete ali strice.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bratrance in sestrične.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Male bratrance in male sestrične.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ostalo sorodstvo.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

15 - Ali imate prijatelje oz. znance na obmejnem območju na hrvaški strani?

Izberite samo en odgovor.

- ☐ Da
- ☐ Ne

16 - Kako pogosto obiščete vaše prijatelje, ki bivajo na obmejnem območju na Hrvaškem? Gre za dogovorjeni obisk bodisi na domu ali v lokalu (v Sloveniji ali na Hrvaškem) ...

	Večkrat tedensko	2-krat do 3-krat tedensko	1-krat tedensko	Več kot 4-krat na mesec	Nekajkrat letno.
Kako pogosto obiskujete prijatelje?	☐	☐	☐	☐	☐

17 - V katerem kraju (ali več le teh) živijo vaši prijatelji na Hrvaškem?

18 - V katerem kraju (ali več le teh) živijo vaši sorodniki?

19 - Označite kategorijo, ki velja za vas. Vprašanja se nanašajo na žive sorodnike in na prijatelje, ki jih že imate. V kolikor na vprašanje ne morete odgovoriti (npr. nimate sorodnikov ali prijateljev) izberite sredinsko opcijo.

	Popolnom a drži.	Drži.	Niti drži niti ne drži.	Ne drži.	Sploh ne drži.
Sorodnike ali prijatelje bi obiskoval bolj pogosto, če bi bilo več mejnih prehodov.	☐	☐	☐	☐	☐
Sorodnike ali prijatelje bi obiskoval bolj pogosto, če ne bi preverjali potovalnih dokumentov.	☐	☐	☐	☐	☐
Sorodnike in prijatelje obiskujem tako pogosto kot želim, meja me pri tem ne ovira.	☐	☐	☐	☐	☐
Če ne bi preverjali potovalnih dokumentov, bi na hrvaškem opravil več nakupov oz. obiskal več storitveni dejavnosti.	☐	☐	☐	☐	☐
Nakupe in obiske storitvenih dejavnosti opravljam ne glede na preverjanje potovalnih dokumentov.	☐	☐	☐	☐	☐

20 - Ali na hrvaškem namenoma kupujete trošarinske izdelke kot so gorivo, alkohol in tobaki izdelki?

Možnih je več odgovorov

- ☐ Da, kupim jih namenoma.
- ☐ Ne, kupim jih spotoma ali glede na trenutni navdih.
- ☐ Ne kupujem omenjenih izdelkov na hrvaškem.

21 - Zakaj namenoma kupujete trošarinske izdelke kot so gorivo, alkohol in tobaki izdelki na hrvaškem?**22 - Odgovorite še na nekaj vprašanj, ki se nanašajo na celotno politično mejo med Republiko Slovenijo in Hrvaško ter na celoten koncept politične meje.**

	Zelo se strinjam.	Strinjam se.	Neoprede- ljen.	Se ne strinjam.	Sploh se ne strinjam.
Politična meja je potrebna zaradi varnosti državljanov.	☐	☐	☐	☐	☐
Meje morajo biti simbolne, pretok ljudi in blaga mora biti čimbolj poenostavljen.	☐	☐	☐	☐	☐
Politična meja med RS in HR v Beli krajini ne vpliva na čezmejno sodelovanje.	☐	☐	☐	☐	☐
Vstop Hrvaške v schengenski sistem bo olajšal dnevne migracije.	☐	☐	☐	☐	☐

23 - Sklop vprašanj se nanaša na morebitne prednosti ali slabosti življenja ob slovensko-hrvaški meji. Izberite za vas ustrezno kategorijo.

	Zelo se strinjam.	Strinjam se.	Neoprede- ljen.	Se ne strinjam.	Sploh se ne strinjam.
Bližina meje je pozitivna z vidika regionalnega razvoja.	☐	☐	☐	☐	☐
Vstop Hrvaške v schengenski prostor bo prinesel več gospodarskega sodelovanja med SLO in HR obmejnim območjem.	☐	☐	☐	☐	☐
Ko bo Hrvaška v schengenskem sistemu, bom raje potoval na hrvaško območje (ne glede kam) po nakupih ali zaradi sprostitve, saj ne bo več preverjanja potovalnih dokumentov.	☐	☐	☐	☐	☐
Na Hrvaško potujem glede na moje želje, preverjanje dokumentov me ne ovira.	☐	☐	☐	☐	☐
Da se izognem gneči na mejnem prehodu, raje uporabim manj znane mejne prehode.	☐	☐	☐	☐	☐

Imate morebiti še kakšen komentar ali bi mi želeli še kaj sporočiti? Poznate mogoče kakšno situacijo, kjer je bližina politične meje korenito vplivala na življenje določenega kraja, družine? Če poznate koga, ki živi v vasi Brezovica (Metlika) ali nekoga, ki ima specifične težave zaradi bližine politične meje me prosim kontaktirajte na preseren.nina@gmail.com. Hvala!

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je magistrsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu z mednarodnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, 4. 9. 2017

Nina Prešeren